

Miljømessig verdiskaping og samarbeid i Herand og Åkrafjorden landskapsarker

Marita Sørensen Solaas

Våren 2014

GEO 350 Masteroppgave i geografi,
studieretning miljø- og landskapsgeografi

Institutt for geografi
Universitetet i Bergen

Miljømessig verdiskaping og samarbeid i Herand og Åkrafjorden landskapsparker

Marita Sørensen Solaas

Våren 2014

GEO 350 Masteroppgave i geografi,
studieretning miljø- og landskapsgeografi

Institutt for geografi
Universitetet i Bergen

Forord

Det er en merkelig følelse å skulle levere fra seg masteroppgaven etter å ha jobbet med den i nesten to år, men nå er dagen her, og det er først og fremst to stykker som skal ha stor takk, og det er Kerstin Potthoff som har vært veilederen min, og Knut Hidle som har vært biveilederen min. Jeg føler meg heldig som har fått så god oppfølging og veiledning. Det har vært litt utfordrende å ha både en landskapsøkolog og en samfunnsgeograf som gir tilbakemeldinger, men mest av alt spennende, interessant og ikke minst nyttig når man er interessert i bærekraftig forvaltning. En stor takk vil jeg også rette til alle informantene, og andre engasjerte som tok meg så godt i mot Herand og Åkrafjorden landskapsarker. Takk til dere som stilte opp med rimelig overnatting, kaffe og kaker. Takk til organisasjonen Norske Parker for at jeg fikk delta på parkmøte i juni 2013, og at jeg fikk presentere oppgaven min på møtet. Tusen takk til lillesøstera mi Frida, for lån av speilreflekskamera. Tusen takk til svigerfar Rune for lån av lydopptaker og bil til feltarbeidet, og ikke minst for en plass å bo en måneds tid i fjor sommer. Takk til familie og venner som ikke har skjønt bæra av hva jeg har holdt på med de siste årene, men likevel oppmuntret meg underveis. Sist, men ikke minst takk til Torje, for (nesten) alt annet. Jeg klarte det!

Forsidebilde: En geiteflokk ved Rullestad i Åkrafjorden på vei hjem fra beite.

Innholdsfortegnelse

Forord.....	v
Innholdsfortegnelse	vii
Figurliste	ix
Tabelliste	x
Vedlegg	x
Sammendrag.....	xi
1. Introduksjon.....	1
1.1. Nye muligheter for bygda.....	1
1.2. Vinkling og aktualitet	2
1.3. Problemstillinger.....	3
1.4. Om oppgaven	4
2. Bakgrunn og studieområder	5
2.1. Endringer i landskapet og landbruket	6
2.2. Det nye verneparadigmet - vern gjennom bruk	7
2.3. Lokale og regionale parker	9
2.3.1. Landskapsarker	10
2.4. Herand landskapsark.....	12
2.5. Åkrafjorden landskapsark	13
3. Teoretisk grunnlag: begreper og rammeverk for analyse.....	15
3.1. Landskap og sted.....	15
3.1.1. Sammensatte landskap	15
3.1.2. Forholdet mellom sted og landskap	17
3.1.3. Kulturlandskap	18
3.2. Samarbeid, partnerskap og lokal forvaltning.....	18
3.3. Bærekraftig utvikling og verdiskaping	21
3.3.1. Bærekraft	21
3.3.2. Bred verdiskaping.....	22
3.3.3. Verdier i landskapet.....	24
3.3.4. Landskap som ressurs for miljømessig verdiskaping	25
4. Innsamling, produksjon og tolkning av data	27
4.1. Valg av metode	27
4.2. Feltarbeid: intervju, observasjon og feltsamtaler	28
4.2.1. Intervju	29
4.2.2. Observasjon og feltsamtaler	32
4.2.3. Forskerrollen.....	32
4.3. Dokumenter og andre kilder	33
4.4. Tolkning og analyse av data	34

4.4.1. Tekstanalyse: transkribering og koding.....	34
4.4.2. Dataenes pålitelighet	35
4.5. Overførbarhet	36
5. Miljømessig og bærekraftig verdiskaping i landskapsparker.....	37
5.1. Reiseliv og andre bygdenæringer	37
5.1.1. Reiseliv og attraksjoner i Herand landskapspark	38
5.1.2. Reiseliv og attraksjoner i Åkrafjorden landskapspark.....	40
5.2. Landbruket og kulturlandskap i landskapsparkene.....	41
5.2.1. Gårdbrukernes aktiviteter i landskapsparkene	42
5.2.3. Landskapsparkens økonomiske betydning for landbruket.....	43
5.3. Å åpne opp og formidle landskap.....	43
5.3.1. Åpning og merking av turstier	43
5.3.2. Andre elementer i landskapet.....	46
5.3.3. Ringvirkninger av turstier	46
5.4. Det indre landskapet	47
5.4.1. Tanker om hverdagslandskapet	47
5.4.2. Endring i det indre landskapet.....	48
5.5. Miljømessig og bred verdiskaping i landskapsparkene.....	51
5.5.1. Landskapsparkenes bidrag til miljømessig verdiskaping.....	51
5.5.2. Den brede verdiskapingen i landskapsparkene	54
6. Lokal forvaltning og samarbeid i landskapsparker	58
6.1. Deltakelse i landskapsparkene.....	58
6.1.1. Myndighetenes rolle i landskapsparkene	58
6.1.2. Lokal forankring og representasjon i landskapsparkene	59
6.1.3. Viktige samarbeidsprosjekt	61
6.2. Organisering og finansiering av landskapsparker	62
6.2.1. Finansiering av landskapsparkene	62
6.2.2. Medlemskapsmodellen	63
6.3. Kraftverk og andre utbyggingsprosjekt i landskapsparkene.....	64
6.4. Samarbeid i landskapsparker	66
7. Bidrar landskapsparker til bærekraftig landskapsforvaltning?.....	69
Referanser	74
Vedlegg	82
Vedlegg 1: Intervjuguider	82
Intervjuguide for informanter i landskapsparkene	82
Temaguide for intervju med representanter fra myndighetene	84
Vedlegg 2: Informasjon til informantene	84

Figurliste

Figur 1: Kartet viser studieområdene Herand og Åkrafjorden landskapsarker markert med grønn farge.....	5
Figur 2: Fra segregerende til integrerende tilnærming i landskapsforvaltningen (etter Mose og Weixlbaumer, 2007).....	8
Figur 3: Kart over studieområdet Herand landskapsark.....	13
Figur 4: Kart over Åkrafjorden landskapsark.....	14
Figur 5: Modell som viser de ulike sidene av landskap (basert på Sack (1997) og Haukeland (2010a).	16
Figur 6: Kvadrupel heliks modell etter Haukeland (2010a).	20
Figur 7: To modeller for bærekraftig utvikling. Euler-diagram til venstre, Giddings, Hopwood og O'Briens modell til høyre.	22
Figur 8: Den brede verdiskapingsspiralen (etter Haukeland (2010b).	23
Figur 9: Moderne og gammeldags næring side om side i Herand landskapsark (Marine Harvest og Herand aktiesagbruk).....	39
Figur 10: Kiosken på rasteplassen ved Langfoss i Åkrafjorden landskapsark.....	40
Figur 11: Bildet viser et jordbrukspreget landskap i Åkrafjorden landskapsark.....	42
Figur 12: Skilt ved kulturstien i Herand landskapsark. Blå farge indikerer at dette er en lett fottur.	44
Figur 13: Turløypa Rullestadvatnet rundt er tilrettelagt med gangbroer og trapper.	45
Figur 14: Levende landskap i Herand landskapsark.....	50
Figur 15: Ved denne høstingshagen på Rullestad jobbes det med å legge til rette for bruk som et miniparkområde.....	56

Tabelliste

Tabell 1: Landskapsparkenes 10 bud, gjengitt fra (Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2008b, s. 4).	11
Tabell 2: Landskapsparkene sine bidrag til miljømessig verdiskaping.	52
Tabell 3: Oversikt over de ulike koblingene i sosiale felt knyttet til landskapsarker.	67

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguider

Vedlegg 2: Informasjon til informantene

Sammendrag

Målet med oppgaven var å undersøke hvordan landskapsparker kan bidra til bærekraftig landskapsforvaltning. Studieområdene var Herand og Åkrafjorden landskapsparker i Hordaland, og den primære metoden for datainnsamling har vært intervjuer hovedsakelig med bønder, reiselivsaktører, parkstyremedlemmer og andre innbyggere. Gjennom å operasjonalisere begrepet miljømessig verdiskaping som en del av en bærekraftig eller bred verdiskaping (kapittel 3.3) har det blitt kartlagt ulike aktiviteter og tiltak som har bidratt til å ivareta eller utvikle verdier i landskapet. Den miljømessige verdiskapingen landskapsparkene har bidratt til er hovedsakelig å åpne opp og formidle landskap gjennom blant annet tillaging av turstier, skilting og informasjonsplakater. Aktører innenfor natur- og kulturbasert reiseliv spiller en viktig rolle for dette arbeidet, men drar også nytte av det. Landskapsparkene har også støttet opp om landbruksdriften, noe som igjen bidrar til miljømessig verdiskaping ved at landbruksdriften bevarer kulturlandskapet. I tillegg har landskapsparkene bidratt til en endring i folks oppfattelse av landskapet rundt seg ved at den har motvirket effekten av hjemmeblindhet (kapittel 5). Selv om landskapsparkene drives på lokalt nivå av lokale innbyggere er de engasjerte relativt få, og landskapsparkene har en dårlig forankring hos resten av lokalbefolkningen. En forklaring på dette er at landskapsparkene som organisasjoner på lokalt nivå i liten grad har klart å etablere et eget sosialt felt (kapittel 3.2 og 6.4), men kommer i konkurranse med sterkere sosiale felt dominert av andre organisasjoner. Samtidig forsøker landskapsparkene å ha lokalbefolkningen på sin side, noe som gjør at landskapsparkene ikke er aktører som uttaler seg i mot tema som blir oppfattet som positivt for områdene, som ved utbygging av vannkraft. Landskapsparkene bidrar lite når det gjelder den delen av landskapsforvaltningen som handler om langsiktig planlegging, noe som kan forklares blant annet ved at en relativt svak kobling til planleggingsprosessen i kommunene. Manglende finansiering til drift av landskapsparkene skaper også utfordringer for langsiktige og framtidsrettede prosjekter.

Abstract

The main goal of this thesis was to explore how landscape parks can make a contribution to sustainable landscape management. The study areas was Herand and Åkrafjorden landscape parks in Hordaland county, and the primary method for gathering data was interviews with farmers, tourism entrepreneurs, board members of the parks and other local inhabitants. Using the concept of environmental value creation as a part of sustainable or broad value creation (chapter 3.3), the different activities and measures that have contributed to protecting and developing cultural and natural values in the landscape. The environmental value creation the landscape parks have contributed to are mainly about opening up and informing about the landscape through the making of hiking tracks, information posters and sign. Tourism entrepreneurs have an important role in this work, but also benefits from it. The landscape parks have also supported and encouraged traditional farming, which in turn contributes to environmental value creation through sustaining the cultural landscape. In addition to this the landscape parks have contributed to a change in peoples perception of the landscape around them, countering the effects of «home blindness» (chapter 5). Even though local inhabitants run the landscape parks on a local level, those engaged are relatively few in numbers, and the landscape parks have a weak anchoring in the rest of the local population. An explanation for this is that the landscape parks as organisations on the local level have not yet established their own strong social field (chapter 3.2 and 6.4), but they compete with stronger social fields dominated by other organisations. At the same time the landscape parks try to keep the local inhabitants on their side, which means the landscape parks are not agents that can speak against issues which are viewed as positive for the areas by the public, as is the case with the building of water power plants. The landscape parks does not have much to say when it comes to long term planning, this can in part be explained by the weak connection the parks have with the planning processes in the municipalities. Lacking financial funds is also a challenge for long term and future-oriented projects and processes.

1. Introduksjon

Temaet for dette mastergradsprosjektet er miljømessig verdiskaping, samarbeid og landskapsforvaltning på lokalt nivå. Formålet er å undersøke om, og hvordan landskapsparker kan fungere som supplement til områdevern av natur og landskap gjennom naturmangfoldloven. Konseptet landskapspark (eller lokal park) er relativt nytt i Norge: de første prosjektene startet i Hordaland i 2006 (Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2008a), og de første regionale parkene ble etablert i 2011 (Bjørnstad, 2012). Felles for de norske og europeiske lokal- og regionalparkene er tre viktige hjørnesteiner: Kultur- og naturverdier, lokal forankring og steds- og næringsutvikling (Bjørnstad, 2010). I løpet av de siste årene har det blitt opprettet mange nye parkprosjekter i hele landet, noe som tyder på at interessen for å prøve ut lokale og regionale parker som verktøy er stor (Norske Parker, 2014).

1.1. Nye muligheter for bygda

Økningen i antall lokale og regionale parker er en trend som finner sted i resten av Europa også. Disse områdene har til felles at de befinner seg i rurale områder, og landskapene er slike som er preget av tradisjonelle bruksformer gjennom lang tid (Mose og Weixlbaumer, 2007). Typisk for disse bygdeområdene er at de er preget av endringer i landskapet. Tradisjonelt landbruk har vært viktig, men på grunn av blant annet økende effektivitetskrav sliter stadig flere med å livnære seg på landbruk aleine. Resultatet har vært at mange har lagt ned og flyttet fra bygdene. Andre har prøvd å omstille seg, enten ved å effektivisere gårdsdriften, eller ved å satse på tilleggsnæringer (Sæther, 2008; Moen, 1998).

Opphøret av de tradisjonelle driftsformene kommer godt til syne i form av gjengroing av kratt og skog på det som tidligere var åpne områder (Moen, 1998). Landskapet og naturen vår blir ofte framhevet som et av Norges viktigste reiselivsprodukter, og gjengroinga endrer landskapet raskt (Bryn et al., 2013). De kulturpåvirkede områdene våre representerer en stor variasjon i naturtyper, landskap og arter. Arealbruksendringer er den største trusselen mot artsmangfoldet i Norge, og endret driftsform i jordbruket er en endring som kan true artsmangfoldet i kulturpåvirkede områder (Kålås et al., 2010).

I Europa har lokal- og regionalparker blitt en mulig strategi mot gjengroing av landskapet, samtidig som det åpner opp for nye muligheter til å bidra til næringslivsutvikling, arbeidsplasser og økt folketall. I lokale og regionale parker kan vern av naturmangfoldet skje gjennom å bruke områdene, i motsetning til tradisjonelt vern som har vært forbundet med strenge grenser og regler for bruk (Mose og Weixlbaumer, 2007).

1.2. Vinkling og aktualitet

En del har undersøkt hvordan man kan ta i bruk natur- og kulturverdier for å skape økonomiske virkninger, spesielt innenfor bærekraftig reiseliv (Aall og Brandshaug, 2006). Fokuset i denne oppgaven er på miljømessig verdiskaping og hvordan landskapsparkene kan bidra til å ta vare på landskap samtidig som de bidrar til en steds- og næringsutvikling.

Målet er å undersøke parkmodellen nærmere for å finne ut om den klarer å kombinere næringsutvikling med bevaring av natur- og kulturverdier, og hvordan det gjøres. Landskapsparkene har brede mål og ønsker å involvere et utvalg aktører som skal samarbeide i partnerskap (Bjørnstad, 2012; Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2008a). Å undersøke samarbeidet nærmere er interessant fordi de ulike aktørene har ulike interesser og sannsynligvis ulike syn på landskapet. I tillegg er det overlappende tema mellom naturvern og turisme, og mellom naturvern og landbruk (Mose, 2010). Dette gir konfliktpotensialer når det kommer til ressursbruk, planlegging og prioriteringer, men også rom for at det finnes spennende og alternative løsninger. I denne oppgaven vil jeg undersøke landskapsparker som samarbeidsarena for bærekraftig landskapsforvaltning.

1.3. Problemstillinger

Problemstillingene er formulert med utgangspunkt i parkorganisasjonenes egen begrepsbruk, og har vært førende for fokuset på tre viktige stikkord: bærekraft, miljømessig verdiskaping og samarbeid. Å ha utgangspunkt i disse begrepene er nyttig fordi mye av den eksisterende norske litteraturen som finnes om lokale og regionale parker bruker disse begrepene.

Hovedproblemstillingen er: Om og hvordan kan landskapsparker være et bidrag til lokal bærekraftig landskapsforvaltning? For å svare på disse problemstillingene tas det utgangspunkt i følgende underproblemstillinger:

1. Om, og hvordan bidrar landskapsparkene til miljømessig verdiskaping? Den første delen av forskningen vil være å undersøke hvilke aktiviteter og tiltak som skjer i landskapsparkene, knyttet til verdsetting, bevaring og videreutvikling av natur- og landskapsverdier. Videre er målet å finne ut hvilke egenskaper ved landskapsparkene det er som gjør det mulig for aktørene å skape miljømessige verdier.

2. Hvilken betydning har den miljømessige verdiskapingen for andre typer verdiskaping i landskapsparkene? Landskapsparkene søker å bidra til en bærekraftig verdiskaping og utvikling (Bjørnstad, 2012), derfor er det viktig å undersøke hvordan arbeidet med natur- og landskapsverdier henger sammen med det som gjøres for å styrke lokalt næringsliv, arbeidet med kulturverdier og sosial verdiskaping. Målet er å vise hvordan bevaring av natur- og landskapsverdier kan skape positive ringvirkninger, men også hvordan økonomisk, sosial og kulturell verdiskaping kan bidra til miljømessig verdiskaping

3. Hvilke samarbeidsutfordringer er det i landskapsparkene, og hvordan påvirker dette prioriteringene? De norske parkene skal være en samarbeidsplattform for lokalbefolkning, næringsliv og myndigheter (Bjørnstad, 2012). Det skal undersøkes hvilke rammer landskapsparkene gir for samarbeid, og hvordan eventuelle konflikter/samarbeidsutfordringer påvirker hva som blir prioritert å arbeide med i parkene.

1.4. Om oppgaven

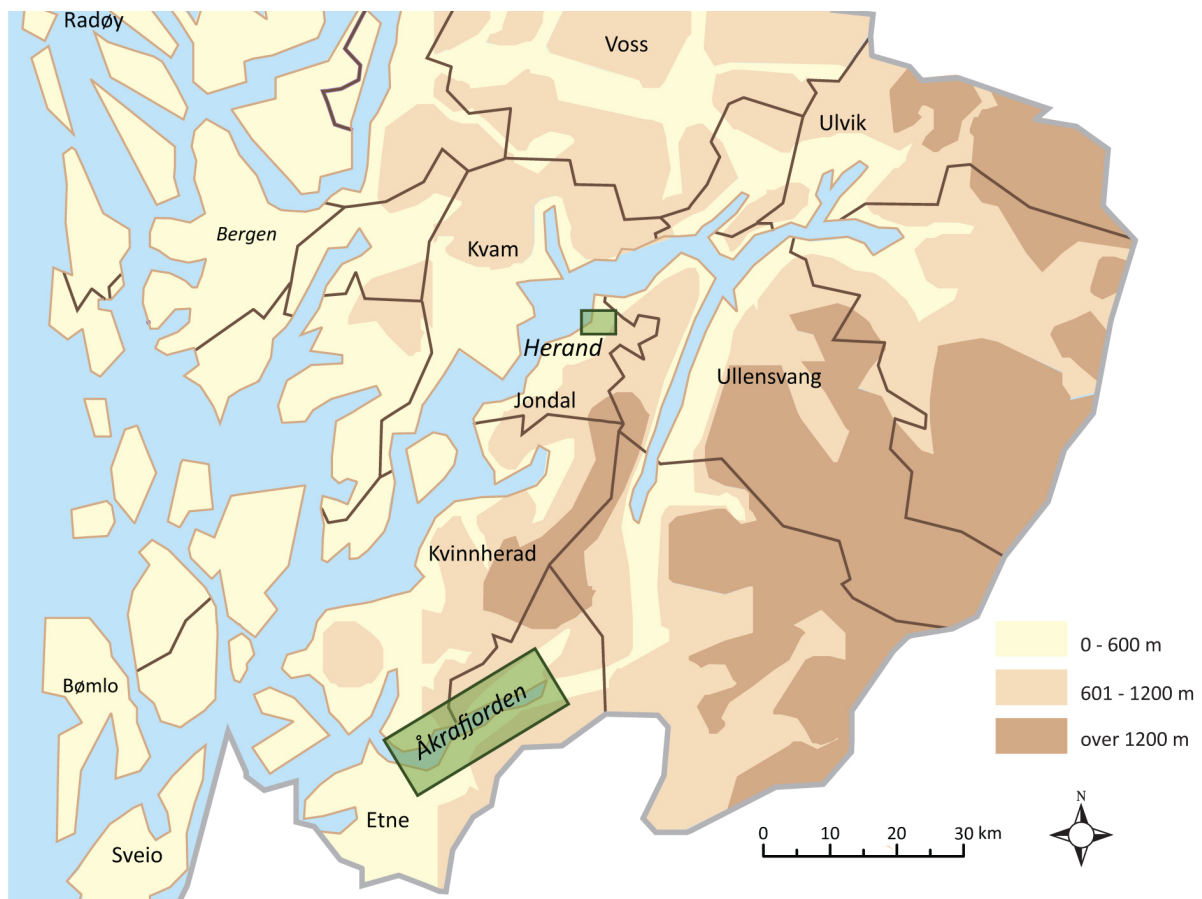
De første kapitlene i oppgaven gir bakgrunnsinformasjon om lokale og regionale parker og hvorfor disse parkene er aktuelle å studere nærmere. Kapittel 3 setter den analytiske rammen for oppgaven. Her forklares sentrale begreper som landskap, bærekraft, miljømessig verdiskaping. Kvadruppel bunnlinje og den brede verdiskapingsspiralen er sentrale modeller for den bærekraftige verdiskapingen (kapittel 3.3). For å undersøke samarbeidet i landskapsparkene tas det utgangspunkt i kvadruppel heliksmodell (Haukeland, 2010b), supplert med teorien om sosiale felt (Fløysand og Jakobsen, 2007).

Kapittel 4 går nærmere inn på hvilken metodikk som ligger bak datainnsamlingen. Funnene blir presentert og drøftet i kapittel 5 og 6. Kapittel 5 tar opp de to første delproblemstillingene, om hvordan parkene bidrar til miljømessig verdiskaping og hvordan dette henger sammen med den brede verdiskapingen. I kapittel 6 tar jeg opp spørsmålet om samarbeid i landskapsparkene, og hvilke utfordringer landskapsparkene har støtt på. I det avsluttende kapitlet forsøker jeg å dra sammen funnene fra resultatkapitlene, for å belyse hovedspørsmålet om bærekraftig landskapsforvaltning.

2. Bakgrunn og studieområder

Med dette kapitlet vil jeg forklare noe av bakgrunnen for hvorfor lokale og regionale parker som utviklingsverktøy er så aktuelt i dag. På den ene siden har det skjedd en endring i landbrukssektoren, og dermed også en endring i landskapet som er preget av aktivitetene i landbruket. Dette henger sammen med dagsaktuelle tema som tap av biologisk mangfold og gjengroing. På den andre siden har det skjedd et skifte i verne- og forvaltningstradisjonen, som har gått fra vern *fra* bruk til vern *og* bruk. Landskapsparkene setter fokus på landbruket, landskapet og utvikling av ny næring. Som studieområder er det valgt ut to landskapsparker i Hordaland. Det ene er Herand landskapspark i Jondal kommune i Hardanger og det andre er Åkrafjorden landskapspark i Etne og Kvinnherad kommuner i Sunnhordaland (figur 1).

Figur 1: Kartet viser studieområdene Herand og Åkrafjorden landskapsparker markert med grønn farge.

2.1. Endringer i landskapet og landbruket

Landbruket er ei næring i stadig endring, og likeså det landskapet som er et resultat av landbruket. For det første blir det stadig færre og større gårder. Endringer i landbruksdriften med effektivitetskrav og mekanisering har ført til en mer intensiv driftsform. Dette har igjen ført til en nedgang i antall småbruk spesielt i kyst- og fjellområder (Kålås et al., 2010; Lindgaard og Henriksen, 2011). For det andre blir det en økning i antall deltidsbønder, fordi det er stadig vanskeligere å livnære seg av matproduksjon på gården alene. Kohlmann og Sørli (2007, s. 139) beskriver situasjonen godt: «Stadig fleire lever *for* bruket sitt - færre lever *av* det» (utheving i original). Bare fire av ti bønder er heltidsbonde (ibid.). Et alternativ for bønder som ikke kan effektivisere ved å øke produksjonsvolumet, er å satse på småskala videreforedling av landbruksvarer som kan gi en ekstra inntekt. Samtidig er det økt etterspørsel etter lokalprodusert mat, og geografisk forankring av produkter blir ofte brukt som kvalitetsstempel (Sæther, 2008).

Endringer i landbruket fører også til endringer i landskapet. Ulike driftsformer i landbruket over lang tid har gjort at økosystemer har endret seg, og helt nye systemer har oppstått. Planter, dyr og mikroorganismer tilpasset seg til de menneskepåvirkede systemene slik at en del av det biologiske mangfoldet er avhengig av disse driftsformene (Moen, 1998). De ekstensive jordbruksformene med innmark, tun, hager og utmark, med skjøtselsmetoder som beite, slått, lyngbrenning og lauving har skapt et variert landskap som er grunnlaget for naturmangfoldet i jordbrukets kulturlandskap (Lundberg, 2002).

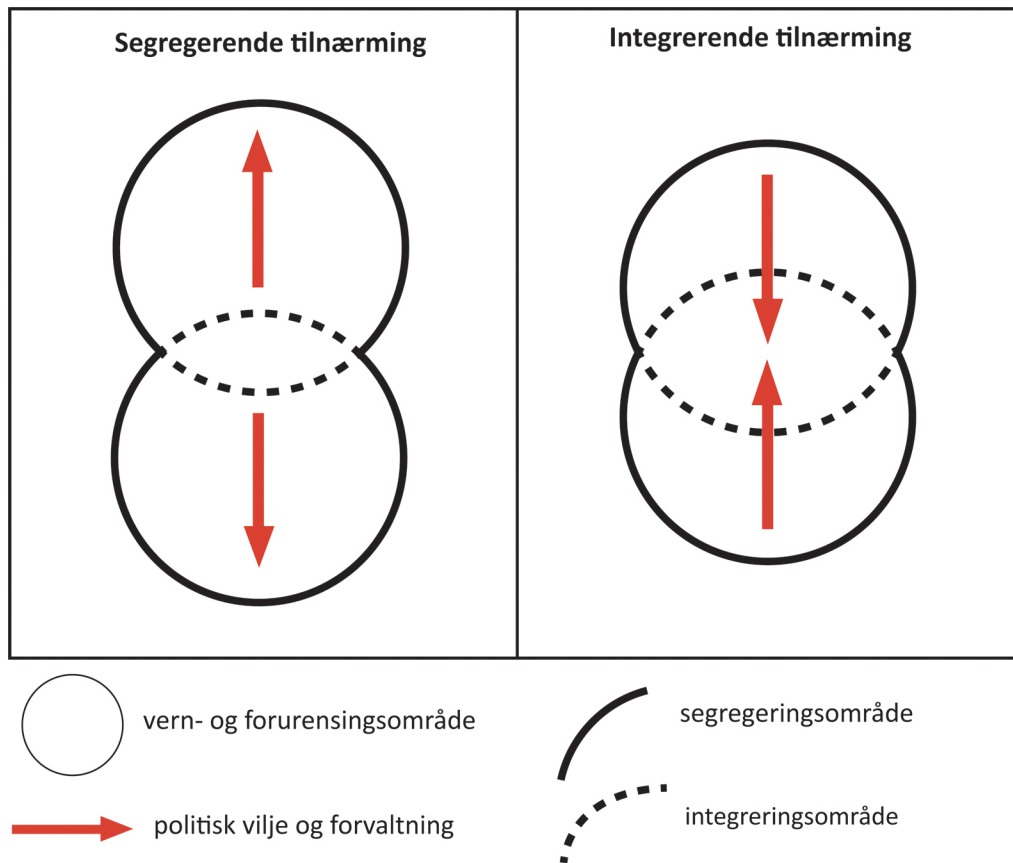
Hele 87 % av artene av de truede eller nær truede på Rødlista for 2010 har blitt påvirket negativt av ulike former for menneskelige arealbruksendringer (Kålås et al., 2010). Opphør av tradisjonelle driftsformer i landbruket påvirker store arealer i landet. I 1907 var det 2700 km² av kategorien utmarksslått i Norge, dette var redusert til mindre enn 50 km² i 1959 (Moen, 1998). Samtidig var det 44200 seterbruk i Norge i 1907 (Moen, 1998), mens i dag er det rundt 1300 setrer i drift i landet (Bele et al., 2013). Kulturmark med naturtyper som beitemark og slåttemark er habitat for mange truede arter. En viktig årsak til dette er endringer i arealbruken, og opphør av tradisjonelt jordbruk slik at kulturmark gror igjen og endrer artenes leveområder (Kålås et al., 2010).

I følge Brunckhorst (2002) er landskapsskalaen hovednivået for menneskelig samhandling med miljøet. Endringer i landskapet oppfatter vi ofte gjennom det vi gjør i landskapet. For eksempel merker vi lett gjengroingen gjennom at kjente utsikter forsvinner, eller ved å oppdage at der man tidligere kunne ferdes i marka er det nå uframkommelig. Gjennom forskningsprosjektet Cultour fant man ut at mange av Norges viktigste reisemål og reisetrekninger er preget av gjengroing (Bryn et al., 2013).. Kulturlandskap, kulturminner og kulturmiljø står i fare for å nedgraderes som følge av gjengroinga Disse henger også tett sammen med tradisjoner, lokalkunnskap, og ikke minst stedsidentitet og stedstilknytning. Når landskap endres som følge av endring i landbruket kan det dermed også føre til endringer i stedsidentiteter og stedstilknytninger, samtidig så man ikke er sikre på konsekvensene det kan få får reiselivet.

2.2. Det nye verneparadigmet - vern gjennom bruk

Norske lokale og regionale parker er i varierende grad knyttet til verneområder, men mange av de utenlandske parkene de har inspirasjon fra har tilknytning til landskapsvernområder (Mose og Weixlbaumer, 2007). Norske lokale og regionale parker behøver ikke å være tilknyttet verneområder selv om flere av dem ligger i randsoner for ulike verneområder (Bjørnstad, 2010). Lokale og regionale parker har i likhet med områdevern gjennom naturmangfoldloven, som mål å ivareta natur- og kulturverdier.

Mose og Weixlbaumer (2007) beskriver et paradigmeskifte innenfor områdevernet (figur 2), hvor fokuset har skiftet fra å verne naturen for seg selv ved å skille ut områder, til å se på menneske og natur under ett. Det gamle paradigmet beskrives som statisk og segregerende. Målet var å stenge av naturområder for å beskytte de mot menneskelig påvirkning og ødeleggelse. Det nye paradigmet er dynamisk og integrerende, tilnærmingen kan også beskrives som økosystem-basert. Naturvern har gått over fra beskyttelse fra folk, til at verneområdene skal jobbe med og for folk (Conrad et al., 2011). Fokuset er på samspillet mellom menneskelige og naturlige prosesser, og på en mer helhetlig tilnærming der man ikke ser på naturen isolert. Generelt har verneområder fått en rekke funksjoner i tillegg til å bare avsperre naturen fra menneskelig bruk (Mose og Weixlbaumer, 2007). Verneområder har stor betydning som rekreasjonsområder (innenfor friluftsliv og turisme) og for forskning og utdanning (Mose, 2010). Selv om Mose og Weixlbaumer (2007) kaller dette for et paradigmeskifte, er det ikke ensbetydende med at den segregerende tilnærmingen ikke fortsatt kan være best egnet for noen verneformål.

Figur 2: Fra segregerende til integrerende tilnærming i landskapsforvaltningen (etter Mose og Weixlbaumer, 2007).

Et godt eksempel på områdevern som passer med det nye verneparadigmet er *landskapsvernområder*. Disse finner vi kategori V i IUCN (International Union for Conservation of Nature/Verdens Naturvernunion) sitt klassifiseringssystem for verneområder. IUCN beskriver kategorien som områder som er forvaltet hovedsakelig for landskap og rekreasjon, hvor samhandlingen mellom folk og natur over tid har produsert et område med distinkt karakter og signifikant estetisk, økologisk og/eller kulturell verdi, og ofte med høy biodiversitet (Dudley, 2008). IUCN sine beskrivelser av kategoriene setter fokus på menneskets rolle og det å opprettholde de tradisjonelle bruksformene som har skapt landskapene. Også i den norske Naturmangfoldloven (2009) har vi kategorien landskapsvernområde (LVO).

Paradigmeskiftet som beskrevet, og framveksten av stadig flere parkområder med mål om å bevare kulturpåvirket landskap, underbygges av flere andre trender. Bærekraftig utvikling er et mål som man ser stadig oftere, dette har skapt en bevissthet om at man må se helhetlig på utvikling og tenke langsiktig (Bjørnstad, 2010). Det har blitt mer og mer vanlig å tenke at målene om å bevare naturmangfoldet og hindre miljødeleggelse må inn i ulike sektorer som industri, landbruk, havbruk, tjenestesektoren og samfunnsplanlegging, og ikke kan løses ved å bare sette av egne verneområder. Som Brunckhorst (2001) påpeker er ikke områdevern nok for å nå våre mål om bevaring av naturmangfold, og mesteparten av naturmangfoldet vil fortsatt ligge utenfor verneområder. I Norge er 16,8 % av landarealet under ulike typer vern gjennom naturmangfoldloven (Miljødirektoratet, 2013). I følge Mose (2010) har bygdeområder i større grad fått oppgaver innenfor landskapsvern, samtidig som verneområder i større grad betraktes som virkemidler for regional utvikling, og beskriver disse konseptene som *dynamisk områdevern* og *integret bygdeutvikling*.

2.3. Lokale og regionale parker

I Norge har vi tre regionalparker (Nærøyfjorden verdsarvpark, Telemarkskanalen regional park og Valdres natur- og kulturpark), og åtte landskapsparker som er i bygdene i Hordaland (Norske Parker, 2014). Kommunal- og moderniseringsdepartementet (da het det kommunal- og regionaldepartementet) har opprettet et verdiskapingsprogram for lokale og regionale parker, og gjennom dette gis det økonomiske tilskudd til parker som søker. Tilskuddene har blitt utdelt i 2012 og 2013, og totalt er det tjueseks parkprosjekter som har fått tilskudd (Kommunal- og regionaldepartementet, 2012). Det betyr at det er totalt i overkant tretti parker/parkprosjekter i landet. De norske parkene er inspirert av parker i andre europeiske land, særlig de sveitsiske parkene, men også av parker i Tyskland, Østerrike og Frankrike (Bjørnstad, 2012).

Parkene samarbeider gjennom organisasjonen Norske Parker, som har utarbeidet kriterier og definisjoner som parkene har sluttet seg til. Der har man blitt enige om at en park er: «En dynamisk, langsiktig og forpliktende samarbeidsplattform for lokalsamfunn, myndigheter og næringsliv med en interesse for å ivareta og videreutvikle natur- og kulturverdier i et definert landskaps- og identitetsområde» (Bjørnstad, 2012, s. 3).

I tillegg til denne definisjonen har organisasjonen et kriteriesett som må oppfylles for å være en park. Området under en lokal-/regionalpark må ha særpregede landskap, natur- eller kulturverdier, disse utgjør viktige kjerneverdier for parken. Dette kan være knyttet til biologisk mangfold, landskapets karakter, kulturminner og kulturmiljøer. Aktiviteten skal baseres både på å utvikle og på å bevare. I tråd med den europeiske landskapskonvensjonen setter parkene fokus på at mennesker bor og lever i landskapet. Det er mål å øke stedets attraktivitet og bolyst, samt å legge landskapet til rette for at lokalbefolkning og besøkende skal kunne besøke og bruke det. Det tredje aspektet er bærekraftig næringsaktivitet og verdiskaping i landskapsparkene (Bjørnstad, 2012).

Lokal forankring og medvirkning er en grunnstein for parkene. I arbeidet med kultur- og naturverdiene i parkene er det et poeng at man tar utgangspunkt i lokale tradisjoner, byggeskikk og kulturarv. Gjennom dette skal man øke stedets attraktivitet som bosted og som besøksmål. Eksempler er lokalt produserte produkter og matvarer fra lokale råvarer. Ideen er at stedets historie er en del av stedets merkevare og identitet. Reiseliv og geoturisme blir trukket fram som aktuelle satsingsområder (Bjørnstad, 2012; Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2006, 2008b, 2008a).

I følge Kohlmann og Sørli (2007) er regionalparker ofte knyttet til verneområder som randsoner og har et større mangfold partnere, mens landskapsparker er knyttet til et avgrensa utvalg aktører i områder hvor man har gjennomført utviklingsprosesser og er modne for å satse mer på næringsutvikling. I etterkant har også landskapsparkene sluttet seg til organisasjonen Norske Parker, og i deres kriteriesett står det at lokale parker er områder på bygdenivå, og regionale parker er på tvers av kommunegrenser (Bjørnstad, 2012). Parkene velger selv hva de vil kalle seg, som for eksempel regionalpark, landskapspark, natur- og kulturpark eller verdensarvpark.

2.3.1. Landskapsparker

Definisjonen på landskapspark er «Landskapsparkar er unike natur- og kulturlandskap, avgrensa av felles kultur og identitetskjennele. Lokalsamfunn og næring vert utvikla i fellesskap slik at områda vert attraktive som bustad og besøksmål.» (Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2008b, s. 1). Landskapsparkene i Hordaland har sine «ti bud», som landskapsparkene/bygdene selv har formulert (Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2008b, s. 4) (tabell 1).

Tabell 1: Landskapsparkenes 10 bud, gjengitt fra (Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2008b, s. 4).

Landskapsparkane sine 10 bud - kriterier for å kunne bli ein Landskapspark
1. Landskapsparkar skal vere lokalt organiserte med eigne vedtekter.
2. Kulturlandskap, bygningar og kulturminne vert tekne vare på og utvikla i samsvar med lokal eigenart, miljø, kultur og estetikk.
3. Geoturisme er eit leiande prinsipp for reiselivsutvikling i parkane.
4. I landskapsparkane er kulturlandskapet tilgjengeleg.
5. Det vert selt og nytta lokale tradisjonelle matvarer og produkt – «Mat med historie» – mellom anna av økologiske råvarer.
6. Parkane har lokale kriterier for næringsaktivitet som bidreg til lokal verdiskaping.
7. Landskapsparkane arbeider for auka miljøforståing og formidling av natur- og landskapsverdiar.
8. Historia bak landskapsparkane er ein del av deira identitet og merkevare.
9. Parkane har eigne kvalitetsstandardar og medlemsavtalar.
10. Landskapsparkane tek ansvar for eiga utvikling i møte med styresmaktene.

Sommeren 2005 ble det arrangert ei markering for jubileet for unionsoppløsningen, hvor «3000 streifa gjennom bonden sitt landskap» (Kohlmann og Sørli, 2007, s. 143). Konseptet *Streif* eller matstreif går ut på at man vandrer gjennom kulturlandskapet skapt av landbruket, får spise lokalt produsert og foredla mat samtidig som man lærer om lokal kultur og tradisjon. Streif viste at bygdene kan mobilisere og har stå-på-vilje, og dette ble forløperen til landskapsparkene. En del av bakgrunnen var også at det er veldig vanskelig spesielt for vestlandsbønder å holde følge med effektivitetskravene i landbruket på grunn av naturgitte omstendigheter. Dermed ble det ble satt i gang en ideprosess om hvordan man kan skape ny inntekt og trivsel med utgangspunkt i jordbrukslandskapets verdier (Kohlmann og Sørli, 2007). Fylkesmannen og fylkeskommunen i samarbeid med Innovasjon Norge, med innspill fra bondelag og reiseliv så på landskapspark som en måte å jobbe videre med næringsutvikling i bygdene, og det ble sendt ut invitasjoner til kommuner og bygdelag. Fra starten ble det seks parker som ble med, og etterhvert kom flere til.

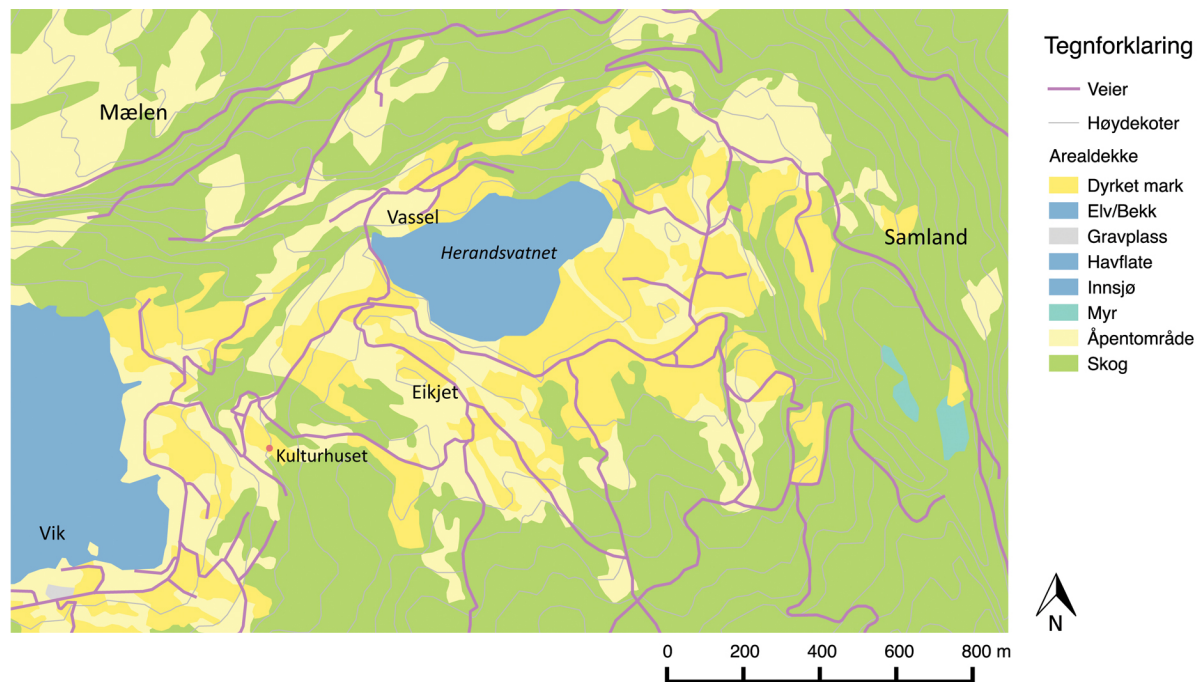
Fylkesmannen i Hordaland opprettet et verdiskapingsprogram under landbruksavdelingen, og over en prosjektperiode på tre år kunne landskapsparkene søke økonomiske midler gjennom det (Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2006, 2008a). Denne prosjektperioden var over i 2011, og nå må landskapsparkene finne seg andre finansieringskilder. En mulig kilde er kommunal- og moderniseringsdepartementets verdiskapingsprogram for lokale og regionale parker (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2014), men hittil har lite blitt utdelt til Hordalands landskapsparker. I dag er det åtte landskapsparker i Hordaland, og parkprosjekter er satt i gang med Hordalands landskapsparker som modell, blant annet i Nordland.

2.4. Herand landskapspark

Herand landskapspark er basert i området rundt den lille bygda Herand i Jondal kommune (figur 3). Herand er kjent for kulturlandskapet sitt, og er ei bygd som er rik på kulturminner, så gamle som 9000 år. Innenfor området som vises på kartet i figur 3 er det hele 23 registrerte kulturminner. I 2008 vant bygda både Hordaland fylke sin og den internasjonale kulturlandskapsprisen. I tillegg var Herand Norges kandidat til den europeiske landskapsprisen i 2010 (Herand Landskapspark, 2014). De fleste attraksjonene i Herand ligger i sentrum, som er ved sjøen (vest i kartet i figur 3). Landbruk har alltid vært viktig i bygda, og spiller fortsatt en stor rolle, selv om de fleste bøndene har annet arbeid i tillegg til vanlig gårdsdrift. Landskapet er preget av landbruket, for eksempel er bygda preget av frukthager og gårdstun, og Herandsvatnet er av naturtypen rik kulturlandskapsjø.

Både Herand og resten av kommunen har vært preget av fraflytting, innbyggertallet i Jondal var på sitt laveste i 2009 med 1022 innbyggere, men de siste fem årene det vært en positiv tilvekst og folketallet er nå oppe på 1094 (Statistisk sentralbyrå, 2014). Det bor omtrent 220 innbyggere i Herand (Herand bygdelag, 2014). Bygda hadde en nedgangsperiode hvor både posthus, bank og skole ble lagt ned. I 1997 tok lokalbefolkningen saken i sine egne hender og oppretta bygdelaget som har gjort en innsats både for næringsliv og trivsel, med alt fra oppussing av båthavna til drift av barnehage. Disse prosjektene har fått økonomiske tilskudd fra ulike støtteordninger, både offentlige og private. Havbruk har blitt ei viktig næring i siste 20 årene, og det er blant annet et webdesignfirma og andre enkelt- og tomannsforetak (Herand bygdelag, 2014; Kohlmann og Sørli, 2007).

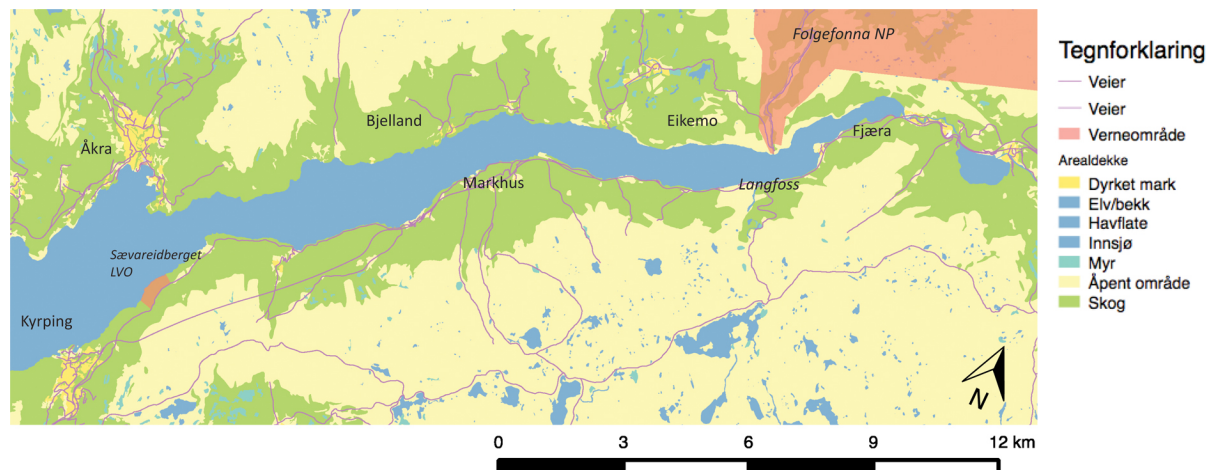

Figur 3: Kart over studieområdet Herand landskapspark.

Bygdelaget i Herand har vært en pådriver for en stor del av tilbudene og aktivitetene i Herand landskapspark (se mer om reiseliv og attraksjoner i kapittel 5.1.1), og er fortsatt en viktig aktør i bygda. Bygdelaget eier det gamle skolebygget som nå er omdøpt til kulturhuset, det eier bygningen som restauranten Meieriet holder til i, har fått laga ballbinge og har jobbet med en rekke andre prosjekter. I 2001 fikk Herand bygdelag Hordaland fylke sin miljøpris (Herand bygdelag, 2014). Herand ble med på landskapsparkprosjektet i 2006, og landskapsparken ble formelt stiftet i 2009.

2.5. Åkrafjorden landskapspark

Åkrafjorden landskapspark ligger hovedsakelig i Etne kommune, men inkluderer også bygda Åkra som ligger i Kvinnherad kommune. Parken har grunnlag i bygdene langs fjorden, fra kommunegrensen nord for Fjæra til Kyrping i sør (se kart, figur 4). Området ligger sør for Folgefonna nasjonalpark, og en del av nasjonalparken går helt ned til fjorden (merket i kartet i figur 4). Åkrafjorden er kjent for høye fjell og dype fjorder, og ikke minst Langfoss som etterhvert har blitt internasjonalt kjent. Man kan kjøre E134 langs hele fjorden som er 25 km lang og 650 meter på sitt dypeste (Åkrafjorden oppleving AS, 2014). Landskapsparken i Åkrafjorden har vært med siden prosjektstarten i 2006.

Figur 4: Kart over Åkrafjorden landskapsark

Etne var en kommune preget av fraflytting fra 1986 til 2008 da tallet var på sitt laveste med 3852 innbyggere. Tallet har steget til 4057 innbyggere ved inngangen av 2014 (Statistisk sentralbyrå, 2014). Demografien er typisk for distriktsområder preget av fraflytting: det er de godt voksne som blir igjen. Innbyggertallet i området for landskapsparken er i overkant av 200 med Åkrabygda som tilhører Kvinnherad.

Etne kommune er en tradisjonell landbrukskommune, og landbruket er fortsatt viktig selv om de fleste bøndene har annet arbeid i tillegg. Det har vært drevet landbruk i området i lange tider, noe som landskapet bærer preg av. Blant annet finner man store høstingshager i Åkrafjorden, som er betegnet som et av de viktigste områdene for gamle edelløvtre i Norges kulturlandskap (Jordal og Gaarder, 2009). Landskapsvernområdet Sævareidberget (figur 4) ligger innenfor landskapsparken, og er verna med formål om å ta vare på kulturpåvirka edelløvskog (Lovdata, 1984).

Langfoss har lenge vært et populært stoppested langs veien, og etterhvert har flere aktører satset på naturbasert reiseliv i området (se mer om attraksjoner og reiseliv i kapittel 5.1.2). Åkrafjorden oppleving AS er et selskap som er knyttet til landskapsparken, og arrangerer blant annet FjordCruise, og traktorsafari på Eikemo (figur 4). På Markhus ligger Åkrafjordtunet med turistinformasjon, restaurant og lokalbutikk, og det er campingplasser i begge ender av fjorden (på Rullestad og på Kyrping) (figur 4) (Åkrafjorden oppleving AS, 2014).

3. Teoretisk grunnlag: begreper og rammeverk for analyse

Med sine flerdelte målsettinger er lokale og regionale parker tema som kan analyseres fra mange ulike aspekter. Halland (2011) undersøkte landskapsparker som næringslivstiltak og Grimstad (2009; 2011) tilnærmer seg landskapsparkene som en klynge av bedrifter som samarbeider om bærekraftige tiltak. Flere har undersøkt hvordan natur- og kulturverdier i landskapet kan brukes i styrking av næringene i rurale områder (se Baadsvik og Daugstad (2003) og Haukeland og Brandtzæg (2011; 2012)). Her rettes søkelyset mot samarbeid om miljømessig og bred verdiskaping med landskapet som ressurs, og derfor vil dette kapitlet ta for seg sentrale begrep som landskap, bærekraft, verdiskaping, og samarbeid, deltakelse og lokal forvaltning.

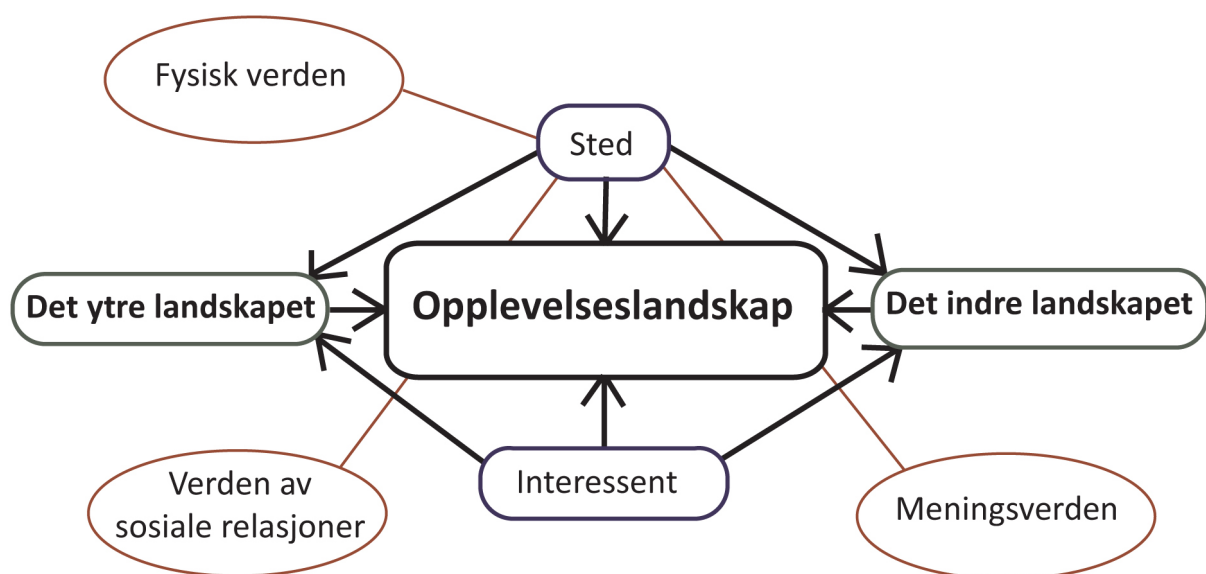
3.1. Landskap og sted

Landskap er et sentralt begrep for landskapsparker og andre lokale og regionale parker. Etter Norske Parkers definisjon skal parkene være i et «definert *landskaps- og identitetsområde*» (min utheving) (Bjørnstad, 2012, s. 4). I Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga (2008b) sin *Strategi for landskapsparker 2008-2012* står det at «Landskapsparker er unike *natur- og kulturlandskap*, avgrensa av felles kultur- og identitetskjenne» (min utheving). Landskap er også sentralt fordi de norske lokale og regionale parkene har forankring i den europeiske landskapskonvensjonen (Bjørnstad, 2012).

3.1.1. Sammensatte landskap

Den europeiske landskapskonvensjonen slår fast at landskapet er et område slik folk oppfatter det, hvor områdets karakter har blitt formet av naturlige og/eller menneskelige faktorer (Europarådet, 2000). Dette setter fokus på menneskets rolle og betydning for landskapet, noe som henger sammen med skiftet i forvaltningstradisjonen som beskrevet i kapittel 2.2. Denne forståelsen for begrepet landskap innebærer at landskapet er noe mer enn bare natur. I følge Jones og Stenseke (2011) kan landskapet forklares i tre dimensjoner. For det første det fysiske landskapet, for det andre landskapet som bilde/scene sett fra et ståsted og for det tredje landskapet som politisk enhet (administrative grenser).

Haukeland (2010a) bruker begrepet *opplevelseslandskap*, som er der hvor det indre og det ytre landskapet møtes (figur 5). Den fysiske/materielle delen av landskap er *det ytre landskapet*, mens *det indre landskapet* refererer til folks oppfatninger og forestillinger. Samtidig består opplevelseslandskapet av både stedet og interessenten. Haukeland (2010a) påpeker at opplevelseslandskapet påvirkes av prosesser på sosiale/kulturelle, miljømessige, økonomiske og politiske/institusjonelle plan. Disse prosessene ligner de fem drivkreftene bak landskapsendringer som Bürgi, Hersperger og Schneeberger (2004) identifiserer: sosioøkonomiske, politiske, teknologiske, naturlige og kulturelle. Dette henger også sammen med den firedelte bunnlinja som vi kommer tilbake til i kapittel 3.3 om bærekraft.

Figur 5: Modell som viser de ulike sidene av landskap (basert på Sack (1997) og Haukeland (2010a)).

At landskapet er et «område slik folk oppfatter det» (Europarådet, 2000) betyr at det samme landskapsområdet kan oppfattes ulikt av ulike mennesker. Denne forståelsen av landskapsbegrepet er derfor konstruktivistisk og dermed annerledes enn landskapsbegrepet slik det vanligvis brukes i naturgeografien og andre fagfelt mer preget av naturvitenskapelige metoder. Nasjonalt referansesystem for landskap, og Naturtyper i Norge (NiN) er eksempler på to systemer som brukes for å kartlegge den fysiske delen av landskap som landformer, naturtyper og vegetasjon (Clemetsen, Uttakleiv og Skjerdal, 2011; Halvorsen et al., 2008).

3.1.2. Forholdet mellom sted og landskap

Begrepene sted og landskap er to av de mest diskuterte i innenfor samfunnsgeografien (Se for eksempel Setten (2006) og Jones (1991)). Den forståelsen av begrepet landskap slik det er beskrevet her sammenfaller i stor grad med forståelsen av stedsbegrepet i geografien, hvor man analyserer sted som sammensatt både av en fysisk og en symbolsk/diskursiv dimensjon (Berg et al., 2013). Et sted kan forstås som det materielle/fysiske området eller *location*. Samtidig har folks følelser knyttet til stedet, eller opplevelse av stedet (stedsfølelse, *sense of place*) blitt en viktig del av stedsforståelsen. Et tredje perspektiv på stedet er som *locale*, en møteplass for menneskelig samhandling og hverdagsliv (Castree, 2009 og Massey, 2005, referert i Berg et al., 2013). Eller som Sack (1997) beskriver: steder består av en fysisk verden, en meningsverden og en verden av sosiale relasjoner. Den fysiske verdenen referer til det materielle, det som Haukeland (2010a) kaller det ytre landskapet. Meningsverdenen og verdenen av sosiale relasjoner kan knyttes til det indre landskapet. Disse sammenhengene er forsøkt illustrert med figur 5.

Landskapet kobler sammen romlige og tidsmessige skalaer, og det sosiale med det økologiske. Samtidig er landskapene dynamiske og i stadig endring (Brunckhorst, Coop og Reeve, 2006). Dette er noe også Massey (2005, referert i Berg et al., 2013) påpeker i sin beskrivelse av steder som åpne og dynamiske møteplasser. Dette aspektet ved landskap henger tett sammen med tankegangen hos regionale og lokale parker (Bjørnstad, 2010), som også har blitt kalt for *dynamiske parker*. Med landskaps- og stedsteoriene som er beskrevet her sammenfaller landskaps- og stedsbegrepene i stor grad. Setten (2006) argumenterer for at det er spesielt forståelsen av landskap som praksis som har gjort at begrepet kan slås sammen med stedsbegrepet. Derfor har også stadskjensle (eller stedsfølelse, direkte oversatt fra *sense of place* etterhvert blitt utviklet for bruk i forbindelse med landskapsplanlegging og -forvaltning (Clemetsen og Krogh, 2010).

I denne oppgaven har forståelsen av landskap som noe sammensatt av folks oppfatninger, folks aktiviteter og det fysiske vært førende for den analytiske tilnærmingen, og innhenting av data. Det har vært mer naturlig å bruke begrepet landskap heller enn sted, fordi begrepet allerede brukes aktivt av lokale og regionale parker, og i ulike nivåer av forvaltningen. Bjørnstad (2010) påpeker at det er nyttig å bruke landskap som konsept, fordi det i seg selv er integrerende.

3.1.3. Kulturlandskap

Begrepet *kulturlandskap* brukes ofte i litteraturen og særlig i forvaltningen (se for eksempel Jones (1991), Framstad et al. (1998) og Potthoff (2013) for nærmere drøfting av begrepet). I lokalparksammenheng er det oftest *jordbrukets kulturlandskap* det henvises til når begrepet brukes. I den første prosjektplanen for landskapsparkene spesifiseres det at med kulturlandskap mener man jordbrukets kulturlandskap: «Dette er område der jordbruksproduksjon set preg på landskapet i form av kulturhistoriske, økologiske/biologiske, estetiske og immaterielle kvalitetar» (Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2006, s. 1). I følge Daugstad og Jones (1998) er det hovedsakelig tre sammenhenger som begrepet kulturlandskap kan henvises til: kulturlandskap som omformet eller påvirket av mennesker, eller kulturlandskap som verdifulle trekk eller elementer i menneskepåvirket landskap som er truet av endringer, og kulturlandskap som landskap og elementer som har kulturell betydning for folk.

I praksis blir det vanskeligere å skille mellom kulturlandskap og naturlandskap. I en tid med flere globale miljøproblemer som for eksempel menneskeskapte klimaendringer, kan man argumentere for at de fleste av økosystemene på jorda er menneskepåvirket på et eller annet vis. Agrawal og Gibson (1999) kaller skillet mellom naturlandskap og kulturlandskap for en falsk dikotomi. Forvaltningsregimet hvor mennesket blir sett på som en del av økosystemene (Sandberg, 2000) og forståelsen av landskap som sammensatt av fysiske og diskursive dimensjoner støtter opp om at dette er et falskt skille.

3.2. Samarbeid, partnerskap og lokal forvaltning

I følge definisjonen er lokale og regionale parker en «samarbeidsplattform mellom lokalsamfunn, myndigheter og næringsliv» (Bjørnstad, 2012, s. 4). Det blir satt fokus på å ta utgangspunkt i lokal egenart, derfor er lokal kunnskap og tradisjon viktig (ibid.). Begreper som partnerskap, medvirkning og deltakelse er veldig i tiden (Bay-Larsen og Sandersen, 2005), og i tråd med det nye forvaltningsparadigmet og den europeiske landskapskonvensjonen skal det være lokal deltakelse i planlegging og forvaltning av landskapsområder (Jones, 2011; Mose og Weixlbaumer, 2007; Sandberg, 2000). Spesielt i Norge har lokal forvaltning med fokus på bærekraftig bruk blitt et mål de siste årene (Aasen Lundberg et al., 2013; Fauchald og Gulbrandsen, 2012).

Siden landskapsarker har som mål å bevare landskap (Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2008b) er det relevant å trekke inn erfaringer fra forskning på medvirkning og deltakelse i forvaltningen av lokale naturressurser. Når vi snakker om forvaltning kan det være gjennom bruken av ressursene som ofte er knyttet til matproduksjon og landbruket, men det kan også være gjennom den mer langsiktige og formelle formen for forvaltning som skjer gjennom planleggingsprosesser, reguleringer, lovgivning og vedtak.

Medvirkning har ofte blitt sett på som bra i seg selv fordi det gir mer demokratiske prosesser, men det er også viktig for å ha tilgang til lokal kunnskap og informasjon, og ikke minst for å dempe konfliktnivået som ofte er knyttet til verneområder (Bay-Larsen og Sandersen, 2005). I Norge har man i stor grad gått over til lokal forvaltning, med lokale vernestyrer hvor ulike interesser er representert (Fauchald og Gulbrandsen, 2012). Særlig bønder og grunneiere har blitt involvert i styrene for verneområdene (Aasen Lundberg et al., 2013).

Det finnes en del empiri om hva som skal til for at et samarbeid om forvaltning av lokale ressurser skal fungere, for eksempel fra teorier om fellesressurser (Ostrom, 1990). Faktorer som klart definerte grenser, overvåking, regler for deltakelse, restriksjoner og konfliktløsende mekanismer har her blitt trukket fram som viktig (Aasen Lundberg et al., 2013; Ostrom, 1990). Det er også større sannsynlighet for et suksessfullt samarbeid om gruppen som skal samarbeide ikke er så stor, og om medlemmene har noe til felles, som verdier og visjoner (Brunckhorst, 2001). Agrawal og Gibson (1999) peker på tre antakelser man feilaktig gjør om lokalsamfunn og som kan gjøre samarbeid og dermed lokal forvaltning vanskelig. For det første antar man at lokalsamfunn er en liten romlig enhet, for det andre antas det at innbyggerne har like normer og for det tredje antar man at lokalsamfunnet har en homogen sosial struktur. Haugen et al. (2004) trekker fram en del punkter som er viktig å ta hensyn til i prosjekter som har bygdeutvikling som mål og hvor deltakelse er en viktig forutsetning:

- forutsetning for deltakelse er ikke lik hos alle,
- alle bygdene markedsføres som unike selv om de er ganske like
- nettverksbygging og felles organisering viktig,
- ei bygd kan organiseres i hjel.

Kvadrupel heliks

Figur 6: Kvadrupel heliks modell etter Haukeland (2010a).

Godt samarbeid er viktig for å være nyskapende. Fra teori om innovasjon og utvikling finner vi en trippel heliksmodell som beskriver hvordan innovasjon er avhengig av samarbeid mellom privat sektor, offentlig sektor og kompetansesektoren (Leydesdorff og Meyer, 2003). I forbindelse med parkenes bærekraftperspektiv og fokus på lokal medvirkning og deltakelse har (Haukeland, 2010a) foreslått å utvide denne modellen til en *kvadrupel heliksmodell* (figur 6), for å inkludere den frivillige sektoren. Dette er fordi veldig mye av det som gjøres i norske lokale og regionale parker er avhengig av frivillig sektor, og derfor viktig å ha med i samarbeidsmodellen. I forbindelse med trippel heliksmodellen (Leydesdorff og Meyer, 2003) kan man også snakke om hvor prosessene som settes i gang kommer fra: nedenfra (bottom-up/lokalsamfunn), fra siden (sideways/privat næringsliv) eller ovenfra og ned (top-down/offentlig styring). Den europeiske landskapskonvensjonen oppfordrer til en nedenfra-og-opp-tilnærming (Jones og Stenseke, 2011).

Partnerskap har blitt mer og mer vanlig i mange sammenhenger (Arbo, 2002). Arbo (2002) framhever at partnerskap kan være med å stimulere nytenkning og kreativitet, og at man lykkes best om alle parter ser gjensidig nytte i partnerskapet. Ordet *governance* har blitt brukt for å beskrive en ny type organisering som er nettverksstyrt heller enn markedsstyrt eller statsstyrt (Born, 2012). Mermet (1992, refert i Bjørnstad, 2010) snakker om de franske regionalparkene som *integreringsaktører*, fordi de gjennom nettverksbygging skal integrere ulike aktører i samarbeidet. Esparcia (2014) sin studie fant at innovasjoner skjer i rurale områder, men slike prosjekter er avhengig av store nettverk og offentlige aktører.

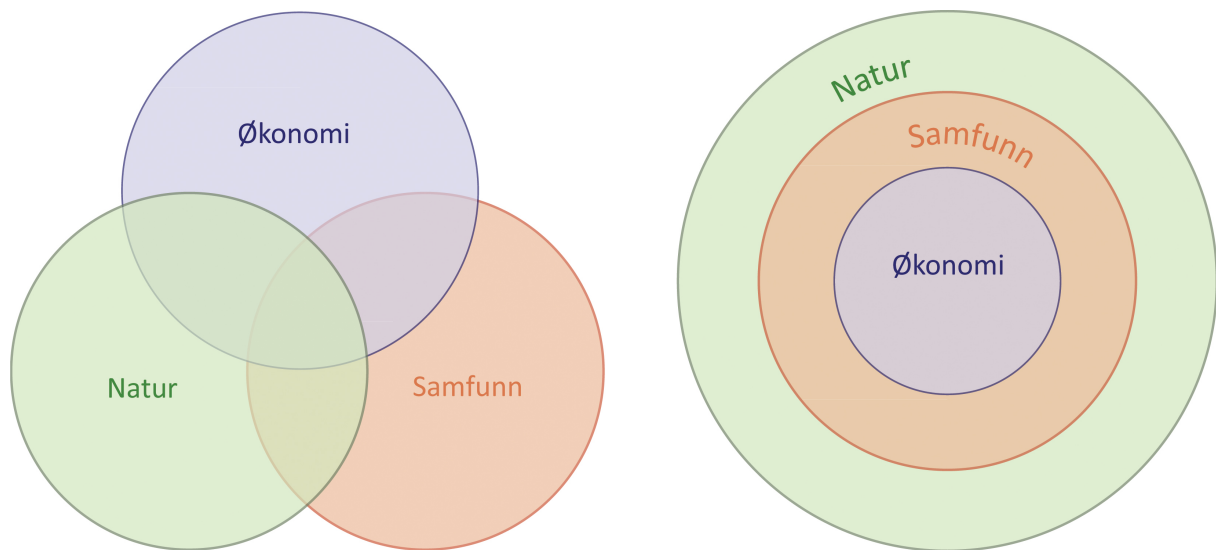
For å undersøke samarbeidet i landskapsparkene nærmere er det nyttig å introdusere begrepet sosiale felt (selv om feltanalyse som metode ikke har blitt brukt) (Fløysand og Jakobsen, 2001, 2007). Bedrifter, personer og institusjoner inngår i ulike sosiale felt. Sosiale felt er samlinger av sosiale nettverk som styres av bestemte formelle eller uformelle regler. Et sosialt felt består av de ulike aktører som inngår i sosiale relasjoner med hverandre. Det sosiale feltet består både av en fysisk utstrekning som er antall aktører og hvor de befinner seg, praksis (samhandling mellom aktørene), og en *imaginative setting* som består av delte meninger og regler innenfor feltet. Dette er likt de tre ulike verdener Sack (1997) snakker om. En aktør kan inngå i flere ulike sosiale felt, og sosiale felt kan ha ulik geografisk tilknytning. Slik kan en lokal organisasjon inngå i både lokale, regionale og nasjonale felt, noe som betyr at utviklingen på lokalt nivå ikke bare påvirkes av lokale prosesser. At det sosiale feltet har en *imaginative setting* betyr at det foregår en meningsutveksling og samtidig en meningsproduksjon innenfor det feltet.

3.3. Bærekraftig utvikling og verdiskaping

Lokale og regionale parker har bærekraftig utvikling og bærekraftig verdiskaping som en del av sin visjon. Den mest kjente definisjonen av bærekraftig utvikling kjenner vi fra Brundtlandtkommisjonens *Vår felles framtid*, nemlig at en bærekraftig utvikling er en som møter dagens behov uten å begrense framtidige generasjoners mulighet til å oppfylle sine behov (Brundtland, 1987). Miljømessig og bred verdiskaping er viktige deler av den bærekraftige utviklingen, og her forklares det nærmere hva som kan ligge i disse begrepene.

3.3.1. Bærekraft

I følge landskapskonvensjonen må den bærekraftige utviklingen være basert på en harmonisk balanse mellom økonomiske, sosiale, kulturelle og miljømessige behov (Europarådet, 2000). Denne firedelede tilnærminga til bærekraftig utvikling finner vi igjen i målene for de norske parkene (Bjørnstad, 2012) og i norske politiske målsetninger (Kommunal- og regionaldepartementet, 2005). En av de vanligste framstillingene av bærekraftig utvikling er i et Venn-diagram (til venstre i figur 7). Denne indikerer at områdene natur, samfunn og økonomi er like mengder. Giddings, Hopwood og O'Brien (2002) argumenterer for at denne tolkningen av bærekraftig utvikling sier at område natur, samfunn og økonomi er separate og at man kan substituere mellom dem. De foreslår heller at en bærekraftmodell som et Euler-diagram, hvor samfunn er avhengig av natur, og økonomi er avhengig av både natur og samfunn (til høyre i figur 7).

Figur 7: To modeller for bærekraftig utvikling. Euler-diagram til venstre, Giddings, Hopwood og O'Briens modell til høyre.

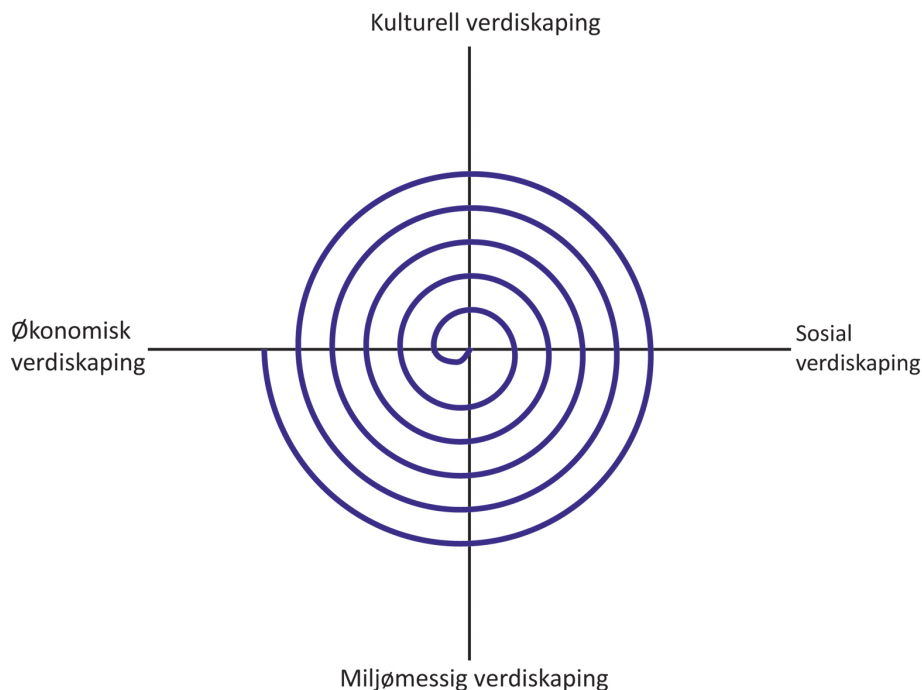
Giddings, Hopwood og O'Brien (2002) sin modell stemmer kanskje bedre med et sterkt bærekraftkriterium slik vi kjenner det fra miljøøkonomien. Den svake versjonen av bærekraft sier at bærekraft er å opprettholde den totale verdien av all kapital. Det vil si at man kan ha et bærekraftig system hvor man tar ut naturkapital, så lenge man investerer denne i en annen type kapital. Det sterke bærekraftkriteriet sier at allokeringen er bærekraftig om den opprettholder verdien på naturkapitalen (Tietenberg og Lewis, 2012).

3.3.2. Bred verdiskaping

Lokale og regionale parker skal bidra til en bærekraftig verdiskaping (Bjørnstad, 2012). I økonomisk teori finner vi modellen om tredelt bunnlinje (triple bottom line) hvor bærekraft er knyttet til økonomi, sosialt ansvar og miljø (Elkington, 1999; Savitz og Weber, 2006, referert i Haukeland, 2010c). Elkington (1999, referert i Haukeland, 2010c) beskriver at disse områdene påvirker hverandre i positiv eller negativ forstand gjennom berøringsflater for eksempel mellom økonomi og miljø, eller miljø og sosialt ansvar (dette vil være i de områdene sirkene overlapper i venn-diagrammet i figur 7). I tråd med landskapskonvensjonen har Haukeland (2010c) utvidet denne modellen til en firedelt bunnlinje som inkluderer miljø, kultur, sosial og økonomiske forhold. Disse ulike forholdene kan knyttes til ulike typer kapital. Det miljømessige knyttes til naturkapital som innebærer naturens varer og tjenester, både fornybare og ikke-fornybare ressurser (se

kapittel 3.3.3 og 3.3.4). De sosiale forholdene kan knyttes til sosial kapital, som har mye å si for samarbeid og folks mulighet til å bidra. Økonomisk forhold knyttes først og fremst til finansiell kapital, og kulturelle forhold til fysisk kapital (kulturminner, bygg) eller human/sosial kapital (Brunckhorst, 2001).

For den bærekraftige/brede verdiskapingen er det samspillet mellom de ulike typene verdiskaping som er viktig. I følge Haukeland (2010c) og Haukeland og Brandtzæg (2010) må man ofte jobbe med ulike verdiskapingsprosesser på ulike tidspunkt, for eksempel begynne med den miljømessige verdiskapingen, og så gå videre til de andre typene og gjerne tilbake igjen. Dette illustrer de med en modell de har kalt den brede verdiskapingsspiralen (figur 8). Den brede verdiskapingen setter også fokus på hvordan fellesgoder knyttet til landskapet kan gi en merverdi for produksjonen av private goder, og hvordan private goder kan styrke fellesgodeproduksjonen (Svardal, Bjørnstad og Clemetsen, 2008).

Figur 8: Den brede verdiskapingsspiralen (etter Haukeland (2010b)).

3.3.3. Verdier i landskapet

De lokale og regionale parkene søker å ivareta og videreutvikle natur- og kulturverdier og framhever samtidig landskapet som ressurs (Bjørnstad, 2012, s. 4). Derfor skal vi se på hvilke natur- og kulturverdier som kan knyttes til landskapet. Verdier er grunnleggende forestillinger om hva som er ønskelig, hva som er verdt å opprettholde eller streve for, og er mer stabile enn holdninger (Daugstad og Jones, 1998). Samtidig er ikke verdier noe fastsatt og varig: Harvey (1996, referert i Gregory, 2009) setter fokus på at verdsetting er en prosess som hele tiden foregår.

Det finnes ulike måter å systematisere verdier på. En vanlig tilnæringsmåte er å se etter nytteverdi (utilitaristisk verdi) for mennesker. Dette kan man gjøre ved å dele opp i bruks- og ikke-bruksverdi. Bruksverdiene kan igjen deles inn i forbruksgoder, ikke-forbruksgoder og indirekte bruk. Forbruksgoder er de materielle verdiene vi henter fra naturen. Ikke-forbruksgoder er knyttet til immaterielle verdier som rekreasjon og tilgang til å være i naturen. Indirekte bruksverdier kan knyttes til goder som rent vann, frisk luft og naturmangfold (Tietenberg og Lewis, 2012). Ikke-bruksverdiene er knyttet til at verdiene ligger latent i naturen, men ikke er realisert eller tatt i bruk av oss enda. Vi kan også snakke om eksistensverdi og arveverdi som handler om verdien av et gode eksisterer, og om den verdt å bevare for framtidige generasjoner (Baadsvik og Daugstad, 2003; Haukeland og Brandtzæg, 2009; Tietenberg og Lewis, 2012)

Miljøfilosofen Ariansen (1997) påpeker at ikke alle verdier er nytteverdier: for eksempel kan man mene at det er moralsk forkastelig å legge fosser i rør, uten at man selv har noen nytteverdi av den fossen. Slike verdier kaller han for grunnleggende verdier og er av typen som vi føler oss personlig forpliktet til å forfekte som religiøse, etiske eller religiøse/åndelige verdier. I tillegg kan noe ha en instrumentell verdi når det har verdi som middel for å nå noe som har egenverdi. Ariansen (1997) kaller denne verditaksonomien for *the constitutive value model*, eller «den grunnleggende verdimodellen».

3.3.4. Landskap som ressurs for miljømessig verdiskaping

Haukeland (2010a; 2010c) trekker fram at miljømessig, kulturell og sosial verdiskaping er knyttet til fellesgode-produksjon, og økonomisk verdiskaping er knyttet til produksjon av private goder. Landskap som *kapital* er dermed både en *ressurspool* av goder og verdier, som kan skape en kapitalflyt i form av produksjonen av andre goder (private og felles) og verdier (nytteverdier, instrumentelle verdier og grunnverdier). Miljømessig verdiskaping vil være knyttet til tiltak som *ivareta* eller *videreutvikle* verdier knyttet til naturens kapital og kulturell kapital som vi finner i landskapet.

Å undersøke hvilke typer goder som produseres kan være en alternativ måte å undersøke verdiskapingen på, heller enn hvilke type verdier. Verditypene nytteverdi, instrumentell verdi og grunnleggende verdi er formet av individers unike erfaring og preferanser, og kan være vanskelig å kartlegge, men som Aasetre og Gundersen (2012) påpeker passer den med stedsbaserte tilnærminger fordi slike tilnærminger ofte fokuserer mer på folks menings- og tankeverden.

Fellesgoder er en type goder som karakteriseres av at når de først er tilgjengelig kan ingen ekskluderes fra bruken av denne. Bruken av disse godene gjør ikke at det blir mindre igjen for de andre som skal bruke den (Tietenberg og Lewis, 2012). I jordbrukets kulturlandskap produseres en rekke kollektive goder som eksterne virkninger av bondens produksjon. Dette kan være utdanningsmessige verdier, økologiske, kulturelle, historiske, symbolske, estetiske og rekreasjonelle verdier (Olsson og Rønningen, 1999). På landsbasis er det enda flere goder knyttet til bønders arbeid: levende bygder, matsikkerhet og selvforsyning (Rønningen, Fjeldavli og Flø, 2005). *Free-rider-problemet* kan være aktuelt i landskapsparker. Dette oppstår når noen har muligheten til å få et gode uten å betale for det (Tietenberg og Lewis, 2012). I en park vil noen stå for en større del av den miljømessige verdiskapingen, mens andre kanskje bidrar mer økonomisk, kulturelt og sosialt. De som bor i området, men ikke deltar aktivt i verdiskapingen i parken kan bli free-ridere (Brandtzæg og Haukeland, 2012).

En annen aktuell møte å tilnærme seg naturens ulike goder og verdier, er gjennom å undersøke økosystemtjenester. Dette blir stadig mer vanlig, særlig i forbindelse med innføringen av betaling for økosystemtjenester (kjent som payment for ecosystem services, PES). Støttende økosystemtjenester er grunnlaget for andre tjenester som ytes av økosystemene. Forsynende eller produserende økosystemtjenester er naturens materielle produksjon eller energiproduksjon og har dermed en forbruksverdi for oss. Regulerende økosystemtjenester tilsvarer en indirekte bruksverdi for eksempel knyttet til kvaliteten på luft og vann. Kulturelle økosystemtjenester er ikke-forbruksverdier knyttet til naturoplevelser, estetikk, rekreasjon og så videre (NOU, 2013).

Det å *identifisere* verdiene, og få lokalbefolkningen med på å verdsette natur- og kulturverdiene er et viktig mål for parkene (Bjørnstad, 2012; Haukeland, 2010c). Identifisering av naturverdiene gir økt kunnskap om disse. *Formidling* av kunnskap, ikke minst gjennom å gjøre verdiene tilgjengelige er også viktige langsiktige mål for parkene (Bjørnstad, 2012; Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2008a). Om folk vet om naturverdiene vil de verdsette de høyere, og det vil være lettere å få folk med på viktige tiltak for å sikre naturverdiene. Kunnskap, og i denne konteksten lokal kunnskap, er også viktig for en langsiktig planlegging for videreutvikling av ressursene på en bærekraftig måte (Brunckhorst, 2001; Haukeland, 2010c).

Brandtzæg og Haukeland (2012) lister noen eksempler på hva miljømessig verdiskaping i parker kan være:

- registreringer og kartlegginger av biologisk mangfold, naturtyper eller arter,
- tiltaks- eller skjøtelsesplaner for arter, områder eller landskap,
- overvåkingsprogrammer eller skjøtselstiltak som beite, sviing, hogst, rydding av kratt og søppel.

4. Innsamling, produksjon og tolkning av data

I dette kapitlet vil jeg beskrive hvordan innsamlingen av datagrunnlaget har foregått, og hvordan dette har blitt bearbeidet og tolket. I løpet av to besøk i landskapsparkene Herand og Åkrafjorden ble det gjennomført intervjuer, observasjon og feltsamtaler. Dette utgjør hoveddelen av grunnlaget for resultatene og diskusjonen. I tillegg har jeg deltatt på parksamling/parkmøte i regi av organisasjonen Norske Parker. Fra start til slutt i forskningsarbeidet har Internett, analyse av dokumenter og forskningslitteratur vært viktig

4.1. Valg av metode

En lokalpark er ikke en avgrenset flate på et kart med bestemte regler, men etter definisjonen et *samarbeidsplattform* (Bjørnstad, 2012, s. 4). Hovedfokus i oppgaven ble dermed på relasjonene mellom menneskene som deltar i parksamarbeidet, og hvordan disse menneskene samhandler med landskapet og naturen. Inspirert av Vayda (1996) sin progressiv kontekstualisering er fokuset på aktørens aktiviteter, intensjonene bak dem og de miljømessige effektene som dette gir. Det var primært to perspektiver jeg søkte å belyse gjennom datainnsamlingen. Det første var egenskaper og karakter ved landskapsparker. Denne delen handler om hvilke tiltak og aktiviteter som skjer i parken, som er knyttet til å ivareta og utvikle naturverdier. Det andre perspektivet var meningsdimensjonen ved landskapsparker: persepsjon, identitet og følelser knyttet til landskapsparken og landskapet i parken. Det var innholdet i *landskapsparkene som fenomen* som skulle undersøkes, og da er kvalitativt orienterte forskningsmetoder mest egnet (Aase og Fossåskaret, 2007).

Data er noe som skapes, ikke noe som ligger klart for innhenting i studieområdene. Det ligger en epistemologi bak dette som sier at den eneste måten vi kan vite noe om verden er gjennom tolkningen av den. Data er begrepsfestede observasjoner (Aase og Fossåskaret, 2007, s. 36). Alt man ser, hører og erfarer i felt er observasjoner som kan tas med i datasettet som skal analyseres og tolkes. Målet er å produsere kunnskap som korresponderer så godt med den ytre virkeligheten som mulig i tråd med teorien om sammenfall (Aase og Fossåskaret, 2007, s. 47). At data er noe som produseres er ekstra tydelig når hovedmetoden er intervju som kan sies å være en meningsproduksjon som foregår gjennom en dialog.

Man sier gjerne at naturvitenskapen studerer materielle fenomener, samfunnsvitenskapen studerer sosiale og relasjonelle fenomener, mens humaniora studerer meningsverden. (Sack, 1997) argumenterer for at steder består av alle disse tre verdener (fysisk verden, verden av sosiale relasjoner og meningsverden), så å studere sted og landskap krever gjerne en sammensatt tilnærming. Primært er det samfunnsvitenskapelige metoder som har blitt benyttet i denne oppgaven, men oppgaven har også båret preg av å være i skjærepunktet mellom ulike fagdisipliner, blant annet ved at det trekkes inn teori fra ulike fagfelt (som økonomi og filosofi), men også i oppbyggingen av selve teksten som her har et skarpere skille mellom resultat og diskusjon enn det som er vanlig i samfunnsvitenskapelige tekster.

Valg av studieområder ble gjort etter å ha gjort meg kjent med landskapsparkene hovedsakelig ut i fra det som var tilgjengelig på Internett. Den ene grunnen til at jeg valgte akkurat Herand og Åkrafjorden var at jeg fikk vite at i begge disse område har kraftutbygging vært et tema i forbindelse med landskapsparken, noe som kunne være interessant å se nærmere på. Herand ble valgt blant annet fordi denne landskapsparken er det gjort studier på før, og denne landskapsparken har fått mye oppmerksomhet i media. Åkrafjorden ble valgt delvis på grunn av ønsket om å undersøke nærmere hva å ha naturattraksjoner betyr for landskapsparkene.

4.2. Feltarbeid: intervju, observasjon og feltsamtaler

Feltarbeidet ble utført i juni måned og besto av et fem dager langt opphold i Herand, og fire dager i Åkrafjorden. Landskapsparkene er preget av sesongbaserte aktiviteter, og målet med å reise i denne perioden var å observere og oppleve mer av disse aktivitetene, både innenfor reiselivet og landbruket. Fordelen med å utføre feltarbeidet i denne perioden var at reiselivsaktørene ikke var så travle, fordi det enda var tidlig i sesongen og ikke så mange turister. Ulempen var at flere av bøndene var opptatte, men det hadde også å gjøre med at aktivitetene i landbruket var senere enn vanlig. Noe av tiden i felt ble brukt på befaringer i områdene for å skaffe oversikt og bli kjent med viktige lokaliteter i landskapsparkene, her var kamera et viktig hjelpemiddel. Fotografiene har fungert som supplement til tolkning og analysen av intervjuene.

I forkant av feltarbeidet ble det sendt prosjektmelding til personvernombudet for forskning ved NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste¹). I tråd med prosjektvurderingen fra NSD fikk informantene informasjon om prosjektet, rammene for intervjuet og intervjuguide sendt samlet på e-post (se kapittel 4.2.1 og vedlegg 1 og 2). De som ønsket det fikk også informasjonen som utskrift før intervjuet startet.

Dataene har blitt anonymisert slik at ingen informanter skal kunne gjenkjennes (også i tråd med NSD sine råd). Anonymisering kan være en utfordring når man utfører feltarbeid på små steder der alle kjenner alle og informanter kan være lett gjenkjennelig. Det betyr at man må være ekstra oppmerksom på framstillingen av resultatene, slik at ikke utsagn fra informanter lett kan bli identifisert av andre innbyggere.

4.2.1. Intervju

Å snakke med folk gjennom avtalte semi-strukturerte intervjuer har vært min hovedkilde til egenproduserte data. Et semi-strukturert intervju tar utgangspunkt i en intervjuguide med forberedte spørsmål (se Vedlegg 1). Fokuset ligger på innholdet, og slike intervju passer bra om man ønsker mange detaljer om et tema. Semi-strukturerte intervju gir rom for åpne og utbroderte svar, oppfølgingsspørsmål og digresjoner, så sant man har tid til det (Longhurst, 2010).

Siden samarbeid er et sentralt tema i denne oppgaven var det viktig at informantene representerte ulike aktører som inngår i samarbeidet om landskapsparken. Som strategi for å finne informanter kartla jeg hvilke typer aktører som var aktuelle for hver park, for så å forsøke å få kontakt med noen av hver type. Et åpenbart startpunkt var de som jobber med landskapspark til daglig, og de som sitter i styrene for parkene. I dette forarbeidet dannet det seg et bilde av at engasjementet for landskapspark ikke var så sterkt blant alle innbyggerne i en landskapspark, så derfor ble strategien endret til å søke fram de som jeg antok kunne kjenne godt til parkene.

---

¹ NSD, personvernombudet på nett: www.nsd.no/personvern/meldeskjema

Utvalget av informanter består hovedsakelig av personer som sitter i landskapsparkstyrene, eller har vært med i landskapsparkstyret tidligere og fra starten. Andre informanter var personer som på hjemmesidene til landskapsparkene ble oppgitt som kontaktpersoner for ulike severdigheter, og personer som de første informantene tipset meg om at var aktuelle å snakke med (kjent som snøballmetoden) (Gobo, 2004, s. 419). Det var tilsammen 14 personer som ble intervjuet i løpet av feltarbeidet. I tillegg ble et intervju gjennomført i forkant av feltarbeidet. Da de fjorten personene hadde blitt intervjuet i løpet av feltperioden kunne det tyde på at det begynte å nærme seg et metningspunkt i intervjuingen (Brox, 1990, referert i Aase og Fossåskaret, 2007, s. 155). Meningene begynte å ligne hverandre, og en del ble gjentatt.

De fleste informantene fikk forespørsel om å delta på intervju gjennom e-post. Det var lettere enn antatt å få folk til å stille opp på intervju, så på et tidspunkt var det for mange informanter og for lite tid, slik at noen som hadde sagt ja til å stille opp ikke ble intervjuet. Det kan være at noen potensielle informanter, særlig av de aktive bøndene kunne bidratt med nyttig tilleggsinformasjon, men flere var opptatt med våronna. Konsekvensen av dette var at jeg fikk en liten overvekt av kvinner i utvalget. Da jeg tok kontakt med informantene visste jeg ikke noe om alderen deres. I Herand var flere pensjonister, men det viste seg å være reflekterende for demografien i bygda, og pensjonistene har vært en veldig aktiv del av bygdelaget. På grunn av tidspresset, og at det viste seg at det er hovedsakelig det lokale landskapsstyret som driver landskapsparken ble det ikke prioritert å snakke med representanter fra kommuneadministrasjonene.

Under de fleste intervjuene var det kun informanten og intervjueren tilstede, men to intervju ble gjennomført parvis. En fordel med intervjuene hvor informantene stilte opp i par var at samtalen fløt litt lettere, og informantene kunne supplere hverandre og diskutere med hverandre. De fleste intervjuene foregikk hjemme hos eller på arbeidsplassen til informantene etter deres egne forslag. Intervjuene varte fra 45 minutter til 1 time og 30 minutter. Noen hadde bedre tid og mer på hjertet enn andre, og noen brukte mer tid på å vise meg rundt.

Intervjuene fokuserte mest på samhandlingen mellom folk og landskap, altså folks praksis i landskapet og sammenhengen med landskapsparken. Under intervjuene hadde jeg med

meg kart over områdene, noe som viste seg å være nyttig når vi snakket om ulike områder og informantene kunne vise meg på kartet hva de snakket om. På forhånd hadde jeg tenkt meg at intervjuene kunne foregå ute, og at vi kunne spasere i landskapet vi skulle snakke om, slik Setten (2013) fra sine landskapsstudier. En del intervjuer ble gjennomført ute, og noen av intervjuene ble helt eller delvis gjennomført spaserende rundt og delvis kombinert med omvisning.

Spørsmålene i intervjuguiden var hovedsakelig knyttet til landskapsparken, og om aktiviteter i regi av landskapsparken. utfordringer knyttet til landskapsparkene, angående samarbeid, organisering, finansiering også videre var også tema, i tillegg til hva som kunne vært gjort bedre i landskapsparkarbeidet og hvilke potensialer landskapsparkene ikke har realisert enda. En del av intervjuene handlet informantenes tanker om landskapene og stedene, og refleksjoner om hvorfor stedene er attraktive som besøksmål og bosted. I løpet av de første intervjuene var intervjuguiden vanskelig å følge, men endringer i denne, og antakelig også at jeg følte meg mer trygg i forskerrollen gjorde at intervjuene gikk bedre etterhvert. Intervjuguiden var lagt opp til at folk var medlemmer i parken, noe som ikke var tilfelle. Noen av spørsmålene i intervjuguiden var vanskelig å svare på, ikke nødvendigvis fordi spørsmålet ikke ble forstått, men fordi det kunne være vanskelig å sette ord på. I tillegg så var det ikke et tydelig skille mellom prosjekter og aktiviteter som har skjedd gjennom landskapsparken og det som var blitt gjort gjennom andre organisasjoner, noe som kunne gjøre det litt utfordrende for informantene å snakke om landskapsparkens aktiviteter.

Intervju er ikke en enveis-utgivelse av informasjon, men et sosialt møte eller en dialog hvor deltakerne samarbeider om å produsere versjoner av hendelser, følelser og tanker (Rapley, 2004). Det betyr at noe informasjon kan være påvirket av spørsmålstillingen, men samtidig ble ikke intervjuguidene fulgt veldig strengt for å være åpen for at andre saker også kunne være nyttige. Jeg lot informantene i stor grad fortelle om det de ville, og fulgte opp om de tok opp temaer. Derfor ble det slik at jeg snakket ikke med alle de samme tingene med alle, men jeg tror det var bra at folk fikk bidra med det de kunne noe om eller var engasjerte i, selv om ikke all informasjon har vært relevant for å svare på problemstillingene. Intervjuguiden som er vedlagt i Vedlegg 1 er slik den var før endringene som ble gjort i løpet av feltarbeidet.

4.2.2. Observasjon og feltsamtaler

Feltarbeidet ga muligheten til ulike typer observasjon. Siden landskapsparkene satser på geoturisme var jeg interessert i å besøke de ulike turistattraksjonene. I Herand ble jeg tatt med på omvisning følgende steder: Båtbyggjarmuseet, Krambua, Eikjetunet, Herands ørebank, Husflidskrokjen og kulturhistorisk senter. I Åkrafjorden er det lengre avstand mellom attraksjonene, men mange lokaliteter ble besøkt, til og med bygda Åkra på nord-sida av fjorden. Hovedtrekkplastrene for turister i Åkrafjorden som FjordCruise, traktorsafari til Eikemostølen og strikkhopp fra Trolljuv bro var ikke en del av denne observasjonen. Turstier er noe landskapsparkene har arbeidet mye med, og det ble derfor en del turgåing for å oppleve disse. I Åkrafjorden var jeg også observatør på et møte med styret i Åkrafjorden landskapspark og en representant fra prosjektledelsen hos Fylkesmannen i Hordaland. Dessuten deltok jeg i forkant av feltarbeidet på et parkmøte i regi av organisasjonen Norske Parker. Programmet ga et godt innblikk i organisasjonen Norske Parker og parkarbeidet i resten av landet. Parkmøtet foregikk i Herand landskapspark og Fykkesund landskapspark, og inkluderte smakebiter av hva reiselivet her har å by på.

Feltsamtaler (intervju som ikke er avtalt (Aase og Fossåskaret, 2007, s. 30) med tilfeldige personer i studieområdene, og feltdagbok har fungert som supplement til observasjon og intervju. Kortere og lengre feltsamtaler ble gjennomført med hovedsakelig fastboende som jeg møtte tilfeldig i løpet av feltperioden, men også noen turister som var på besøk i områdene. Samtalene handlet hovedsakelig om hva disse personene visste om landskapspark, for eksempel om de visste hva en landskapspark er, eller hvor den er.

4.2.3. Forskerrollen

Forskere forsøker gjerne å innta en nøytral posisjon når de skal undersøke de fenomenene de er interesserte i. Likevel, når en forsker tar kontakt med en informant har det blitt opprettet en relasjon: «relasjoner etableres mellom statuser i et statussett, som gjør det mulig for samhandlingspartene å stille *rolleforventninger* til hverandre» (Aase og Fossåskaret, 2007, s. 61)(utheving i original). Å ha en status innebærer at man har formelle og uformelle plikter og normer knyttet til hvordan man kan oppføre seg (ibid.). En formell plikt som

forsker var for eksempel å sørge for god informasjon til informantene, og sørge for skikkelig håndtering av personsensitive opplysninger.

Samtidig er alle statuser posisjonerte i forhold til de sakene som diskuteres, derfor er det vanskelig for forskeren å innta en nøytral posisjon (Aase og Fossåskaret, 2007). Som forsker var jeg nøye på å prøve og holde mine personlige verdisyn for meg selv i løpet av intervjuene. Det er også viktig å ha oppnå en viss grad av tillit hos informantene for å få tilgang til den kunnskapen man søker å finne. Derfor forsøkte jeg også å vise at jeg har noe av samme erfaringsbakgrunn som informantene, ved å vise til at jeg også kommer fra ei lita bygd og dermed kjenner til mange av de samme utfordringene. Samtidig ble jeg i stor grad tatt i mot som gjest og turist i landskapsparkene.

4.3. Dokumenter og andre kilder

I tillegg til forskningslitteraturen som finnes om emnet er det en rekke andre kilder som har fungert som supplerende datagrunnlag. Disse inkluderer prosjektplaner for landskapsparkene i Hordaland (Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2006, 2008b, 2008a), styringsdokumentet fra organisasjonen Norske Parker (Bjørnstad, 2012), den europeiske landskapskonvensjonen (Europarådet, 2000), pressemeldinger, nyhetssaker, stortingsmeldinger og statsbudsjett. Disse dokumentene har i stor grad bidratt med nyttige definisjoner og begrepsavklaringer knyttet til lokale og regionale parker, men også gitt viktig informasjon om bakgrunnen til parkene, i tillegg til målene og intensjonene med parkene.

Disse dokumentene og analyse av disse har vært viktig helt fra de forberedende fasene av prosjektet. Som Prior (2004) poengterer har dokumenter et innhold, men på den andre siden er det prosesser rundt hvordan dokumentene produseres og hvordan de blir brukt. Eller i noen tilfeller hvordan de ikke blir brukt: vedtekter og planer for Herand og Åkrafjorden landskapspark har vært svært vanskelig å få tak i, noe som kan indikere at innholdet i dokumentene ikke har så stor betydning. I følge Dittmer (2010) er det hvordan retorikk brukes for å sette opp et «sannhetsregime» som ofte er interessant for forskere. Dokumentene knyttet til landskapsparkene har vært med på å vise hvordan parkene ønsker å framstille seg selv, og det har vist seg at «sannheten» som står på papiret ikke bestandig stemte med det informantene oppga.

Internett har også vært et viktig verktøy for kontekstuell informasjon. Internett kan også være et sted: man kan møte folk der, og man kan tilbringe tid og utforske der (Markham, 2004, s. 332). Ikke minst er Internett et sted folk kan uttrykke sine meninger, og ved å følge med på sosiale medier har det blitt observert utsagn fra langt flere enn kun de intervjuede informantene. Nyhetssaker og parkenes hjemmesider har vært nyttig for å bli kjent med parker som konsept og hva som skjer i parkene. Sosiale medier har også spilt en rolle. Fra starten av prosjektet har jeg fulgt med på landskapsparkenes sider på Facebook og andre lokale grupper for å holde meg oppdatert på hva som skjer i områdene. På den måten har jeg kunne fulgt utviklingen både i studieområdene gjennom aktørenes egne bilder og beskrivelser, men også i andre parker i omtrent et og et halvt år. Selv om ikke disse er aktivt brukt i forskningen har de vært med på å forme konteksten som de øvrige dataene har blitt tolket i. I tillegg har enkelte nøkkelinformanter sendt e-poster med oppdateringer om hva som skjer i landskapsparkene. I tillegg kommer kildene som har blitt brukt for å skaffe relevant stedsinformasjon og kart for studieområdene. Kartene i figur 2, 3 og 4 er laget ved hjelp av QuantumGIS (QGIS) og Adobe Illustrator, med aktuelle kartgrunnlag har blitt hentet fra Kartverket². Alle fotografier i oppgaven er tatt i løpet av feltarbeidet, og alle figurene er teksten i Adobe Illustrator.

4.4. Tolkning og analyse av data

I følge MacKian (2009) er tolkning forskjellig fra analyse, blant annet fordi tolkning er noe som foregår i hele forskningsprosessen helt fra formuleringen av forskningsspørsmål, til konstruering av data og til skrivingen av den ferdige rapporten. Wolcott (1994 referert i MacKian, 2009, s. 361) beskriver at analyse handler om å identifisere og beskrive nøkkelfaktorer og relasjoner ut fra dataene, mens tolkning handler mer om å utforske meninger, kontekst og koble det opp mot teori.

4.4.1. Tekstanalyse: transkribering og koding

Intervjuene ble tatt opp med digital lydopptaker, og deretter lagt inn på datamaskin og transkribert og kodet. Transkribering er å få intervjuene fra lydform til skriftform (Aase og Fossåskaret, 2007, s. 151). Det meste som ble sagt under intervjuene ble skrevet ned, utenom helt irrelevant småprat. Etter transkriberingen ble tekstmaterialet kodet. Koding er

---

² Kartverket: data.kartverket.no/download

en form for tekstanalyse som gjør at den blir mer systematisk og etterprøvbar, og det finnes ulike metoder man kan følge (Longhurst, 2010).

Det ble brukt en gratis programvare for koding (Tams analyser³). Det ble startet med en åpen koding, som i følge Strauss (referert i Cope, 2010, s. 446) har som mål å produsere begreper som ser ut til å passe med dataene. Kodingen gikk greit siden de fleste intervjuene og dermed tekstmaterialet som ble kodet fulgte malen som ble lagt opp til med intervjuguiden. Egne notater fra feltarbeidet og bilder ble også kodet. I intervjuguiden ble problemstillingene brutt ned fra det generelle til det spesifikke, slik at det ble spurt om aktiviteter, meninger, holdninger knyttet til ulike hendelser og tema. En tematisk koding ble brukt på alt tekstmaterialet, og på den måten kunne man relativt enkelt gå fra det spesifikke til det generelle igjen. Kodingen var i stor grad basert på intervjuguiden men hadde også kontekstuelle koder (Hart, 2011) som f. eks. hvor intervjuet ble gjennomført.

I tillegg til mine egne tematiske koder ble det også kodet etter informantenes egne kategorier. Kategorier er som kognitive beholdere vi plasserer observasjoner i, og ved å plassere observasjoner i kategorier gir vi mening til verden (Aase og Fossåskaret, 2007, s. 111-141). For å forstå informantens verden bedre kan man se etter hvilke kategorier informantene bruker (ibid.). Eksempler på begreper som informantene brukte var «landskapspleie» og «kulturlandskap». Sitater blir brukt som virkemiddel i framstillingen av resultatene fordi ofte gir hele setningen mer mening om den gjengis i sin helhet. Måten noe blir sagt på, eller omtalt gir ofte informasjon om hvordan disse sitatene bør tolkes.

4.4.2. Dataenes pålitelighet

Overskridende erkjennelse er et mål på god kvalitativ forskning (Aase og Fossåskaret, 2007, s. 42). Dette innebærer at forskeren gjennom analysen og tolkning skal kunne gi ny kunnskap eller en dypere innsikt. Den nye kunnskapen som dette prosjektet kan bidra til er gjennom å undersøke ulike stemmer om samme tema, og se dette i lys av observasjoner og den teorien som legger den analytiske rammen. På den måten kan jeg bidra til å fortelle informantene noe nytt selv om informantene var min hovedkilde til informasjon.

---

³ Tams analyser er tilgjengelig fra: tamsys.sourceforge.net.

I tillegg har vi adekvanskravet, som sier at informantene skal kunne kjenne seg igjen i analysen, men ikke nødvendigvis i konklusjonene (Aase og Fossåskaret, 2007, s. 81). Helt sikker på at informantene kjenner seg igjen i analysen kan man ikke være før de faktisk har lest i gjennom den, men en sak som kan hjelpe er å ha belyst saker fra ulike ståsteder. En måte jeg gjorde dette på var å ta opp tema fra tidligere intervju, som hadde blitt omtalt på en viss måte, og forsøke å få temaet belyst fra andres ståsted. Om en informant kom med et generelt utsagn om bønder kunne jeg ta det utsagnet opp som eksempel i møte med en bonde i etterkant. Det at intervjuene nådde et metningspunkt hvor meningene om de ulike temaene var begynt å ligne på hverandre kan også være en indikator på at man har fått en god representasjon av de ulike synene på temaene.

4.5. Overførbarhet

Et viktig spørsmål for forskningen er om den kunnskapen som har blitt produsert er overførbar eller generaliserbar. Overførbarhet har også blitt kalt generalisering om prosesser (*transferability* som brukt av Guba (referert i Gobo, 2004, , s. 406)). Strauss og Corbin (referert i Gobo, 2004, s. 421) argumenterer for at egentlig prøver vi ikke å generalisere, men å spesifisere under hvilke betingelser visse fenomener skjer.

De norske parkene varierer i størrelse både geografisk og i antall aktører, og i type aktører og type natur- og kulturverdier. Kunnskapen er sannsynligvis overførbar til andre landskapsparker i Hordaland, og kanskje andre lokale parker som er i oppstartsfasen også kan dra nytte av dette. Det er vanskelig å si om kunnskapen er overførbart til regionalparkene fordi disse er mye større enn landskapsparkene og litt annerledes organisert. Det er også mulig at resultatene kan være overførbare til tilfeller utenfor park-konseptet, om disse deler felles karakteristikk. Typiske karakteristikk vil være at det er relativt små rurale områder hvor man ønsker å bidra til økt verdiskaping, og ønsker å kombinere bevaring av natur- og kulturverdier med utvikling. Når det gjelder miljømessig og bred verdiskaping viser resultatene fra dette prosjektet hva miljømessig og bred verdiskaping kan være, og er derfor overførbar til andre prosjekter som har flerdelte mål eller hvor man bruker disse begrepene i målsettingene.

5. Miljømessig og bærekraftig verdiskaping i landskapsparker

Målet med dette kapitlet er å svare på spørsmålene om hvordan landskapsparkene bidrar til miljømessig verdiskaping, og hvordan de miljømessige verdiene henger sammen med økonomisk, sosial og kulturell verdiskaping. I de første fire underkapitlene beskrives ulike tiltak og aktiviteter som landskapsparkene har støttet på ulike vis, som oftest gjennom økonomiske tilskudd, markedsføring eller igangsetting av nye aktiviteter. Satsingsområdene til landskapsparkene i Herand og i Åkrafjorden kan deles opp i: 1) stimulere og støtte opp om reiseliv og andre bygdenæringer, 2) støtte og stimulere landbruksnæringen, og 3) arbeide med å formidle og gjøre landskapet tilgjengelig for eksempel ved hjelp av turstier og skilting. I tillegg viser resultatene at landskapsparkene har bidratt til en endring i informantenes tanker og forestillinger om landskap. I det siste underkapitlet diskuteres det hvorvidt de ulike tiltakene kan kalles miljømessig verdiskaping og hvordan dette henger sammen med den brede verdiskapingen som beskrevet av Haukeland (2010c). Det argumenteres for at hva man kan kalle for miljømessig verdiskaping er avhengig av hva man verdsetter og hvem som verdsetter det, og det argumenteres og for at miljømessige verdiskaping med landskapet som ressurs er en vesentlig del av den brede verdiskapingen.

5.1. Reiseliv og andre bygdenæringer

Støtte og stimulering av ulike typer næringer er et av hovedmålene med landskapsparkene (Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2008a). Gjennom Herand og Åkrafjorden landskapsparker har ulike typer foretak fått økonomiske tilskudd, og støtte i form av markedsføring og reklame, særlig innenfor reiselivet. En del av næringslivstiltakene har vært utvikling av tilleggsnæringer tilknyttet gårdsdrift, som for eksempel overnatting og utvikling av nye produkter. Natur- og kulturbasert reiseliv har vært viktig siden oppstarten av landskapsparkene, og *geoturisme* framheves som et ledende prinsipp for reiselivet i parkene (Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2008a). Geoturisme defineres som: «Turisme som ivaretar, forsterker og hever et steds lokale egenart – miljø, kultur, estetikk, kulturarv – og som kommer lokalsamfunnet til gode», (Tourtellot og Molstad, 2007) og passer derfor godt med landskapsparkenes øvrige mål.

5.1.1. Reiseliv og attraksjoner i Herand landskapspark

Herand har et unikt bygdesentrum, med mange kulturminner innenfor gangavstand. Mest kjent av kulturminnene er kanskje oppgangssaga fra 1600-tallet, som fortsatt er i drift. Man kan også besøke Marine Harvest sitt smoltanlegg (figur 9). I Herand har lokalbefolkningen jobbet mye med å dra fram kulturminnene som finnes i området, blant annet:

- oppgangssaga som er i drift
- gårdsmuseum på Tveitetunet
- restaurert krambu med varer fra før 1950
- båtbyggermuseum
- helleristningsfelt.

Kulturhistorisk senter (også kjent som kulturhuset eller skolen i Herand) har vært et viktig prosjekt for bygda. Dette er ei utstilling som ved hjelp av foto, video, illustrasjoner, kart og tekst forteller om hvilke historiske spor du kan finne i landskapene i Herand. Utstillingen er laget av Bergensbedriften Arkikon i samarbeid med lokalbefolkningen. I Herand har bygdelaget spilt en viktig rolle som pådriver for mange ulike aktiviteter. Herand har blitt kalt for *dugnadsgygda*, og både arbeidet med utstillingen og de andre museene har blitt gjort på dugnad. Helt siden oppstarten av landskapsparken har dugnad vært sentralt. Så og si samtlige prosjektene landskapsparken har arbeidet med ble startet på dugnad av bygdelaget. Et eksempel på dugnad i landskapsparken i dag er den kulturhistoriske utstillinga som landskapsparken eier og driver på frivillig basis.

Husflidskrokjen har fått økonomiske oppstartsmidler fra landskapsparken. Det er en butikk som bidrar med ekstra inntekt for flere i Herandsområdet, men er også i stor grad dugnadsbasert. Landskapsparken har også gitt økonomisk tilskudd til det ganske nyoppstarta Eikjetunet lefsebakeri (se Eikjet på kartet i figur 3), og sponset steinovn for til den lokale restauranten Meieriet. En lokal bedrift som har laget nettsidene til landskapsparken og andre reiselivsaktører i bygda har også fått støtte fra landskapsparken.

Det er ulike overnattingsmuligheter i bygda. For disse har landskapsparken først og fremst spilt en rolle innenfor markedsføringen, men noen har også fått økonomiske tilskudd til oppussing. Det er for eksempel flere som har restaurert stuer på gårdstunene sine som de leier ut til turister. Flere av de som eier stuer til utleie leier ut gjennom bedrifter som

Dancenter og Novasol. Disse bedriftene er populære i andre europeiske land og trekker turister fra land som Tyskland, Nederland og Frankrike. Dette er en løsning som velges fordi man får leid ut raskt, noe som er viktig særlig for de som har brukt masse tid og penger på oppussing av bygg. I landskapsparken har det vært diskutert hvordan de som driver med utleie kan samarbeide bedre, blant annet for å få turistene til å bli i Herand om det ikke er ledig den første plassen de spør.

På hjemmesidene til Herand landskapspark kan vi lese om «opplev Herand», et opplegg hvor man hver fredag kunne oppleve de ulike attraksjonene i Herand med en billett for 200 kroner. Dette opplegget forteller informantene at de ikke vil gjennomføre i år, fordi det var så dårlig besøkt de to forrige årene.⁴

Figur 9: Moderne og gammeldags næring side om side i Herand landskapspark (Marine Harvest og Herand aktiesagbruk).

---

⁴ Mer informasjon om de ulike attraksjonene og reiselivstilbudene i Herand landskapspark finnes på hjemmesiden til landskapsparken (herandlandskapspark.no) og hjemmesiden til bygdelaget (herand.no).

5.1.2. Reiseliv og attraksjoner i Åkrafjorden landskapspark

I Åkrafjorden landskapspark har det blitt fokusert på naturattraksjoner og -opplevelser. Etter hvert har det kommet til flere aktører som selger naturopplevelser som for eksempel rideturer til fjells med overnatting i lavvo, strikkehopp i Trolljuvet og traktorsafari til Eikemostølen. På motsatt side av fjorden går nasjonalparken Folgefonna helt ned til fjorden. Åkrafjordtunet med restaurant og lokalbutikk, har turistinformasjon og er et startpunkt for mange som reiser til nasjonalparken. Åkrafjordtunet har også en utstilling om Folgefonna nasjonalpark, og informasjon om landskapsparken og områdene rundt.

Figur 10: Kiosken på rasteplassen ved Langfoss i Åkrafjorden landskapspark.

Åkrafjorden har i løpet av de siste årene blitt mer og mer kjent for det flere av informantene kaller «fyrstårnet» i landskapsparken, nemlig Langfoss. Her er det rasteplass og kiosk (figur 10). Langfoss har blitt trukket fram som satsingsområde fra landskapsparken sin side og har fått økonomisk støtte både fra verdiskapingsprogrammet for lokale og regionale parker og fra regionalt næringsfond for Sunnhordaland. Her er grunneier i samarbeid med Statens vegvesen, Etne kommune og arkitekt i gang med å lage et nytt og moderne anlegg.

Åkrafjorden har campingplasser i begge ender (nord og sør), Kyrping campingplass og Rullestad. Rullestad aktiv fritid er en campingplass, som også tilbyr guidete turer i området. Dette er et eksempel på en bedrift som har fått starthjelp fra landskapsparken. Også i Åkrafjorden er det overnattingsmuligheter på gårdstun, og i likhet med i Herand så er det en del som leier ut via foretak som Novasol, Dancenter og Interchalet. I reiselivet er lokal mat noe som det satses på, fra butikken på Åkrafjordtunet til restauranten på Rullestad. I følge informantene har de viktigste bidragene fra landskapsparken på dette området vært at landskapsparken satt i gang en ideprosess, noe økonomisk støtte, opprettelsen av Åkrafjorden Oppleving AS, og markedsføring gjennom parknettverket.⁵

I forbindelse med oppstarten av landskapsparkprosjektet ble det opprettet et selskap kalt Åkrafjorden oppleving AS, som er den kommersielle aktøren i landskapsparken. Dette selskapet har aksjonærer bestående av kommunen, lokale næringsforetak og grunneiere. Åkrafjorden Oppleving AS ble et eget treårs-prosjekt med en ansatt, og i følge informantene har opplevelsesselskapet fått mer i økonomisk støtte fra det offentlige enn det landskapsparken har. Selskapet investerte i båt og traktorhenger for å arrangere turer hvor du kan se Langfoss fra fjorden, og reise til Eikemostølen. Det er store driftsutgifter for selskapet på dette, derfor har ikke Åkrafjorden oppleving blitt et inntektsgivende selskap så langt. Et høydepunkt for selskapet var da de sommeren 2013 opplevde å bli utsolgt for billetter til FjordCruise og Traktorsafari-pakken.

5.2. Landbruket og kulturlandskap i landskapsparkene

Landbruket har en spesiell rolle i landskapsparkene, fordi store deler av landskapsparkenes landskap er preget av ulike tradisjonelle driftsformer i landbruket. Landbruket er og har vært viktig både i Herand og i Åkrafjorden. Bønder og grunneiere er spesielt viktig i landskapssammenheng, fordi de eier areal som er innenfor landskapsparkens område, og det er også de som skjøtter dette arealet. Grønne beitemarker er et vanlig syn i landskapsparkområdene, særlig i Åkrafjorden (figur 11)

---

⁵På Åkrafjorden oppleving sine hjemmesider finnes en god oversikt over de ulike reiselivstilbudene i landskapsparken: www.visithaugesund.no/no/Akrafjorden

5.2.1. Gårdbrukernes aktiviteter i landskapsparkene

Både i Åkrafjorden og Herand er det eksempler på bønder som har jobbet mer aktivt enn andre med det man kan kalle kulturlandskapstiltak. I Herand har det vært jobbet med å utvikle en beiteplan slik at bygda mer effektivt kan utnytte forressursene sine. Skjøtselsplaner finnes i varierende grad for områder både i Herand og i Åkrafjorden, noe er utarbeidet i sammenheng med landskapsparken, andre har selv tatt initiativ til å lage skjøtselsplan for eiendommen sin. I Herand er noen av bøndene også med på prosjektet «landskap i drift» (Landbruks- og matdepartementet, 2008), og det har blitt arrangert fellesaksjoner mot ugress. Noe økonomiske tilskudd har blitt gitt til landskapsparkene i form av SMIL-midler, andre prosjekter har enkeltpersoner eller foretak søkt om tilskudd til. Eksempler på landskapstiltak som bønder har jobba med er å rydde nye områder til beiteområder, og rydde skog og kratt langs fjellveier. Andre har fått tilskudd til å styve gamle eiker og asker, blant annet i Åkrabygda i Åkrafjorden og på Eikjetunet i Herand.

Figur 11: Bildet viser et jordbrukspreget landskap i Åkrafjorden landskapspark.

Bygg er også en del av kulturlandskapet. Både i Åkrafjorden og i Herand landskapsparker har parkene bidratt til private prosjekter som restaurering av stølsbygg, løer og stuer. En annen viktig oppgave landskapsparkene har hatt er å støtte opp om tilleggsnæringer knyttet til gårdene, blant annet gjennom markedsføring. I Herand og Åkrafjorden landskapsparker er det ikke nødvendigvis noe sterkt skille mellom støtten til primærnæringen og støtten til andre næringer. Det er typisk at en gårdbruker driver med flere ting samtidig, og støtten fra landskapsparkene har i flere tilfeller gått til tilleggsnæringer på gården som mini-museum og utvikling av nye produkter med tradisjonelt håndverk som toving og neverfletting.

5.2.3. Landskapsparkens økonomiske betydning for landbruket

Landskapsparkene har ikke i særlig grad satset på økonomiske tilskudd til skjøtsel og andre tiltak i landbruket. I Herand forsøkte man ei stund med ei ordning hvor grunneiere med areal som grenser inn til felles områder kunne søke landskapsparken og få en sum for å holde landskapet i orden der. Informantene ga uttrykk for at denne ordningen nesten ikke ble benyttet og det bekreftes også av Halland (2011) sine funn. I Åkrafjorden har man samlet penger i et landskapsfond/grunneierfond. Disse midlene har blitt brukt til vedlikehold og annet der Åkrafjorden oppleving bruker deler av private tun i forbindelse med sine turer.

I regionalt miljøprogram (Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2012) kan nå foretak som er medlemmer av landskapsparkene søke om støtte til kulturlandskapstiltak. For noen bønder har ikke landskapsparken hatt noe å si for det økonomiske knyttet til gårdsdriften. Noen har fått støtte til å starte opp med nye ting, men ofte har man investert så mye selv at man fortsatt ikke har begynt å tjene noe på driften. Landskapsparkene har åpnet opp noen nye inntektskilder for bønder, blant annet ved å informere om de ulike støtteordninger og tiltak som finnes.

5.3. Å åpne opp og formidle landskap

Arbeidet med å gjøre landskapet tilgjengelig, og informere om området/landskapet har vært viktig for landskapsparkene i begge studieområdene. Det har vært hovedsakelig vært turstier, skilt og arrangementer som landskapsparkene har arbeidet med i denne sammenheng. Noen av informantene framhever at det er nettopp slike faste og varige ting som skilt og tilrettelegging i landskapet som bør være landskapsparken sin hovedoppgave.

5.3.1. Åpning og merking av turstier

Det å legge til rette for at flere skal kunne bruke naturen blir av flere informanter nevnt som det viktigste landskapsparkene har bidratt til, og refereres til som en «nøkkelgreie» i landskapsparkarbeidet. Dette er i tråd med landskapsparkenes fjerde kriterium «I landskapsparkane er kulturlandskapet tilgjengeleg» (Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2008a).

Figur 12: Skilt ved kulturstien i Herand landskapspark. Blå farge indikerer at dette er en lett fottur.

Flere av informantene forteller at ønsket om å få åpnet landskapet, og lage skikkelige turstier var en motivasjon for å bli med i landskapsparkarbeidet. I begge studieområdene har lokalbefolkningen lagt ned tusenvis av dugnadstimer til rydding, merking, skilting i forbindelse med stier. Dette har inkludert å fjerne kratt langs turstiene, rydde og lage til utsiktspunkter og andre elementer som bord og benker. Flere av stiene er også gjort mer framkommelig ved hjelp av bruer og trapper. Et mål man har kommet godt på vei med i Herand og Åkrafjorden er å få standardiserte turskilt hvor fargene på skiltene indikerer vanskelighetsgraden på turen (figur 12). Arbeidet med tillaging av turstinett i Herand og Åkrafjorden landskapspark er sammensatt av ulike aktører som har bidratt økonomisk og med arbeidskraft som: idrettslag, lokale turlag, den norske turistforeningen (DNT), kommunene, bygdelag og ikke minst landskapsparkene.

Kulturstien i Herand er et godt eksempel på et dugnadsprosjekt hvor mange har vært med, og som har gjort en del av naturen tilgjengelig for folk. Dette området var helt gjengrodd, men etterhvert som man ble oppmerksom på de ulike kulturminnene og geologiske forekomstene i området kom ideen om å lage en tursti der. Informanter beskriver at «ein gikk rett og slett inn med sag og øks og rydda veg». I tillegg til fire informasjonstavler om

ulike temaer du kan oppleve langs stien, er det lagt steinfliser som sti på deler av stien, og bygd trapper over gjerder. Hver vår arrangerer bygdelaget i Herand bygdedugnaden. Denne har stor tilslutning (i 2013 stilte 70 personer opp), og kulturstien beskrives som noe alle i Herand har vært med på å utvikle gjennom den årlige dugnaden. De fleste informantene fra Herand bruker denne turstien regelmessig, og det er også noe de passer på å vise fram til besøkende.

I Herand har man fått et nett av turstier, både nede i bygda og lengre opp i fjellet. Den mest kjente i Herand er kulturstien, men man har også en fin kort tur fra kulturhistorisk senter og over til Eikjetunet. I Åkrafjorden har man jobbet med flere turstier som er blitt populære i friluftsliv og reiseliv: Rullestadvannet rundt (innsjøen ved Fjæra på kartet i figur 4), den gamle postveien, til jettegrytene, Langfoss opp, stølsveier i Åkra og kultursti mellom Kvandal og Bjelland på nordsida av fjorden.

Figur 13: Turløypa Rullestadvatnet rundt er tilrettelagt med gangbroer og trapper.

5.3.2. Andre elementer i landskapet

Skilting i forbindelse med turstiene har vært en viktig del av å gjøre områdene tilgjengelige. Informasjonstavler og veiskilt har også vært et satsingsområde. I Herand er det veiskilt hvor det står landskapspark ved kulturhistorisk museum som er et slags informasjonspunkt. I Åkrafjorden har Rullestad camping samme funksjon. Disse vegskiltene har kostet masse penger, og har tatt tid å få på plass, men har også gjort at landskapspark er blitt oppfattet som en mer fast og varig sak i området. Samtidig kommenterer enkelte av informantene at skiltene er stort sett det eneste de merker til landskapsparken til daglig.

Skilter og informasjonstavler som inneholder kart og informasjon om stedene og fenomener i landskapet finner vi i Herand blant annet ved helleristningene, oppgangssaga, kulturhistorisk museum, ved inngangen til kulturstien og på kaia, og i Åkrafjorden blant annet på Rullestad camping, Langfoss rasteplass, Åkrafjordtunet og Kyrping Camping. Dette er hovedsakelig viktig for å åpne landskapet for gjester som kommer fra andre steder, men har også gjort at lokalbefolkningen har blitt mer informert om sine nærområder.

Andre prosjekter i landskapet som landskapsparken har vært med på er tillaging av ulike rasteplasser og grillplasser. I Åkrafjorden landskapspark er det blant annet laget til lavvo med grill- og aktivitetsplass, og på Kvandal skal det lages grillhytte i forbindelse med ny kai. Landskapsparkene har også vært med på ulike arrangementer i landskapsparkene. Det har vært ulike ting som marsjer og løp, markeder, temadager, aktiviteter langs turstiene med mer.

5.3.3. Ringvirkninger av turstier

Turstiene i landskapsparkene har gitt mange positive ringvirkninger. Først og fremst gir det tilgang til en større del av naturen, flere får tilgang til naturen, og man har fått nye bruksmåter. For eksempel er det turstier og fjellveier som har blitt laga til som gjør at innbyggerne kan bruke stølene sine i større grad, det er lettere å hente ut skog fra egne områder, og det gjort restaureringsarbeid til fjells lettere. Turstier og fjellveier har også vært nyttig for de som går på jakt i høstmørket. Informantene gir klart uttrykk for at det er mange flere som bruker naturen nå enn før. Det er flere som har begynt å sette pris på å bruke naturen for fornøyelsen og opplevelsen. En av ildsjelene som har jobbet mye med turstier sa: «Det er utrolig så lite som skal til: lage ei bru, skilte litt, få litt oppslag i lokalavisa, så kjem folk».

Turstier har vært et viktig samarbeidsprosjekt fordi det er gjort på dugnad. Mye dugnadsarbeid har skapt større samhold, og man får en større eierskapsfølelse til det når man er med på det). Turstiene har også skapt positive ringvirkninger for næringslivet. Turene til jettegrytene og den gamle postveien i Åkrafjorden trekker en del utenlandske gjester som benytter seg av guide på turen. Ulike reiselivsaktører har også i større grad begynt å trekke de ulike turstiene aktivt fram i markedsføringen. En annen positiv effekt er at man kan få besøkende til å bli værende i områdene lengre tid om gangen fordi det finnes mer å oppleve og gjøre der. Reiselivsaktørene som baserer aktiviteten på å arrangere guidede turer og naturopplevelser har en viktig rolle som kunnskapsformidler om landskapet. Flere av disse er opptatt av å fortelle om reglene for bruk av naturen (landskapsparken har ikke egne regler, så det vil si allmenne regler om ferdsel og atferd i naturen). Informantene trekker også fram at denne typen informasjon kan være svært viktig, særlig der hvor turstiene går tett opp mot dyrka mark eller beitemark. Da kan velinformerte gjester være det som trengs for å forhindre konflikter, for eksempel mellom hunder og beitedyr. Enkelte aktører er veldig opptatt av at folk som besøker området skal komme seg ut å se den fantastiske naturen.

5.4. Det indre landskapet

Den første delen i dette kapitlet har handlet om aktivitetene i landskapsparkene som kan knyttes til det ytre landskapet. I tråd med landskapsteoriene i kapittel 3 er det nødvendig å også belyse det som er det indre landskapet (Haukeland og Brandtzæg, 2010), som handler om folks følelser og oppfattelser knyttet til landskapet. Den første delen handler om hva informantene ser på som særpreget ved sine områder. Den andre delen handler om hvordan landskapsparken har bidratt til å påvirke holdninger og tanker om landskapet.

5.4.1. Tanker om hverdagslandskapet

Informantene fra Herand er enige om at Herand er en vakker plass, og at det får de skryt for av de tilreisende også. Et par av informantene beskriver den første gangen de besøkte Herand med «at det var irgrønt på bøane» og «blått vatn», og de ble «heilt betatt». Det nevnes også at Herand er finest i blomstringstida, og når det er sol (og det er det i følge en av informantene heile tida). Andre informanter trekker fram at bygda er autentisk, og har noe koselig over seg, det er en egen atmosfære.

På spørsmål om hvordan Herand skiller seg ut fra andre fjordbygder i Hardangerområdet, svarte flere at det har å gjøre med at Herand ligger så samla i et sentrum. Informantene trakk også fram at Herandsbygda ligger på en måte beskytta mellom fjellene, og fra toppen av de fjellene kan man se langt i alle retninger. At Herand er ei vakker bygd har blitt trukket fram i markedsføringen hos reiselivsaktører fra bygda, og forsterket av kulturlandskapsprisen.

I Åkrafjorden er bebyggelsen mer spredt over et større område som dekker hele fjorden. Her er reiselivet større enn i Herand, og blant reiselivsaktørene i fjorden beskrives landskapet som viktig: «Det er jo landskapet alt dreier seg om, det er jo det vi lever av» og «Det er jo ingen som kjem hit om det ikkje er natur å se». Om tilbakemeldingene fra turistene sa informantene blant annet at de var «himmelfalne over kor flott det var». Den veiløse nordsida av fjorden ble trukket fram som noe spesielt og spennende, til og med eksotisk. «Reinheten» ved naturen blir også pekt på som viktig. Langfoss ble gang på gang nevnt som veldig viktig for reiselivet i fjorden, og kommer til å være landskapsparkens hovedsatsing framover. Også i Åkrafjorden er fjellet viktig, særlig fra Åkrabygda er det kort vei til snaufjellet og derfra kan man se innover mot Folgefonna og Hardangervidda.

Informantene hadde mange positive assosiasjoner til naturen og det å være ute:

- å nyte utsikten
- rekreasjon
- bare gå å nyte det
- sette seg ned og kose seg
- den fantastiske roen.

5.4.2. Endring i det indre landskapet

Det er delte meninger om landskapsparken har gjort noe for å endre holdninger og tanker om landskapet, men informantene flest ser ut til å være enige om at bare det at det heter landskapspark betyr at området er noe unikt. Flere trekker fram problemet med *hjemmeblindhet*: «at du ser ikkje det som er så flott i ditt eige område». Noen foreslår at landskapsparkprosjektet har gjort at man har satt fokus på de spesielle tingene, og fått øynene opp for det. At tilreisende setter pris på landskapet forsterker dette: «Det må jo være litt spesielt når dei blir så fornøgde» sa en av informantene. Flere trekker fram at de har blitt mer bevisste og mer oppmerksom på omgivelsene rundt seg.

Noen hevdet at flere har fått en økt forståelse av landskapet de bor i, og ved å være med på dugnader har fått mer stolthet over nærområdet, fordi man har selv vært med på «å gjere det fint». Siden kratt og småskog vokser veldig fort, og folk har opplevd hvor mye arbeid det er holde åpent for eksempel kulturstien, så har folk fått større forståelse for hvor mye arbeid det ligger bak et åpent kulturlandskap. Flere sier de har blitt mer opptatt av å holde det fint og ordentlig og at det har gjort at de er mer oppmerksom på for eksempel søppel ute i naturen. Et annet tema som ble trukket fram av informantene er et ønske om at området skal se «greit og ordentlig ut». I Herand er dette ønsket blitt forsterket av oppmerksomheten bygda har fått i forbindelse med kulturlandskapsprisene, samtidig som landskapsparken har vært med å sette fokus på kulturlandskapet.

Landskapet i landskapsparken skal være attraktivt å se på og å være i (Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2006), og det er de fleste av informantene som har jobbet med landskapsparkene veldig opptatte av. Landskapsparken skal også ha «levende bygder, ikkje bare fjord og fjell». Et eksempel på hva som menes med levende landskap er når man kan se folk ute og jobbe med og i landskapet som i figur 14. Informantene er opptatt av at landskapet ikke skal gro igjen, først og fremst fordi gjengroing gjør opplevelsen av landskapet dårligere. Dessuten: «No er det ikkje berre vi sjølv som skal finne fram, men andre skal sjå og oppleve noko her».

Det at noen bønder har jobbet en del med tiltak i landskapet, for eksempel finansiert av SMIL-midler har også hatt en viss smitteeffekt for de andre bøndene. Flere nevner at det er inspirerende og motiverende hvis man ser at andre får til noe bra, som et flott beiteområde, for da får man tro på at man kan klare noe sånt selv også. Noen bønder er mer opptatt av landskapet enn andre og er villig til å gjøre en ekstra innsats på grunn av det. Blant informantene er det noe uenighet om bøndenes landskapsarbeid blir satt pris på i lokalsamfunnet, noen synes de får mer skryt for det nå enn før, andre føler de gjør et viktig arbeid, men at ikke andre innser hvor mye arbeid de faktisk gjør.

Figur 14: Levende landskap i Herand landskapsark.

Om temaene landbruk og kulturlandskap kommer det til syne noen holdninger om hvordan landskapet bør være, og hva man bør gjøre i landskapet. På en side ble ønsket om at «bøndene skal klare å stå saman og klare å halde landskapet i hevd» nevnt som grunn til engasjere seg i landskapsarken, på en annen side påpekes det også at det å stelle kulturlandskapet er hver enkelt sin oppgave og ansvar. Informantene gir uttrykk for at det å ta vare på landskapet ved å skjøtte mark og bygg er en del av bønders naturlige plikter, og at man gjør det for gården/tunet sin del. Det var bred enighet blant informantene om at det er alt for lite dyr på beite både i Herand og i Åkrafjorden, Samtidig er informantene i begge studieområdene bekymret for framtida for landbruket, særlig på grunn av manglende rekruttering av nye bønder.

5.5. Miljømessig og bred verdiskaping i landskapsparkene

Som resultatene viser har landskapsparkene bidratt til en rekke tiltak og aktiviteter på ulike måter og i forskjellig grad (tabell 2). Arbeidet med å legge til rette for økt bruk av og økt kunnskap om landskapet har vært omfattende fra oppstarten av landskapsparkene, og sannsynligvis det området landskapsparkene har bidratt mest på. Støtte og stimulering av reiselivsnæring og tilleggsnæringer knytta til gårdsbruk har blitt fokusert på i større grad enn støtten til tradisjonell landbruksdrift. Det er ikke alltid lett å identifisere hvilke tiltak og aktiviteter som kan tilskrives landskapsparken og ikke, fordi mange har vært samarbeidsprosjekter med for eksempel idrettslag, turlag, bygdelag og andre lokale foreninger. Noen prosjekter har blitt startet av en forening og så blitt tatt over av landskapsparken (gjelder i stor grad for Herand), og noen prosjekter ble satt i gang av landskapsparken for så å bli tatt av andre (som i Åkrafjorden med opplevelsesselskapet). Ofte har landskapsparken vært en av flere finansieringskilder for prosjekter. I enkelte tilfeller har informantene gitt motstridende informasjon om hvorvidt et tiltak var landskapsparkens regi eller ikke. Det betyr at nøyaktig hva som er landskapsparkenes bidrag ikke nødvendigvis kommer tydelig fram i alle sammenhenger.

5.5.1. Landskapsparkenes bidrag til miljømessig verdiskaping

Miljømessig verdiskaping i landskapsparkene har dreid seg først og fremst om å øke verdien ved å utvikle kultur- og naturverdier gjennom ulike aktiviteter og tiltak. Med utgangspunkt i Olsson og Rønningen (1999) og Aasetre og Gundersen (2012) kan det identifiseres følgende typer verdier: Ved å åpne landskapet og gjøre det tilgjengelig har landskapet fått en økt indirekte bruksverdi (nytteverdi) for lokale innbyggere og for tilreisende. Dette har også instrumentell verdi, for eksempel som middel for å oppnå bedre helse, eller grunnleggende verdier i form av en åndelig tilknytning til å være i naturen (Aasetre og Gundersen, 2012). Å legge til rette for økt bruk av landskapet er hovedsakelig knyttet til estetiske og rekreasjonelle goder (Olsson og Rønningen, 1999). Vi kan også si at landskapet har fått en økt opplevelsesverdi, og i større grad blitt et opplevelseslandskap (Haukeland og Brandtzæg, 2010). Områdene har blitt satt pris på av flere, både flere lokale innbyggere og flere tilreisende. Landskapet og de elementene i landskapet som landskapsparken har bidratt til er tilgjengelige for alle, og kan derfor etter Tietenberg og Lewis (2012) kalles fellesgoder.

Tabell 2: Landskapsparkene sine bidrag til miljømessig verdiskaping.

Aktivitet	Hvem	Effekt	Type verdi
Rydde, merke, vedlikeholde turstier og løyper	Landskapspark sammen med bygdelag, idrettslag, turlag	Gjøre tilgjengelig	Bruksverdi: - Opplevelsesverdi - Estetisk verdi
Skilting, informering, guide, informere	Landskapspark Reiselivsaktører	Formidle kunnskap om natur og landskap	-Kunnskapsverdi
Tradisjonell bruk: beite, skjøtsel Annen rydding og skjøtsel	Bønder Grunneiere Frivillige Landskapspark	Bevare landskap	- Estetisk verdi - Økologisk verdi

Ved å støtte opp om primærnæringen og produksjon av mat, drikke og andre produkter har landskapsparkene bidratt til en økt bruk av områdenes materielle ressurser. Man har i alle fall fått et større utvalg av lokalproduserte produkter i begge studieområdene. Det betyr at landskapet har fått en økt direkte bruksverdi (Tietenberg og Lewis, 2012). Produksjonen av mat og andre varer er i utgangspunktet et privat gode, men arealbruken i landbruket bidrar ofte til å opprettholde landskapet som fellesgode (Olsson og Rønningen, 1999).

Gjennom å gi økonomisk støtte til tradisjonelle driftsformer i landbruket har landskapsparkene støttet opp om den jobben bøndene (og beitedyrene) gjør som kulturlandskapspleiere. Dermed kan landskapsparkene ha bidratt til en økning fellesgodeproduksjonen landbruket står for (Olsson og Rønningen, 1999). Det er vanskelig å si i hvilken grad landskapsparkene har bidratt til tradisjonelle driftsformer uten å gjøre konkrete undersøkelser av dette, men om landskapsparken har bidratt til bøndenes innsats som kulturlandskapspleiere er det mulig at det har gitt et bidrag til økt (eller opprettholdelse) av økologisk verdier (Olsson og Rønningen, 1999) som biologisk mangfold. Å bevare bestemte typer landskap kan også knyttes til grunnleggende verdier (Aasetre og Gundersen, 2012) fordi folk kan knytte religiøse/åndelige eller etiske verdier til det.

Begrepet miljømessig verdiskaping er ikke et som er lett å definere. Som Aasetre og Gundersen (2007); Aasetre og Gundersen (2012) påpeker så tilskrives verdier av mennesker, og hvilke verdier landskapet har kommer an på hvem du spør. Dvs. det kan ikke tas for gitt at alle vil nødvendigvis være enige om hvilke tiltak som fører til å skape eller å forringe verdier. I tillegg kan vurderingen være avhengig av kontekst. Å legge til rette for økt bruk av landskapet slik som de har gjort i landskapsparkene i Åkrafjorden og i Herand kan være miljømessig verdiskaping siden landskapet får en økt bruksverdi. Det samme tiltaket kunne like lett vært definert som forringing av miljøverdier. Et godt eksempel er den planlagte gangbroen over Vøringsfossen, her har Naturvernforbundet i Hordaland uttalt at «Dette er å ødelegge naturen for å gjøre den mer tilgjengelig» (Moe, 2014), mens for landskapsparkene er tilgjengelighet i naturen noe som gir økt verdi.

I landskapsparkene kan det se ut til at rent naturfaglige verdier eller økologiske verdier er en gruppe som faller ut (Olsson og Rønningen, 1999). Noen av informantene dro fram at de ikke har kunnskap til å mene noe om biologisk mangfold. Skal landskapsparkene jobbe med slike tema må det et sterkere samarbeid med aktører innenfor kompetanse/forskningssektoren. Det finnes kartlegginger av naturtyper vurdert til høy verdi og rødlistearter for både Herand og Åkrafjorden landskapsparker, men disse blir ikke brukt på noe vis i den daglige landskapsparkdriften. I Åkrafjorden landskapspark er det et mindre landskapsvernområde (Sævareidberget), men det har ikke blitt satt i sammenheng med landskapsparken.

I økosystemtjeneste-termer kan vi si at regulerende og støttende økosystemtjenester ikke blir tatt med i den miljømessige verdiskapingen som skjer i landskapsparken (NOU, 2013). Det betyr at saker som biologisk mangfold, forurensing, klimaendringer, pollinering, ikke særlig framtreddende tema. Dette stemmer i stor grad med oversikten (Mose, 2010) gir over hvilke områder landskapsvernområder prioriterer: beskytte bestemte naturlige/kulturelle forekomster, turisme og friluftsliv, og å bevare kulturelle og tradisjonelle særtrekk. Ting som forskning/utdanning og biologisk mangfold kommer i andre rekke.

Landskapsparkene har ikke bare bidratt til endringer i det ytre landskapet, men også til en endring i oppfattelsen av landskapet: den har bidratt til å motvirke effekten av *hjemmeblindhet* (se kapittel 3.1.1 og kapittel 5.4 om det indre landskapet). Her har landskapsparkene klart å følge sitt syvende bud, å jobbe for økt miljøforståelse og

formidling av natur- og landskapsverdier (Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2008a). Landskapsparken og en del av de ulike reiselivaktørene spilt en viktig rolle som formidlere både i form av guiding og muntlige fortellinger, men også ulike plakater og skilt. Denne kunnskapsformidlingen kan knyttes til fellesgodene (Olsson og Rønningen, 1999) nevner: utdanningsmessig verdi, kulturell og historisk verdi. Et resultat av at færre er hjemmeblinde er at flere setter pris på områdene rundt seg. Det kan være av ulike grunner, for eksempel at de har fått økt kunnskap om økologiske, kulturelle eller historiske verdier i landskapet og dermed innser at verdien er høy. Fellesgodene knyttet til landbruksproduksjonen er i stor grad gode i det fysiske landskapet.

Motvirkning av hjemmeblindhet er en endring som har skjedd i det indre landskapet, og derfor er det ikke like lett å definere dette som en nytteverdi eller gode. Kanskje denne endringen i det indre landskapet kan knyttes til endringer i grunnleggende verdier (Aasetre og Gundersen, 2012) i form av at det blir skapt en sterkere identitetsverdi til landskapet gjennom at man kjenner det bedre og i tillegg har vært med på å utforme det selv.

5.5.2. Den brede verdiskapingen i landskapsparkene

Bred verdiskaping (Haukeland, 2010c) handler om hvordan økonomisk, sosial, kulturell og miljømessig verdiskaping forsterker eller motvirker hverandre. I landskapsparkene er tradisjonell arealbruk hos bøndene viktig for opprettholdelsen av landskapet. Her henger produksjonen av miljøverdier tett sammen med kulturell verdiskaping. Landbruket kan sies å være en kulturbærer og en del av vår kulturarv, for eksempel med tradisjoner innenfor driftsmåter og hva som produseres (Daugstad, 2006). De mange ulike kulturelle sporene som finnes i landskapet i Herand gjør at opprettholdelsen av landskapet også er opprettholdelse av kulturelle verdier. Den kulturelle og den miljømessige verdiskapingen forsterker hverandre, det gir en merverdi for produkter og opplevelser de er produsert lokalt, på tradisjonell måte også videre.

Arbeidet med ulike tiltak ute i landskapet har oftest skjedd gjennom dugnader. Dette har gjort at landskapet i landskapsparkene har blitt en sosial møteplass (Massey, 2005, referert i Førde og Aure, 2013) i større grad enn det som var tilfelle før. Landskapsparken har hjulpet ulike aktører å skape nettverk og samarbeid (dette diskuteres nærmere i neste kapittel). Å gjøre landskapet tilgjengelig ved å tilrettelegge turstier er en aktivitet som har gitt positive effekter både for tilreisende og fastboende og har vært med på å skape

samarbeid. Dette blir støttet av resultater fra Hallands (2011) studie av landskapsparker. Halland (2011) fant blant annet ut at motivasjonen blant bøndene for å delta i landskapsparken ikke var orientert i ønsket om å ta vare på landskapet, og heller ikke økt økonomisk inntekt, men de var mer opptatt av det sosiale og at det skjedde noe i bygda.

Den miljømessige verdiskapingen som landskapsparkene bidrar til er også viktig for den økonomiske verdiskapingen i landskapsparken. Naturattraksjoner og landskap er viktig for reiselivet, og guiding og tilrettelagte opplevelser ute i naturen blir stadig mer etterspurt. Kunnskaps- og opplevelsesverdiene forsterker og gir tilbudene økt økonomisk verdi. Her er turstiene og skiltinga som landskapsparkene har jobbet med spesielt viktige.

Et godt eksempel på bred verdiskaping er traktorsafarien i regi av Åkrafjorden Oppleving. Her fraktes gjestene til Eikemostølen, hvor de kan få oppleve Åkrafjordens eneste støl som fortsatt er i drift. Informasjon om gården og dens historie er en del av opplegget. Traktorsafarien gir økonomiske inntekter til opplevelsesselskapet og grunneierne av stølen, altså en økonomisk verdiskaping. Dette bidrar til at grunneierne fortsatt kan ha geitestølen i drift, noe som gjør at kulturlandskapet bevares, altså en miljømessig verdiskaping. Den kulturelle verdiskapingen består av at man opprettholder tradisjonelle driftsformer, og det kan også være en sosial verdiskaping med i bildet med tanke på at hele prosjektet ble startet med en felles dugnadsinnsats.

Et annet eksempel på bred verdiskaping som også stemmer godt med en bruk-og-vern-tankegang er planen om å lage et lite parkområde (mer som en park slik vi kjenner de fra byene) i forbindelse med en gammel høstingshage på Rullestad (se figur 15). Da vil man ta vare på trærne, og samtidig bruke området til rekreasjon. En slik sammenheng mellom de ulike typene verdiskaping understreker gyldigheten av (Haukeland, 2010c) sin bærekraftige verdiskapingsspiral: Ofte har man startet med den miljømessige, kulturelle og/eller sosiale verdiskapinga, gjennom fellesgodeprosjektene (turstier, skilt, restaurering av bygg), for så etterhvert å oppleve de positive ringvirkningene for økonomien. Landskapsparkene har med sin økonomiske støtte til ulike tiltak gjort det mulig å få på plass slike fellesgoder først, for så å kunne fokusere på den økonomiske verdiskapinga.

Figur 15: Ved denne høstingshagen på Rullestad jobbes det med å legge til rette for bruk som et miniparkområde.

Ved å undersøke de ulike formene for verdiskaping i landskapsparkene synliggjøres det at landskapsparkene har mange ulike mål de jobber med. For de som er engasjerte i landskapsparken er det koblingen mellom trivsel og arbeidsplasser for innbyggerne og utvikling av tilbud for tilreisende som er vanskeligst å få til. Om man bruker den firedelte bunnlinja for verdiskaping (Haukeland, 2010c) i planlegging av hva som skal gjøres kan en strategi være å velge de tiltakene som gir bred verdiskaping og dermed (forhåpentligvis) få ekstra mange positive effekter. Samtidig viser kapittel 5.5.1 at det kan knyttes mange ulike typer miljømessige verdier til tiltak, derfor er det viktig å synliggjøre også hvilke typer miljømessige verdier det er snakk om.

Halland (2011) fant at landskapet i landskapsparkene betydde mindre enn navnet skulle tilsi. Med den tilnærmingen som er brukt i denne oppgaven, med teorier som sier at landskap består av noe mer enn bare en fysisk dimensjon (Jones, 2011) er funnet motsatt, nemlig at landskapet spiller en viktig rolle som ressurs for miljømessig verdiskaping i landskapsparkene, men også for sosial, kulturell og økonomisk verdiskaping.

Informantene som driver med tilleggsnæringer hvor landbruk og natur er viktig forteller at man med landskapsparkprosjektet har fått i gang en ideprosess og en forståelse for hva det er man skal drive med. Det er en helhet i det: bruk av lokale ressurser (mat, drikke, fiber) henger sammen med kulturlandskapet. En av informantene forklarer at «det blir heilt feil» å skulle importere råstoffer som man kan høste fra nærområdet. Lokale råvarer blir også sett på som et pluss fordi det er noe mer særegent ved det. Enkelte av informantene sier rett ut at det er «matopplevinga og naturopplevinga me sel, det er natur- og kulturarv rett og slett» og «du skal møte det som er ekte». Dette passer godt med (Haukeland, 2010a) sitt *opplevelseslandskap*. Opplevelseslandskapet kobler naturen, kulturen og næringa: miljøkvalitet, velpleid landskap og lokale mattradisjoner hører sammen .

6. Lokal forvaltning og samarbeid i landskapsparker

Lokale og regionale parker skal være samarbeidsplattformer (Bjørnstad, 2012). Dette kapitlet skal svare på spørsmålet om hvilke samarbeidsutfordringer det har vært i landskapsparkene, og hvordan disse eventuelt har påvirket hva man har valgt å satse på i landskapsparkene. Kapitlet inneholder en beskrivelse av de ulike aktørene og deres rolle i landskapsparken, og hva disse har samarbeidet om. Et kapittel om organisering og finansiering av landskapsparkene er med fordi dette har påvirket rammene for samarbeidet. For eksempel har ikke parkene fast finansiering noe som gjør langsiktig samarbeid vanskelig. Kapittel 6.3 tar opp landskapsparkenes rolle når det gjelder utbygging og endring av arealbruk i landskapsparkene. Dette er med på å belyse potensielle konflikter og hvordan landskapsparkene unngår disse. Landskapsparkene i Herand og i Åkrafjorden har valgt å satse på tiltak som det har vært stor oppslutning om lokalt. Dermed har det vært få uenigheter om hva landskapsparkene skal jobbe med.

6.1. Deltakelse i landskapsparkene

Som nevnt tidligere er landskapsparkene i Herand og i Åkrafjorden startet som en del av verdiskapingsprogrammet for landskapsparker, initiert av Fylkesmannen i Hordaland, landbruksavdelinga. Aktiviteten i landskapsparkene har i stor grad vært prosjektbaserte, og ulike typer aktører har vært involverte ved ulike prosjekt. Hovedansvaret for landskapsparkene er lagt til det lokale styret for landskapsparkene. Frivillige lokale engasjerte er den viktigste gruppen som driver landskapsparkene. Ulike aktører fra kompetansesektoren har jobbet med ulike landskapsparker og regionalparker i Norge i tilknytning til forskningsprosjekt og verdiskapingsprogram, men i Åkrafjorden og Herand har ikke kompetansesektor noen fast rolle i landskapsparken.

6.1.1. Myndighetenes rolle i landskapsparkene

FMLA har hatt en viktig rolle i oppstarten av landskapsparkene, og har siden den gang fulgt opp de ulike landskapsparkene. Selv om verdiskapingsprogrammet er over og FMLA ikke støtter landskapsparkene økonomisk lengre, skal de fortsatt ha en rolle i oppfølging av parkene og synliggjøring av landskapsparkkonseptet. Representanter fra FMLA har vært engasjert i de ulike aktivitetene som landskapsparkene har arbeidet med, og reist mye rundt på besøk til de ulike landskapsparkene i Hordaland. De lokale informantene skrøt mye av FMLA og deres engasjement i landskapsparkene (spesielt ble nevnt den gangen

prosjektledelsen var med på dugnad i Herand). FMLA har hatt en viktig rolle når det gjelder markedsføring av landskapsparkene, og kobling av parkene opp mot ulike reiselivsnettverk som f. eks. Fjord Norge, Visit Norway og Destinasjon Haugesund og har også fungert som kontaktpunkt med kompetansesektoren og organisasjonen Norske parker.

Landskapsparkene har ikke særlig sterk tilknytning og forankring til kommunenes administrative del. Både i Åkrafjorden og i Herand er det ønske om å få landskapsparken forankret i kommuneplanene, og få kommunene til å støtte landskapsparken mer aktivt gjennom for eksempel økonomiske tilskudd. I Åkrafjorden er Etne kommune sterkere knyttet til landskapsparken ved å være aksjonær i Åkrafjorden Oppleving, og ved å ha brukt ressurser på ulike næringslivstiltak i forbindelse med landbruk og reiseliv tidligere. En partnerskapsmodell hvor kommunen, fylkeskommunen, fylkesmannen og landskapsparken inngår som parter og lager en kontrakt som inkluderer parkplan og finansieringsplan er foreslått, og kan bli det neste skrittet for landskapsparkene i Hordaland.

6.1.2. Lokal forankring og representasjon i landskapsparkene

Fra oppstarten var rekrutteringen til landskapsparkene rettet mot bønder og grunneiere, og aktører som driver næring i reiselivssammenheng. De som ble med og engasjerte seg i landskapsparkene i starten var i stor grad de som hadde interesse for den typen aktivitet FMLA foreslo innenfor reiseliv og landbruk. I landskapsparkene i Åkrafjorden og Herand har man passet på at bønder og grunneiere er representert i landskapsparkstyrene.

Noen bønder har vært mer involverte i landskapsparkene enn andre. Informantene forteller ulike historier om de som har vært ivrige og funnet nye muligheter gjennom å være med i landskapsparkene. Dette har vært for eksempel deltakelse i andre utviklingsprogrammer for bygdenæringer og landbruk, og andre støtteordninger. Andre har vært involvert i landskapsparkene fordi de driver andre former for næringer i tilknytning til gården. Både i Herand og i Åkrafjorden har engasjerte i landskapsparken og FMLA jobbet kontinuerlig med å engasjere lokalbefolkningen i landskapsparken. Det var enighet blant informantene om at mangel på tid er den viktigste grunnen til at ikke flere engasjerer seg i landskapsparken. Mange av innbyggerne er engasjerte i andre ting, og spesielt de som har jobb i tillegg til husdyrhold på gården har lite tid til overs.

Etterhvert har landskapsparkene dratt med seg flere innbyggere som hverken har gård eller egen næring. Noen er med fordi de ønsker å bidra til utvikling av lokalsamfunnet, og andre er med fordi de har et engasjement for kulturlandskapet. Å få med personer som ikke er bønder eller driver egen næring ble sett på som positivt, hovedsakelig fordi disse personene sannsynligvis har mer tid til å bruke på frivillig engasjement i landskapsparken. Dessuten, ettersom landskapsparkene skal være i tråd med landskapskonvensjonen, som sier at landskap er et område slik folk oppfatter det (Europarådet, 2000), så er det viktig å få med alle slags folk i parkarbeidet, ikke bare de som påvirker landskapet direkte gjennom arbeidet sitt.

Noen av informantene har jobbet mye med å gjøre landskapspark kjent i områdene sine, og få folk med. Andre var litt tilbakeholdne med dette. En grunn til det var at det er vanskelig å komme til folk man kjenner og rekruttere dem til landskapsparken. Et eksempel som ble nevnt var at om du har økonomiske interesser knyttet til landskapsparken er det lett at folk tror du har en baktanke med å rekruttere andre til landskapsparken. Landskapsparkene blir oppfattet som offentlige prosjekt (eller fylkesmannen sine prosjekt) og flere av informantene mener at det hadde vært best om man hadde noen utenfra som er nøytral til å informere om landskapsparken. En annen mulighet hadde vært å ha en ansatt som kunne gjøre landskapsparkens kommunikasjonsarbeid.

En utfordring i forbindelse med forankring av landskapsparkene i lokalsamfunnene har vært manglende forståelse for hva landskapsparken er. Landskapspark er ikke noe man snakker noe særlig mye om, eller noe som alle vet hva er. Noen mente at opprettelsen av landskapsparken ikke hadde annen betydning enn at de så skiltene. Informantene kan heller ikke komme på noen eksempler på at folk har kommet reisende til disse områdene fordi de heter landskapspark.

De personene som har vært med siden oppstarten av landskapsparkene forteller at de har etterhvert begynt å få en god forståelse for hva park er og hva det innebærer at et område er en park. Informantene forteller at ordet «park» er mange steder et negativt lada ord, og det er fordi man forbinder det med vern og restriksjoner. Spesielt i Åkrafjorden koblet folk begrepet park sammen med nasjonalparken. En foreslått årsak til dette var at en del har negative assosiasjoner til park fordi det var dårlig med informering i forbindelse med opprettelsen av Folgefonna nasjonalpark. Park blir forbundet med et stopp i utviklingen, så

de engasjerte i landskapsparkene jobber stadig med å få folk til å forstå at landskapsparkene egentlig står for det motsatte. Det er kanskje et eksempel på at landskapsparkene ikke enda har bevist for folk at den har skapt utvikling. En av informantene sa «Parken eksisterer nesten ikkje i folk sine hovud», og en annen at «Me klarer ikkje å få snudd oppi hovudet til folk, om at park kan være forskjellige ting».

6.1.3. Viktige samarbeidsprosjekt

Landskapsparkene har en viktig rolle som møteplass for aktører i det private næringslivet, og er en pådriver for mer samarbeid mellom ulike reiselivsaktører, og for aktører som driver med landbruk. Landskapsparkene har satt i gang viktige prosesser for samarbeid mellom ulike aktører ved å sette i gang prosjekter som for eksempel tillaging av turstier. Informantene fortalte at arbeidet med turstier har vært spesielt viktig for å få til samarbeid mellom grunneiere, bønder og reiselivet.

Flere steder går stiene over gårdstun, her har parkene spilt en viktig rolle med å gå samtale med grunneiere og gjøre avtaler. I Herand forteller informantene om at de fleste plasser har det gått greit å få lage til turstier over eiendommene, mens noen har sagt at de ikke vil ha det. I Åkrafjorden har idrettslagene har vært mye involvert i rydding i forbindelse med turstier. Det blir også påpekt at man har hatt noen veldig aktive og spreke pensjonister som har gjort masse frivillig arbeid ute på offentlige områder. Andre typer samarbeid har vært mer mellom aktører som har like typer interesser: reiselivsaktørene seg i mellom, bøndene seg i mellom (se kapitlene 5.1 og 5.2).

For reiselivsaktørene er det markedsføringen det har blitt samarbeidet mest om i tilknytning til landskapsparken. Nettopp park som merkevare og internasjonalt kjent kvalitetsmerke blir trukket fram av informantene som en viktig fordel med å være landskapspark. For eksempel vil det kunne gjøre at turister fra land som Tyskland og Sveits kan besøke parker i Norge og kjenne igjen parkkonseptet fra sitt hjemland. Derfor er samarbeid med andre parker i Norge også veldig viktig, og noe informantene trekker fram som skulle vært gjort enda mer og bedre.

6.2. Organisering og finansiering av landskapsparker

Det finnes ulike måter å organisere en landskapspark. En avtale/plan og vedtekter for parken danner grunnlaget for organisasjonsmodellen. Landskapsparkene på lokalt nivå bestemte selv hvilken organisasjonsform som skulle brukes. I Åkrafjorden ble aksjeselskap et viktig redskap, mens i Herand er det parkstyret som er sentralt i det meste av landskapsparkaktiviteten. Det har vært opp til hver enkelt park hvordan daglig drift og aktivitet skal arrangeres og hvordan pengene skulle brukes. Siden både Herand og Åkrafjorden landskapsparker var blant de første landskapsparkprosjektene som ble satt i gang i Norge hadde man ingen fasitsvar på hva en park skulle være og innebære for deltakerne.

6.2.1. Finansiering av landskapsparkene

Landskapsparkene i Hordaland har hovedsakelig vært finansiert av verdiskapingsprogrammet under landbruksavdelingen, fylkesmannen i Hordaland. Hverken Åkrafjorden eller Herand har inntekter til å drive landskapsparken for per i dag, og det er en av de største utfordringene landskapsparkene står ovenfor akkurat nå. Herand landskapspark søkte verdiskapingsprogrammet for lokale og regionale parker om støtte til å ansette en person i ei prosjektstilling for landskapsparken, men har ikke fått noe tilskudd. Åkrafjorden landskapspark fikk tildelt et beløp fra verdiskapingsprogrammet fra lokale og regionale parker i 2013, som skal gå til et utbedringsprosjekt av rasteplassen på Langfoss.

For de som sitter i landskapsparkstyrene er det en viktig jobb å skrive søknader, og flere snakker om at mye av landskapsparkarbeidet handler om å skrive gode søknader og finne ulike steder man kan søke penger. SMIL-midler, RMP-midler, Gjensidigestiftelsen, Marine Harvest-fondet, verdiskapingsprogrammet for nasjonalparkens randsoner var blant de som ble nevnt i tillegg til verdiskapingsprogrammet for lokale og regionale parker. Styrene har også en viktig rolle som ressurspersoner å komme til om folk har spørsmål om ulike søknadsprosesser, og for å opplyse folk om hvilke støtteordninger som finnes.

For tiden fungerer landskapsparkene som organisasjoner som søker alle slags finansieringskilder for å utvikle diverse fellesgoder i områdene. I flere tilfeller har landskapsparkene stått for deler av finansieringen av prosjekt. Noen av styremedlemmene påpeker at det er vanskelig å koordinere alt i landskapsparken når alt må deles opp i prosjekter og man må få tilskudd for hvert enkelt prosjekt.

Et spørsmål som ikke er avklart er hvem som skal betale for landskapsparkene. I begge studieområdene er det et ønske og et mål at landskapsparkene skal få en fast inntekt. Flere av informantene påpeker at landskapsparkene er offentlige, og derfor bør de også være finansiert av det offentlige. En mulig modell for inntekter til landskapsparken er å opprette et landskapsfond som kan dekke de økonomiske utgiftene til ulike tiltak og prosjekter i landskapsparken. Landskapsfondet kan bygges opp av økonomiske tilskudd og sponsormidler fra ulike aktører. Har parken for eksempel en medlemsorganisasjon kan medlemsavgiften gå inn i landskapsfondet. Har parken en partnerskapsavtale kan det avtales at de ulike partnerne gir sitt bidrag til landskapsfondet.

I Åkrafjorden har landskapsparken et landskapsfond. Disse midlene har blitt brukt som tilskudd til de grunneierne som stiller sine veier og tun til disposisjon for Åkrafjorden Oppleving sine arrangerte turer. I Herand har man hatt forsøk med landskapsfond, som fungerte slik at man kunne søke om økonomiske tilskudd til ulike skjøtsels- og landskapstiltak. Denne muligheten var det nesten ingen som benyttet seg av. En årsak som nevnes er at beløpene er for små til at det er verdt å bruke tid til å søke etter. Disse funnene stemmer overens med det Halland (2011) fant. I Herand landskapspark planlegges det å opprette et landskapsfond, med en ny finansieringsmodell.

At så mye er prosjektbasert, spesielt finansieringen gjør at aktivitetene blir oppstykket, og man får ikke en kontinuitet i landskapsparkenes aktiviteter. Det er heller ingen forpliktelser til samarbeid som det ville vært om et utvalg partnere gikk inn med egenkapital i et landskapsfond som grunnfinansiering for parken.

6.2.2. Medlemskapsmodellen

Da landskapsparkene startet opp ble de startet som medlemsorganisasjoner, hvor enkeltpersoner kunne tegne seg som medlem i parken for en årlig medlemsavgift (200 kroner i 2009). Dette fikk veldig dårlig oppslutning både i Åkrafjorden og i Herand, så begge landskapsparkene har gått bort fra denne ideen. Tanken bak medlemsorganisering var at landskapsparkene skulle være forpliktende, og ha sterk lokal forankring.

I Herand kom landskapsparken som medlemsorganisasjon i konkurranse med det godt etablerte bygdelaget. I Herand er alle voksne automatisk medlemmer av bygdelaget. En viktig årsak til at folk ikke meldte seg inn som medlem i landskapsparken var at

landskapsparkprosjektene er på dugnad, og «me betalar ikkje for å gå på dugnad». Folk så ikke hva de fikk igjen for å betale en medlemsavgift til landskapsparken. Informantene forteller også at det har vært vanskelig å se forskjell på hva som har vært landskapsparken sine prosjekter, og hva som er bygdelaget sitt. I Åkrafjorden ble oppmerksomheten rundt landskapsparken overskygget av oppmerksomheten rundt Åkrafjorden oppleving as.

Noen av informantene mente medlemsorganisering fortsatt kunne være aktuelt, og noen snakket om en framtidig organisering hvor det er foretak som tegner seg som medlemmer i landskapsparken og ikke enkeltpersoner. Hovedutfordringen for å få medlemmer i parkene ser ut til å ha vært spørsmålet om hva medlemmene skal få igjen for det. Noen av informantene mener at kanskje flere kunne være interessert i være medlem om man fikk muligheten til å søke om tilskudd til å fikse ulike ting.

I det nye regionale miljøprogrammet for Hordaland (2013-2017) (Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga, 2012) er landskapspark kalt «Regionalt prioritert kulturlandskap», og det kan gis tilskudd til foretak som registrert som medlemmer i landskapspark og som disponerer areal i landskapsparken. Her kan det oppstå utfordringer ettersom landskapsparkene ikke har klart definerte grenser, og medlemsorganisasjonene ikke er på plass enda.

6.3. Kraftverk og andre utbyggingsprosjekt i landskapsparkene

Som nevnte i introduksjonen til dette kapittelet, har landskapsparkene satset på tiltak og prosjekter det er stor oppslutning om. Med et slikt utgangspunkt unngår man samarbeidsprosjekter der de ulike deltakerne har veldig ulike meninger om eller der bare få velger å delta. Likevel finnes det utfordringer for samarbeid, f.eks. knyttet til i hvilken grad landskapsparkene burde ta stilling til utbyggingsprosjekter. Et aktuelt eksempel er kraftutbygging som er aktuelt i begge studieområdene, og har vært tema helt siden oppstarten av landskapsparkene.

Et av de første spørsmålene som kom på informasjonsmøte om landskapsparken i Herand var om hvordan det ville påvirke eventuell kraftutbygging. Som nevnt tidligere i kapitlet er det mange som assosierer park med vern, og at vern vil bety at ingen elver skal legges i rør. Flere av informantene understrekte at «Me er jo ikkje noko verneorganisasjon» på spørsmål om landskapsparkens rolle når det gjelder kraftutbygging. I begge

studieområdene er det grunneiere (i flere tilfeller bønder) som har søkt om å få bygge kraftanlegg. Siden grunneiere og bønder er en del av landskapsparken kan derfor ikke landskapsparken være en organisasjon som taler i mot slik aktivitet. En av informantene sier at landskapsparken er ingenting uten samarbeidet med grunneierne. Andre uttalte at uansett hva de mener privat, så skal ikke parken uttale seg om det.

Utbygginga av Storelvi er anbefalt av NVE (Norges vassdrags- og energidirektorat, 2013). Dette kraftverket kan i framtiden bli en viktig finansieringskilde for Herand landskapspark. Kraftlaget vedtatt at 1 % av det årlige utbyttet skal gå til landskapsparken. I Åkrafjorden har landskapsparken startet en ideutveksling om markedsføring som kraftbygd.

En annen sak som kunne vært kime til potensielle konflikter i landskapsparken er settefiskanlegg i Fjæra i Åkrafjorden (Ringodd, 2012). Dette ble først frarådd på grunn av at Fjæra ligger ved en lakseelv, men det har nå blitt gitt tillatelse. I Herand er reguleringsplan for et hyttefelt sendt ut på høring (Molland, 2014). Dette er planlagt å bestå av tretti hytter i et område som ligger like ved turstiene. En av informantene nevnte hyttefelt som noe som kunne komme til å ødelegge landskapsbildet og atmosfæren i Herand. Landskapsparkene har ikke kommet med noen uttalelser i forbindelse med kraftutbygging og settefiskanlegg. Det har ikke heller vært helt ukontroversielt å gjøre den veiløse sida av Åkrafjorden tilgjengelig for turistene.

Landskapsparken har som mål å både støtte reiselivet og annen næringsutvikling, og det blir vanskelig for landskapsparken å være for eller i mot. Parkstyrene både i Åkrafjorden og i Herand landskapspark har bestemt seg for at de ikke skal være en organisasjon som går i mot, men heller være positive og støtte opp om det om noen har ideer til steds- og næringsutvikling. En av informantene mente at parken i framtiden vil kunne fungere som en sterk stemme når det gjelder utbygginger eller andre saker som kan endre landskapsbildet i parken. Andre ønsker at man i større grad bruker landskapsparken som forum for diskusjon av slike tema.

6.4. Samarbeid i landskapsparker

Landskapsparkene i Åkrafjorden og Herand har fokusert på tiltak som det har vært stor enighet og oppslutning om, og som har åpnet opp for nye samarbeid i lokalsamfunnene. Informantene ønsker seg og etterlyser enda mer samarbeid mellom aktører innad i landskapsparkene og samarbeid mellom landskapsparkene. Å skape ideutvikling og samarbeid har vært en viktig oppgave for landskapsparkene. Gjennom landskapsparken har man skapt muligheter til å knytte nye kontakter og bygge nettverk. Man har kanskje ikke enda fått en kultur for samarbeid, men ulike prosjekter i landskapsparken har gjort at man er på vei, og nærmere et samarbeid enn det man var før.

I følge Haukeland (2010c) sin kvadrupel heliksmmodell er bærekraftig verdiskaping et resultat av samarbeid mellom sektorene frivillig, offentlig, privat og kompetansesektor. For landskapsparkene er den frivillige sektoren viktigst, siden stort sett alle prosjekt har vært gjennomført på dugnad. Offentlig sektor har spilt en viktig rolle som økonomisk bidragsyter, og har sammen med kompetansesektoren bidratt med ulike former for kunnskap. Den frivillige sektoren som har drevet landskapsparkene og aktivitetene kan være vanskelig å skille fra den offentlige eller private sektoren. En person har flere roller og interesser: man kan jobbe i kommunen på dagtid, og drive primærnæring og tilleggsnæring på gården og være styremedlem i landskapsparken på fritida. Derfor passer kvadrupel heliksmmodell bare overens med disse funnene om den tillater at en og samme person flyter mellom de ulike sektor-kategoriene. Det at en og samme person har mange ulike roller gjør også at det er vanskelig å lage en ansvarsfordeling basert på sektorene offentlig, privat, kompetanse og frivillig.

En måte å forklare at folk har flere roller er fordi folk inngår i flere ulike sosiale felt (Fløysand og Jakobsen, 2001, 2007). For eksempel kan du være bonde og dermed en del av et nettverk av bønder, og samtidig kommunestyrerepresentant og dermed en del av nettverket i forvaltningen, og du kan være styremedlem i landskapsparken og dermed en del av det sosiale feltet som landskapsparken inngår i. Samtidig har det sosiale feltet som etter hvert etableres i tilknytning til landskapsparkene koblinger som går både mellom landskapsparker på regionalt nivå, mellom parker og organisasjonen norske parker på nasjonalt nivå, og til og med utenlandske parker på globalt nivå (tabell 3).

Tabell 3: Oversikt over de ulike koblingene i sosiale felt knyttet til landskapsparker.

Koblinger i landskapsparkenes sosiale felt	Nivå
Mellom bønder, reiselivsaktører, frivillige og lokale myndigheter	Lokalt
Mellom landskapsparker	Regionalt/fylkesnivå
Mellom landskapsparker og andre lokale og regionale parker, hovedsakelig gjennom organisasjonen Norske Parker	Nasjonalt
Nordisk parknettverk Med utenlandske parker	Utenlands Nasjonalt

Forekomsten av ulike sosiale felt kan også være nyttig i å forklare hvorfor landskapsparkene ikke er særlig synlig i lokalsamfunnene, selv om de står som initiativtaker eller har logoen sin på plakaten. Landskapsparkene forsøker å skape sitt eget sosiale felt med koblinger både regionalt, nasjonalt og internasjonalt (tabell 3), men forekomsten av andre og mer dominerende sosiale felt finnes på lokalt nivå. Det er mange aktører i bildet og landskapsparkene klarer ikke å etablere seg som selvstendig aktør. Likevel har landskapsparkene til en viss grad fungert som integreringsaktør (Mermet, 1992, referert i Bjørnstad, 2010) fordi de har oppfordret til økt samarbeid, både mellom aktører i samme sektor (mellom bønder, mellom reiselivsaktører) og på tvers av sektor.

En utfordring for økt deltakelse og samarbeid er de negative assosiasjonene lokalbefolkningen til ordet park, det nevnte også (Kohlmann og Sørli, 2007). Dette kan forklares med at folk har bare en kategori for park, og det er en kategori som blir assosiert med vern (Aase og Fossåskaret, 2007). I følge Kohlmann og Sørli (2007) er park et ettertrakta begrep ute i Europa, og målet er at det etterhvert skal bli det i Norge også. Det at folk har så sterke negative konnotasjoner til begrepet park tyder på at forankringen av

landskapsparken i lokalsamfunnet hadde vært enda dårligere om landskapsparken hadde hatt en klar og sterk tilknytning til verneområder

Landskapsparkene kommer muligens i konkurranse med allerede eksisterende organisasjoner. En av informantene sa rett ut at han var i mot landskapsparken fra starten av, fordi de hadde jo bygdelaget med samme formål, og det ville være sløsing med ressurser. Som Haugen et al. (2004) argumenterer for: ei bygd kan organiseres i hjel, og det kan være lurre å slå sammen noen organisasjoner i stedet for å opprette en ny. I begge studieområdene er det mange organisasjoner fra før, spesielt for Herand tyder resultatene på at bygda ville ha tjent på å gjøre landskapsparken til en del av bygdelaget. Opprettelsen av en ny organisasjon i Herand kan ha ekskludert noen fra å være med siden dette var så spesielt retta mot bønder og reiselivsaktører fra FMLA sin side. Noen fortalte for eksempel at i starten da landskapsparken var tilknyttet Herand bygdelag så var de en del av landskapsparken, men da det ble skilt ut som egen organisasjon var de ikke med lengre. I Åkrafjorden har aktører spesielt innenfor næringslivet i større grad samlet seg om opplevings-selskapet som ser ut til å være en mye mer synlig aktør enn landskapsparken.

Ettersom landskapsparkene ble startet fra FMLA hadde de fra begynnelsen en ovenfra-og-ned-tilnærming. Senere har prosjektene gått over til å bli styrt så og si fullstendig bottom-up (Brunckhorst, 2001). Det kan være verdt å merke seg at i begynnelsen ble landskapsparkstyret valgt som en komité eller utvalg i Herand bygdelag, men i følge et referat fra folkemøte om landskapsparken (Herand bygdelag, 2014) gikk man bort fra denne organiseringen etter «sterke signaler fra prosjektledelsen». En fordel med at landskapsparkene er styrt fra det lokale nivået, uten strenge retningslinjer gir rom for at «det finnes ulike løsninger på like problemer» (Ostrom, 1990) Landskapsparker følger en annen modell enn de typiske statlige virkemidlene, men åpner for at frivillige organisasjoner kan spille en viktig rolle, og gir også rom for lokale forvaltningsregimer som (Ostrom, 1990) beskriver. En slik styring uten strenge retningslinjer kan gi mer rom for alternative måter å samarbeide på. I følge Brunckhorst (2001) så er samarbeid om forvaltning lettere om gruppen ikke er så stor, så her kan landskapsparkene ha en fordel. Dessuten har de til felles at de kommer fra område og ønsker utvikling der. Det at man har et felles ønske for hvordan landskapet skal se ut og være (en del av det indre landskapet) kan være en felles visjon som gjør det lettere å samarbeide.

7. Bidrar landskapsparker til bærekraftig landskapsforvaltning?

Bærekraftig utvikling og verdiskaping med landskapet som ressurs er en grunnleggende tankegang for landskapsparkene. I denne oppgaven har fokuset blitt rettet mot miljømessig verdiskaping som er en del av den brede verdiskapingen. Det andre hovedtemaet har vært samarbeid, fordi samarbeid er en viktig grunnpilar for landskapsparkene og har stor betydning for hvordan landskapsparkene kan bidra til bærekraftig landskapsforvaltning. I dette avsluttende kapitlet vil jeg med utgangspunkt i kapittel 5 og 6 drøfte om og hvordan landskapsparkene bidrar til miljømessig og bred verdiskaping, og hvilke utfordringer man har støtt på i samarbeidet i landskapsparkene, og hvordan dette henger sammen med bærekraftig landskapsforvaltning. Avslutningsvis tar jeg med noen tanker om hvilke potensialer som ligger i landskapsparkene for framtida.

Kapittel 5 viser at det finnes flere aktiviteter som landskapsparkene har initiert og støttet som vi kan kalle miljømessig verdiskaping. Det viktigste bidraget innenfor miljømessig verdiskaping har vært landskapsparkenes satsing på å åpne og formidle landskap, gjennom å legge til rette for økt bruk av landskapet og informere gjennom skilting, plakater og arrangementer (kapittel 5.3). Landskapsparkene har også støttet opp om utviklingen av reiseliv og i noe mindre grad av landbruket, som også har bidratt til miljømessig verdiskaping i form av landbrukets fellesgodeproduksjon, og reiselivsaktørens funksjon som kunnskapsformidlere. Resultatene viser at landskapsparkene har bidratt til en endring i innbyggernes indre landskap, nemlig at flere er oppmerksom på landskapet og setter pris på det. Den miljømessige verdiskapingen er en viktig del av den brede verdiskapingen i landskapsparkene, og dette synliggjør hvordan landskapet er en ressurs som bidrar til både miljømessig, økonomisk, sosial og kulturell verdiskaping.

Temaet kraftutbygging viser at hvilke verdier som knyttes til landskapet kan variere. Noen verdier vil kunne gå tapt med bygging av kraftverk, men på en annen side kan man argumentere for at dette også bidrar til miljømessig verdiskaping. For det første kan vannkraften erstatte mer forurensende kraftbruk og dermed bidra til kutt i drivhusgassutslipp. For det andre kan den økonomiske inntekten fra kraftutbyggingen kan investeres i andre typer miljømessig verdiskaping i området, som for eksempel skjøtsel og pleie av landskapet og på den måten bidra til å opprettholde verdier knyttet til landskapet. Dette temaet berører spørsmålet om sterk og svak bærekraft. Det vil være en svak

bærekraft om landskapsparkene tar ut naturkapital for å investere denne i annen type kapital for å opprettholde den totale verdien. Spørsmålet blir mer komplisert om man forringer en type miljøverdi for å investere i en annen type miljøverdi. Dette eksemplet henviser veldig tydelig til det velkjente dilemmaet om miljøverdier og skala. Lokale miljøtiltak og tiltak som skal forhindre global oppvarming kan lett komme i konflikt.

Når det gjelder temaet kraftutbygging og hvordan landskapsparken som organisasjon skal stille seg i slike saker, ser vi at to ulike syn på landskapet møtes. På den ene siden er de som vil økonomisk utnytte de verdiene de sitter på, i form av kraftutbygging. På den andre siden står reiselivet hvor estetiske verdier er viktigere, og rennende fosser blir satt pris på som en del av landskapsopplevelsen. Den økonomiske verdiskapingen er til større nytte for de fastboende, grunneierne som vil ha kraftutbygging, mens landskapsopplevelsen i større grad er viktig for reiselivsaktørene og besøkende. Dette er et eksempel som tydeliggjør den utfordrende situasjonen landskapsparkene er i som skal gjøre stedene bedre både som boplass og som besøksmål, og som vil styrke både reiselivsnæringen og landbruksnæringen.

Landskapsparkene bidrar altså til miljømessig verdiskaping, som inkluderer en forvaltning av landskapsressursene, men aktivitetene i parkene ser ut til å ha lite fokus på den delen av landskapsforvaltning som er basert på framtidsrettet planarbeid og reguleringer. Tvert i mot, resultatene i kapittel 6 viser at landskapsparkene ikke benytter anledningen til å uttale seg om planprosesser/tiltak som har konsekvenser for miljøet. Her ligger en viktig utfordring med tanke på den langsiktige forvaltningen av landskapet, og dermed for en bærekraftig landskapsforvaltning.

Landskapsparkene har unngått potensielle konflikter knyttet til utbyggingsprosjekter som kraftverk fordi landskapsparkene må ha lokalbefolkningen på sin side. Landskapsparkene er drevet i det daglige av lokale innbyggere, og dermed da kan ikke landskapsparken være i mot noe som mange i lokalbefolkningen ser på som en positiv utvikling for samfunnet. Dessuten har også landskapsparkene som mål å bidra til økonomisk verdiskaping og arbeidsplasser, og det gjør det veldig vanskelig å tale i mot tiltak som kan bidra til dette. En annen, men mindre viktig grunn til at landskapsparkene ikke har noe å si når det gjelder utbyggingsprosjekter kan være den svake koblingen mot kommunens administrative del.

Landskapsparkenes daglige virke gjøres på frivillig basis. Dette gjelder også i stor grad for aktører som man med kvadrupel heliksmoell (Haukeland, 2010b) ville ha puttett under kategorien privat sektor eller næringsliv. Aktørene innenfor næringsliv som er aktuelle på lokalt nivå er i stor grad bønder og reiselivsaktører, og i mange tilfeller er de begge deler. Det betyr at ofte havner aktørene i flere kategorier som nevnt i kapittel 6.4. På den ene siden kan det tale for bedre samarbeid at aktører har sterke koblinger opp mot ulike sektorer, men i praksis kan det bli slik at man er bonde og reiselivsaktør (privat sektor), og samtidig folkevalgt (offentlig sektor), og aktiv i aktiviteter i landskapsparken (frivillig sektor), mens i virkeligheten gjør man veldig mye på frivillig basis og på fritida innenfor alle disse sektorene. Det kan bli et problem at for mye skal gjøres på dugnad på fritida.

Samtidig er det nettopp de som har interesser innenfor landbruk og reiseliv som engasjerer seg i landskapsparkene. For store deler av lokalbefolkningen for øvrig er ikke landskapsparkene en del av hverdagen. En viktig grunn til dette er at landskapsparkene ikke enda har klart å etablere et eget og sterkt sosialt felt på lokalt nivå, men er i konkurranse med sterkere sosiale felt. På lokalt nivå er lokale innbyggere engasjerte i turlag, bygdelag, idrettslag også videre. Selv om landskapsparken står som initiativtaker for aktiviteter så gjennomføres de oftest i samarbeid med andre lag, så folk oppfatter ikke nødvendigvis at de var med på en landskapspark-aktivitet, men at de var med som medlem av sitt lag.

En annen grunn til den dårlige forankringen landskapsparken ser ut til å ha hos lokalbefolkningen, har vært den negative konnotasjonen innbyggerne har til ordet park, som kommer av at park knyttes til vern og restriksjoner for bruk og utvikling. For å få en bedre forankring det sannsynligvis en fordel for landskapsparkene at de ikke er sterkt knyttet til formelle verneområder, og heller har satset på tiltak som lokalbefolkningen kan samles om som for eksempel turstier.

Finansieringen av landskapsparkene i seg selv er også en stor utfordring for det meste av arbeid innenfor landskapsparkene og gjør langsiktige prosjekter og planlegging vanskelig. Dette gjelder for flere landskapsparker i Hordaland som er samme situasjon som Herand og Åkrafjorden landskapsparker ved at de ikke har fått en fast finansieringsmodell. De etablerte regionale parkene i Norge har i større grad fått på plass finansiering av parkene, det vises blant annet ved at disse parkene har lønnede ansatte. Landskapsfond er en mulig

løsning. Disse kan for landskapsparken fungere som en mekanisme for å betale for visse miljøverdier. I en landskapspark vil et aktuelt eksempel være at bønder eller andre som driver skjøtsel får betalt for det, og at dette ses på som en betaling for fellesgodet landskap og verdiene knyttet til det (rekreasjonelle, estetiske, økologiske). Betalingen av disse verdiene står for eksempel ulike aktører fra reiselivet for. Her har parkene mulighet til å prøve ut ulike typer betaling for økosystemtjenester (NOU, 2013).

De siste avsnittene har vist at landskapsparkene møter en del utfordringer knyttet til hvilke tema de kan bidra, til deres synlighet i lokalsamfunnet og finansiering, men det finnes potensialer i landskapsparkene for å møte disse utfordringene. Etter mitt syn har landskapsparkene potensiale til å jobbe enda mer med å tenke nytt rundt vern og bruk av landskapet. Landskapsvernområdet Sævareidberget i Åkrafjorden landskapspark kunne blitt trukket fram i sammenheng med landskapsparken, for eksempel som område hvor forvaltningsmyndighetene og lokalbefolkningen kunne samarbeidet om skjøtsel, eller det kunne vært bedre utnyttet i kunnskapsformidlingen og samarbeid med skoler. Andre tiltak kunne vært gjennomført i tilknytning til sjeldne arter og naturtyper som finnes i områdene. Formidlingen av natur gjennom guiding og plakater/skilt kan være et godt startpunkt.

Selv om det er mange gode eksempler på vern gjennom bruk i landskapsparkene (se kapittel 5.5), så blir ikke landskapet automatisk bevart av at områdene brukes. Derfor er kunnskap viktig. For dette feltet er det viktig med et bedre samarbeid med kompetansesektoren. De frivillige som driver landskapsparken i sitt daglige virke har ofte ikke kunnskap om miljøfaglige verdier som biologisk mangfold eller økosystemer. Mange vet ikke om at de har verdifulle ting i sine nærområder, men noen kan bli mer interessert og bli mer motivert til å ta vare på det om de lærer om det, for eksempel sjeldne geologiske eller botaniske forekomster. Innenfor området kunnskapsformidling har landskapsparkene potensiale til å gjøre mer, for eksempel gjennom bedre samarbeid med barnehager, grunnskoler og andre utdanningsinstitusjoner.

En mulighet landskapsparkene ikke ser ut til å ha benyttet seg av er å ha en funksjon som diskusjonsforum for den generelle landskapsutviklingen. Nettverksbygging og ideutvikling har i stor grad foregått blant aktører som på ulike måter er tilknyttet reiselivet og tilrettelegging for besøkende. Åpne folkemøter har blitt mye brukt, men kan begrense hvem som er med i diskusjonen. En idé for å få med en større andel av befolkningen kunne

vært å i større grad legge til rette for diskusjoner og ideutveksling over Internett. Internettforum gir også en mulighet for å bygge nettverk med andre parker, både i Norge og i utlandet. En annen måte landskapsparkene kan synliggjøres som aktør i lokalsamfunnet er å i større grad planlegge og skape det fysiske landskapet. En idé som har vært snakket om i landskapsparkene er å skape flere visuelle elementer i landskapet som forteller at området er en landskapspark. På den måten kan besøkende lettere forstå at de er i en landskapspark når de er der, og landskapsparken kan bli en større del av hverdagen til folk som bor i parkområdene.

Resultatene viser at folk har blitt mindre hjemmeblinde, og mer stolte av områdene sine. Dette kan tyde på en økt stedstilhørighet og identitet. Amundsen (2013) sine funn fra små lokalsamfunn i Nord-Norge viser at stedstilknytning heller enn reiseliv er med på å gjøre lokalsamfunn robuste mot endringer. Dette er blant annet på grunn av at når man har ulike grupperinger som står sammen er det størst sannsynlighet for å lykkes med å skape nye arbeidsplasser, og holde befolkningsnivået oppe. Dette taler for at det er en fordel for landskapsparkene å inkludere ulike aktører i partnerskapet, og kanskje i enda større grad enn det de gjør nå. At stedstilknytning er funnet å være viktig for robuste samfunn støtter opp om viktigheten av miljømessig verdiskaping der den bidrar til å styrke stedsfølelsen og identitetsfølelsen knyttet til stedet. Strategier for regionalt utviklingsarbeid fungerer ikke nødvendigvis like godt for ulike steder. De positive effektene av den miljømessige og brede verdiskapingen taler for at landskapsparkene heller drar nytte av en modell som er basert på regional utvikling foran turismebasert (Kauppila, Saarinen og Leinonen, 2009). Det er flere utfordringer knyttet til reiselivet som alternativ næringsvei for norske bygder, blant annet usikker turiststrøm og høyt kostnadsnivå. I tillegg er reiseliv i Norge i stor grad en turistavhengig næring som bokstavelig talt kan endres etter været, og reiselivsaktiviteten i landskapsparkene viser at det i stor grad er sesongavhengig.

Selv om folk har negative assosiasjoner til vern og park kanskje landskapsparkene etter hvert bidra til at dette snus. Landskapsparkene har mange eksempler på at man kan både bevare og utvikle, og at man kan verne gjennom og bruke. Om man klarer å synliggjøre dette kan landskapsparkene kanskje få en sterkere lokal forankring og bidra til et mer positivt syn på vern. Samtidig er det klart utfordrende når man må bli enige om hva som er verdt å ta vare på, og hva som skal utvikles videre.

Referanser

- Agrawal, A. & Gibson, C. C. (1999) Enchantment and disenchantment: the role of community in natural resource conservation. *World Development*, 27 (4), s. 629-649.
- Amundsen, H. (2013) Place attachment as a driver of adaptation in coastal communities in Northern Norway. *Local Environment*, s. 1-20.
- Arbo, P. (2002) Partnerskap - den nye universalløsningen? *Plan. Tidsskrift for samfunnsplanlegging, bolig og byplan og regional utvikling*, Nr, 02, 2002 s. 4-11.
- Ariansen, P. (1997) *The non-utility value of nature: a contribution to understanding the value of biological diversity*. Meddelelser fra Skogforsk 47.19. Ås, 45 s.
- Bay-Larsen, I. A. & Sandersen, H. T. (2005) Medvirkningsorientert partnerskap i verneplanprosesser-Eksempel Junkerdal Nasjonalpark. *UTMARK - tidsskrift for utmarksforskning* [Internett], 1/2005. Tilgjengelig fra: <http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2005-1/art/Bay-Larsen_og_Sandersen_Utmark_1_2005.html> [Nedlastet 14. mai 2014].
- Bele, B., Norderhaug, A., Kvarnström, M., Axelsson Linkowski, W., Tunón, H. & Wissmann, J. (2013) Utmarksbeiting i Norge og Sverige, fra tradisjonell bruk til muligheter i framtida – verdier og utfordringer. *UTMARK - tidsskrift for utmarksforskning* [Internett], 1/2013. Tilgjengelig fra: <http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2013-1/Bele_et_al_Utmark_1_2013_pv.html> [Nedlastet 14. mai 2014].
- Berg, G. N., Dale, B., Førde, A. & Kramvig, B. (2013). Introduksjon: Metodologiske utfordringer i stedsanalyser. I: Førde, A., *Å finne sted*. Trondheim, Akademika forlag, s. 9-22.
- Bjørnstad, K. (2010). Regionalparker i Europa. Integreringsaktører for en bred verdiskaping. I: Haukeland, P. I., *Landskapsøkonomi. Bidrag til bærekraftig verdiskaping, landskapsbasert entreprenørskap og stedsutvikling. Med eksempler fra regionalparker i Norge og i Europa*. Telemarksforskning, s. 169-191.
- Bjørnstad, K. (2012) *Norske Parker. Lokalparker og regionalparker i Norge. Verdigrunnlag-målkriteriesystem-godkjenning*. Norske Parker: Organisasjonen for lokale og regionale parker, Sekretariatet v/Aurland Naturverkstad. 10 s.
- Born, K. M. (2012) Governance in rural landscapes. *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*, 66 (2), s. 76-83.
- Brandtzæg, B. A. & Haukeland, P. I. (2012) *Naturarven som verdiskaper. Statusrapport 2011*. TF-notat nr. 21/2012. Telemarksforskning. 145 s.
- Brunckhorst, D., Coop, P. & Reeve, I. (2006) 'Eco-civic' optimisation: A nested framework for planning and managing landscapes. *Landscape and Urban Planning*, 75 (3-4), s. 265-281.
- Brunckhorst, D. J. (2001) Building capital through bioregional planning and biosphere reserves. *Ethics in science and environmental politics*, 2001, s. 19-32.

- Brunckhorst, D. J. (2002) Institutions to sustain ecological and social systems. *Ecological Management & Restoration*, 3 (2), s. 108-116.
- Brundtland, G. H. (1987) *Vår felles framtid*. Verdenskommisjonen for miljø og utvikling - FN. 257 s.
- Bryn, A., Flø, B. E., Daugstad, K., Dybedal, P. & Vinge, H. (2013) *Cultour - Et forskningsprosjekt om reiseliv, kulturminner og gjengroing. Sluttrapport og konferanserapport fra NFR-prosjektet Cultour; Cultural landscapes of tourism and hospitality*. Norsk institutt for skog og landskap. Bygdeforskning. 51 s.
- Bürgi, M., Hersperger, A. M. & Schneeberger, N. (2004) Driving forces of landscape change-current and new directions. *Landscape Ecology*, 19 (8), s. 857-868.
- Baadsvik, K. & Daugstad, K. (2003) *Kulturminner og kulturmiljøer som grunnlag for verdiskaping*. NINA oppdragsmelding 783. Trondheim, Norsk institutt for naturforskning. 29pp. Vedlegg.
- Clemetsen, M. & Krogh, E. (2010). Landskapsressursanalyse. Verktøy for mobilisering, stedsbasert læring og verdiskaping. I: Haukeland, P. I., *Landskapsøkonomi. Bidrag til bærekraftig verdiskaping, landskapsbasert entreprenørskap og stedsutvikling. Med eksempler fra regionalparker i Norge og i Europa. TF-rapport nr 263*. Telemarksforskning, s. 51-76.
- Clemetsen, M., Uttakleiv, L. A. & Skjerdal, I. B. (2011) *Verdivurdering av landskap i Hordaland fylke. Med utgangspunkt i Nasjonalt referansesystem for landskap*. Rapport 07-2011. Aurland, Aurland Naturverkstad. 63 s.
- Conrad, E., F. Cassar, L., Jones, M., Eiter, S., Izaovičová, Z., Barankova, Z., Christie, M. & Fazey, I. (2011) Rhetoric and reporting of public participation in landscape policy. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 13 (1), s. 23-47.
- Cope, M. (2010). Coding transcripts and diaries. I: Clifford, N., Valentine, G. & French, S., *Key methods in geography*. London, SAGE publications, s. 440-452.
- Daugstad red. (2006) *Jordbrukets rolle som kulturbærer*. Rapport 8/06. Bygdeforskning, Trondheim.
- Daugstad, K. & Jones, M. (1998). Kulturlandskapet i forvaltningen - begrepsbruk og verdisyn. I: Framstad, E. & Lid, I. B., *Jordbrukets kulturlandskap. Forvaltning av miljøverdier*. Oslo, Universitetsforlaget, s. 158-165.
- Dittmer, J. (2010). Textual and Discourse Analysis. I: DeLyser, D., Herbert, S., Aitken, S., Crang, M. & McDowell, L., *The SAGE Handbook of Qualitative Geography*. London, SAGE publications, s. 274-286.
- Dudley, N. red. (2008) *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*. Gland, Sveits, IUCN.
- Esparcia, J. (2014) Innovation and networks in rural areas. An analysis from European innovative projects. *Journal of Rural Studies*, 34 (0), 4, s. 1-14.
- Europarådet (2000) *Europeisk landskapskonvensjon*. Firenze, EU.
- Fauchald, O. K. & Gulbrandsen, L. H. (2012) The Norwegian reform of protected area management: a grand experiment with delegation of authority? *Local Environment*, 17 (2), s. 203-222.

- Fløysand, A. & Jakobsen, S.-E. (2001) Clusters, Social Fields, and Capabilities: Rules and Restructuring in Norwegian Fish-Processing Clusters. *International Studies of Management & Organization*, 31 (4), s. 35-55.
- Fløysand, A. & Jakobsen, S.-E. (2007) Commodification of rural places: A narrative of social fields, rural development, and football. *Journal of Rural Studies*, 23 (2), s. 206-221.
- Framstad, E., Lid, I. B., Moen, A., Ims, R. A., Jones, M. & Keeping, D. (1998) *Jordbrukets kulturlandskap: forvaltning av miljøverdier*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga (2006) *Kulturlandskap + verdiskaping = Landskapsarkar - eit verdiskapingsprogram for berekraftig nærings- og landskapsutvikling i Hordaland*. Fylkesmannen i Hordaland.
- Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga (2008a) *Prosjektplan Landskapsarkar, fase II, 2009 – 2011*. Fylkesmannen i Hordaland.
- Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga (2008b) *Strategi for Landskapsarkar*. Fylkesmannen i Hordaland.
- Fylkesmannen i Hordaland - Landbruksavdelinga (2012) *Regionalt miljøprogram for jordbruket i Hordaland 2013 - 2016*. Fylkesmannen i Hordaland.
- Førde, A. & Aure, M. (2013) *Å finne sted: metodologiske perspektiver i stedsanalyser*. Trondheim, Akademika forlag.
- Giddings, B., Hopwood, B. & O'Brien, G. (2002) Environment, economy and society: fitting them together into sustainable development. *Sustainable Development*, 10 (4), Nov, s. 187-196.
- Gobo, G. (2004). Sampling, representativeness and generalizability. I: Seale, C., Gobo, G., Gubrium, J. F. & Silverman, D., *Qualitative research practice*. London, SAGE Publications, s. 405-427.
- Gregory, D. (2009) *The dictionary of human geography*. Malden, MA, Blackwell.
- Grimstad, S. (2009) Examining business-driven environmental sustainability initiatives in agriculture based tourism clusters in Norway and Australia. *Faculty of Business and Law, Newcastle University, Australia*, s. 138-166.
- Grimstad, S. (2011) Developing a framework for examining business-driven sustainability initiatives with relevance to wine tourism clusters. *International Journal of Wine Business Research*, 23 (1), s. 62-82.
- Halland, F. (2011) *Landskapsarkar. Eit næringslivstiltak tufta på tradisjonar i landskapet - ein tenleg veg å gå?* Masteroppgave, Institutt for geografi. Universitetet i Bergen. Bergen.
- Halvorsen, R., Andersen, T., Blom, H. H., Elvebakk, A., Elven, R., Erikstad, L., Gaarder, G., Moen, A., Mortensen, P. B., Norderhaug, A., Nygaard, K., Thorsnes, T. & Ødegaard, F. (2008) *Naturtyper i Norge - et nytt redskap for å beskrive variasjonen i naturen*. Naturtyper i Norge Bakgrunnsdokument 1.
- Hart, T. (2011) Introduction to TAMS Analyser for Mac OSX. Seattle, *Center for Social Science Computation and Research - University of Washington* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://julius.csscr.washington.edu/pdf/TAMS.pdf> [Sist nedlastet 14. mai 2014].

- Haugen, M. S., Rye, J. F., Almås, R. & Daugstad, K. (2004) Hva er helhetlig eller integrert bygdeutvikling? *Plan. Tidsskrift for samfunnsplanlegging, bolig og byplan og regional utvikling*, 36 (02), s. 52-56.
- Haukeland, P. I. (2010a). Det landskapsøkonomiske perspektivet. I: Haukeland, P. I., *Landskapsøkonomi. Bidrag til bærekraftig verdiskaping, landskapsbasert entreprenørskap og stedsutvikling. Med eksempler fra regionalparker i Norge og i Europa*. Telemarksforskning, s. 25-48.
- Haukeland, P. I. (2010b). Innledning. I: Haukeland, P. I., *Landskapsøkonomi. Bidrag til bærekraftig verdiskaping, landskapsbasert entreprenørskap og stedsutvikling. Med eksempler fra regionalparker i Norge og i Europa*. Telemarksforskning, s. 9-24.
- Haukeland, P. I. (2010c). Landskapsentreprenøren. Bidrag til bærekraftig verdiskaping og stedsutvikling i den rurale periferien. I: Haukeland, P. I., *Landskapsøkonomi. Bidrag til bærekraftig verdiskaping, landskapsbasert entreprenørskap og stedsutvikling. Med eksempler fra regionalparker i Norge og i Europa*. TF-rapport nr. 263. Telemarksforskning, s. 77-108.
- Haukeland, P. I. & Brandtzæg, B. A. (2009) *Den brede verdiskapingen: et bærekraftig utviklingsperspektiv på natur- og kulturbasert verdiskaping*. TF-notat nr. 20/2009. Bø, Telemarksforskning. 57 s.
- Haukeland, P. I. & Brandtzæg, B. A. (2010) *Opplevelseslandskapet: en ressurs for nyskaping, bred verdiskaping og bærekraftig stedsutvikling i Hjartdal og Svartdal*. TF-notat nr. 13/2010. Bø, Telemarksforskning. 66 s.
- Haukeland, P. I. & Brandtzæg, B. A. (2011) *Naturarven som grunnlag for bred verdiskaping: samlede oppstartsanalyser fra verdiskapingsprogrammet Naturarven som verdiskaper*. TF-notat nr. 52 / 2011. Bø, Telemarksforskning. 280 s.
- Haukeland, P. I. & Brandtzæg, B. A. (2012) *Den verdiskapende naturarven Midtveisanalyse av verdiskapingsprogrammet Naturarven som verdiskaper*. TF-notat nr. 92 / 2012. Bø, Telemarksforskning. 266 s.
- Herand bygdelag (2014) Herand.no. [Internett]. Tilgjengelig fra: <<http://herand.no>> [Sist nedlastet 14. mai 2014].
- Herand Landskapsark (2014) Herand landskapsark. [Internett]. Tilgjengelig fra: <<http://herandlandskapsark.no>> [Sist nedlastet 14. mai 2014].
- Jones, M. (1991) The elusive reality of landscape. Concepts and approaches in landscape research. *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*, 45 (4), s. 229-244.
- Jones, M. (2011). European Landscape and Participation – Rhetoric or Reality? I: Jones, M. & Stenseke, M., *The European Landscape Convention. Challenges of Participation*. Dordrecht, Springer, s. 27-44.
- Jones, M. & Stenseke, M. (2011). The Issue of Public Participation in the European Landscape Convention. I: Jones, M. & Stenseke, M., *The European Landscape Convention. Challenges of Participation*. Springer, s. 1-23.
- Jordal, J. B. & Gaarder, G. (2009) *Supplerande kartlegging av biologisk mangfald i jordbruket sitt kulturlandskap, inn- og utmark i Hordaland: med ei vurdering av kunnskapsstatus*. 2009-1. Trondheim, Direktoratet for naturforvaltning.

- Kauppila, P., Saarinen, J. & Leinonen, R. (2009) Sustainable Tourism Planning and Regional Development in Peripheries: A Nordic View. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 9 (4), 2009/01/01, s. 424-435.
- Kohlmann, D. & Sørli, S. (2007). Nye næringer i landbruket i Hordaland. I: Rusten, G., Iversen, N. M. & Hem, L. E., *Vårann med nye muligheter - Ressurs- og opplevelsesbasert verdiskaping på vestlandsbygdene*. Bergen, Fagbokforlaget, s. 139-166.
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2014) Utlysning – Tilskuddsordning - Verdiskapingsprogram for lokale og regionale parker 2014. Oslo, *Kommunal- og moderniseringsdepartementet*, [Internett]. 22. januar. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/tema/regional-og-distriktpolitikk/regional-utviklingsarbeid/verdiskapingsprogrammet-for-lokale-og-re/utlysning--tilskuddsordning---verdiskapi.html?id=749458> [Sist nedlastet 14. mai 2014].
- Kommunal- og regionaldepartementet (2005) Om regionalpolitikken. St.meld. nr 25 (2004-2005). Oslo.
- Kommunal- og regionaldepartementet (2012) Pressemelding: 9,4 millionar kroner til 16 lokale og regionale parkprosjekt. [Internett]. 21. desember. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/pressemelder/pressemeldinger/2012/94-millionar-kroner-til-16-lokale-og-reg.html?id=710746> [Sist nedlastet 14. mai 2014].
- Kålås, J. A., Henriksen, S., Skjelseth, S. & Viken, A. red. (2010) *Miljøforhold og påvirkninger for rødlistearter*. Trondheim, Artsdatabanken.
- Landbruks- og matdepartementet (2008) Fylkesnytt frå Hordaland 1/2008: Landskap i drift. [Internett]. 9. januar. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/lmd/tidsskrift-og-nyhetsbrev/tidsskrift/2008/fylkesnytt-fra-hordaland.html?id=496085-landskapidrift> [Sist nedlastet 14. mai 2014].
- Leydesdorff, L. & Meyer, M. (2003) The Triple Helix of university-industry-government relations. *Scientometrics*, 58 (2), s. 191-203.
- Lindgaard, A. & Henriksen, S. red. (2011) *Norsk rødliste for naturtyper 2011*. Trondheim, Artsdatabanken.
- Longhurst, R. (2010). Semi-structured interviews and focus groups. I: Clifford, N., French, S. & Valentine, G., *Key methods in geography*. London, SAGE publications, s. 103-115.
- Lovdata (1984) Forskrift om vern for Sævareidberget landskapsvernområde, Etne kommune, Hordaland. [Internett]. 23.11.1984. Tilgjengelig fra: <http://lovdata.no/dokument/MV/forskrift/1984-11-23-1913> [Sist nedlastet 14. mai 2014].
- Lundberg, A. (2002) The rise and fall of multiple farms and fragmented landholdings in Norway - Lessons for current environmental management. *Oldenburger Geoökologische Studien*, 5 s. 55-66.
- MacKian, S. (2009). The art of geographic interpretation. I: Delyser, D., Herbert, S., Aitken, S., Crang, M. & McDowell, L., *The SAGE Handbook of Qualitative Geography*. London, SAGE Publications, s. 359-373.

- Markham, A. N. (2004). The internet as research context. I: Seale, C., Gobo, G., Gubrium, J. F. & Silverman, D., *Qualitative Research Practice*. London, SAGE publications, s. 328-345.
- Miljødirektoratet (2013) Miljøstatus.no: Vernet natur. [Internett]. 8. mai. Tilgjengelig fra: <<http://www.miljostatus.no/Tema/Naturmangfold/Vernet-natur>> [Sist nedlastet 15. april 2014].
- Moe, T. A. (2014) Naturvernforbundet kritisk til fosseplaner. *NRK Hordaland* [Internett]. 3. februar. Tilgjengelig fra: <http://www.nrk.no/hordaland/_kritisk-til-voringsfoss-planer-1.11516215> [Sist nedlastet 14. mai 2014].
- Moen, A. (1998). Endringer i vårt varierte kulturlandskap. I: Framstad, E. & Lid, I. B., *Jordbrukets kulturlandskap. Forvaltning av miljøverdier*. Oslo, Universitetsforlaget, s. 18-33.
- Molland, G. H. (2014) Reguleringsplanar til offentlig ettersyn. *Jondal kommune* [Internett]. 20. januar. Tilgjengelig fra: <<https://http://www.jondal.kommune.no/Artikkel.aspx?AId=10193&back=1&Mid1=10006>> [Sist nedlastet 14. mai 2014].
- Mose, I. (2010). Dynamiske verneområder og integrert stedsutvikling. I: Haukeland, P. I., *Landskapsøkonomi. Bidrag til bærekraftig verdiskaping, landskapsbasert entreprenørskap og stedsutvikling- Med eksempler fra regionalparker i Norge og i Europa*. Telemarksforskning, s. 193-218.
- Mose, I. & Weixlbaumer, N. (2007). A new paradigm for protected areas in Europe? I: Mose, I., *Protected areas and regional development in Europe: towards a new model for the 21st century*. Aldershot, England, Ashgate, s. 3-19.
- Naturmangfoldloven (2009) *Lov om forvaltning av naturens mangfold*. Tilgjengelig fra: <<http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-100>> [Sist nedlastet 14. mai 2014].
- Norges vassdrags- og energidirektorat (2013) Tiltråd utbygging av Herand kraftverk i Hordaland. [Internett]. 19. desember. Tilgjengelig fra: <<http://www.nve.no/no/Nyhetsarkiv-/Konsesjonsnyheter1/-Tiltrar-utbygging-av-Herand-kraftverk-i-Hordaland>> [Sist nedlastet 14. mai 2014].
- Norske Parker (2014) Parknytt. Norske parker - organisasjonen for lokale og regionale parker. [Internett]. 2014. Tilgjengelig fra: <<http://www.norskeparker.no>> [Sist nedlastet 14. mai 2014].
- NOU (2013) *Naturens goder – om verdier av økosystemtjenester*. Norges offentlige utredninger 2013: 10.
- Olsson, G. A. & Rønningen, K. (1999) *Environmental values in Norwegian agricultural landscapes*. Rapport nr. 10/99. Dragvoll, Bygdeforskning. 56 s.
- Ostrom, E. (1990) *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge university press.
- Potthoff, K. (2013) The use of 'cultural landscape' in 19th century German geographical literature. *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*, 67 (1), s. 49-54.
- Prior, L. (2004). Documents. I: Seale, C., Gobo, G., Gubrium, J. F. & Silverman, D., *Qualitative Research Practice*. London, SAGE publications, s. 345-361.

- Rapley, T. (2004). Interviews. I: Seale, C., Gobo, G., Gubrium, J. F. & Silverman, D., *Qualitative Research Practice*. London, SAGE publications, s. 16-35.
- Ringodd, H. I. (2012) Ja til settefiskanlegg i Fjæra. *Haugesunds avis* [Internett]. 8. oktober. Tilgjengelig fra: <<http://www.h-avis.no/nyheter/ja-til-settefiskanlegg-i-fjera-1.7575678>> [Sist nedlastet 14. mai 2014].
- Rønningen, K., Fjeldavli, E. & Flø, B. E. (2005) *Multifunksjonelt landbruk: hva slags legitimitet har fellesgodeproduksjon innad i landbrukssektoren?* Rapport nr. 8/05. Trondheim, Bygdeforskning. 54 s.
- Sack, R. D. (1997) *Homo geographicus: a framework for action, awareness, and moral concern*. Baltimore, Johns Hopkins University Press.
- Sandberg, A. (2000) Allmennifisering og integrert økosystemforvaltning i Nord-Norge? *UTMARK - tidsskrift for utmarksforskning* [Internett], 1/2000. Tilgjengelig fra: <http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2000-1/art/Audun_Sandberg_1.html> [Nedlastet 14. mai 2014].
- Setten, G. (2006) Fusion or exclusion? Reflections on conceptual practices of landscape and place in human geography. *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*, 60 (1), s. 32-45.
- Setten, G. (2013). Til fots - et metodeblikk på landskap og praksis. I: Førde, A. & Aure, M., *Å finne sted*. Trondheim, Akademika forlag, s. 93-106.
- Statistisk sentralbyrå (2014) Statistikkbanken. [Internett]. Tilgjengelig fra: <<https://www.ssb.no/statistikkbanken>> [Sist nedlastet 22. april 2014].
- Svardal, S., Bjørnstad, K. & Clemetsen, M. (2008) *Regionalpark som utviklingsstrategi. En introduksjon*. TF-notat nr. 16/2008. Telemarksforskning. 59 s.
- Sæther, B. (2008). Landbruksbasert næringsmiddelindustri - en distriktsnæring under press. I: Isaksen, A., Karlsen, A. & Sæther, B., *Innovasjoner i norske næringer - et geografisk perspektiv*. Bergen, Fagbokforlaget, s. 143-160.
- Tietenberg, T. & Lewis, L. (2012) *Environmental and natural resource economics*. Boston, Pearson.
- Tourtellot, B. J. & Molstad, A. (2007) *Geoturisme i lokalsamfunnet*. National Geographic og Innovasjon Norge (Brosjyre)
- Vayda, A. P. (1996) *Methods and explanations in the study of human actions and their environmental effects*. Jakarta, Center for International Forestry Research and World Wide Fund for Nature.
- Åkrafjorden oppleving AS (2014) Åkrafjorden landskapspark. [Internett]. Tilgjengelig fra: <<http://www.visithaugesund.no/no/Akrafjorden/Om-Akrafjorden>> [Sist nedlastet 14. mai 2014].
- Aall, C. & Brandshaug (2006) *Opplevelsesnæringer i Vestlandsbygdene. Miljø som ressurs for opplevelsesnæringer, IKT i reiselivet og opplevelsesnæringer i Sogn og Fjordane. Innspill til forstudie fra Vestlandsforskning og Høgskulen i Sogn og Fjordane*. VF-notat 5/06.
- Aase, T. H. & Fossåskaret, E. (2007) *Skapte virkeligheter. Om produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo, Universitetsforlaget.

- Aasen Lundberg, A. K., Hongslo, E., Hovik, S. & Bay-Larsen, I. (2013) Hva skjer i den nye lokale forvaltningsmodellen for verneområder? En forskningsstatus. *UTMARK - tidsskrift for utmarksforskning* [Internett], 1/2013. Tilgjengelig fra: http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2013-1/Lundberg_et_al_Utmark_1_2013_pv.html [Nedlastet 14. mai 2014].
- Aasetre, J. & Gundersen, V. S. (2007) Verdibegrepet og forvaltning av friluftslivet i urbane skoger. *UTMARK - tidsskrift for utmarksforskning* [Internett], 1/2007. Tilgjengelig fra: http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2007-1/art/aasetre_gundersen_Utmark_1_2007.html [Nedlastet 14. mai 2014].
- Aasetre, J. & Gundersen, V. S. (2012) Outdoor recreation research: Different approaches, different values? *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*, 66 (4), s. 193-203.

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguider

Intervjuguide for informanter i landskapsparkene

<p><i>Om informanten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvor lenge har du bodd her? - Hva jobber du med?	
<p><i>Rolle i parken</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Er det du jobber med tilknyttet landskapsparken? - Hvorfor er du medlem i landskapsparken? - Har du vært med siden oppstarten?	<p>Ja: - Hvordan?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kan du fortelle litt om bedriften/gården/jobben? <p>Type næring? Holdt på lenge? Hvilket omfang (heltid, deltid, sesong?)</p> <p>Ja: - Kan du fortelle om hvorfor du ville være med å starte opp?</p>
<p><i>Aktiviteter</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvilke aktiviteter har du vært med på gjennom landskapsparken? - Har du vært med på noen prosjekter eller tiltak spesielt rettet mot landskapet eller naturen? <p>1 - Evt. følge opp med eksempler:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kartlegging, registrering, - Tilrettelegging og formidling: stier, skilt, guiding, undervisning/kurs. - Skjøtsel og andre tiltak: Beite, lausing, slått, sviing, hugst, rydding av kratt, søppelrydding <p>2 - Om aktuelle konkrete prosjekter/tiltak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hva gjorde dere og hvor - Hva var målet med det? - Hvem var med på det? <ul style="list-style-type: none"> - Driver du selv med skjøtsel eller andre miljøtiltak utenom landskapsparken? - Hvordan bruker du naturen? - Hva gjør du når du er ute, og hvor	<p><i>For informanter som sitter i parkstyret:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvor går grensene for parken? - Har det vært gjennomført noen prosjekter eller tiltak i forbindelse med landskapsparken, knyttet til landskap eller natur? (se 1 og 2 til venstre) - Har landskapsparken planlagt noen prosjekter knyttet til landskap eller natur? - Hva er framtidsplanene for parken? - Hva prioriterer dere? Er dere enige om hva dere skal prioritere?

<p><i>Tanker om landskapet og parken</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvorfor har dere en landskapspark akkurat her? - Hva er spesielt med landskapet her? - Er det noen regler for bruk av naturen og landskapet i landskapsparken? - Synes du det er viktig å bevare natur i landskapsparken? – Hvor/hva? - Tenker du annerledes om natur og landskap etter at landskapsparken ble oppretta? - Fortell - Er det noe annet som har endret seg etter at landskapsparken ble oppretta? - Fortell, gjør du noe annerledes? 	<p><i>For informanter som driver med turismenæring</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Er landskapet og naturen viktig for bedriften din? - Hvordan da? - Hvilke områder? - Hva er det viktigste grunnen til at turistene kommer til denne landskapsparken? - Hva er det de vil se og gjøre?
<p><i>Samarbeid og planlegging</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvordan fungerer samarbeidet i parken? - Hva kunne vært bedre? - Har det vært noen utfordringer? Hvilke? - Hvordan har dere klart å løse eventuelle konflikter - Hva tenker du om fremtida til landskapsparken? Ønsker du å fortsatt ha park? 	<p><i>For informanter som sitter i parkstyret:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Hva gjøres for å involvere flere i parkarbeidet? - Hvilke målgrupper vil dere involvere - Hvordan bidrar eksterne samarbeidspartnere til landskapsparken?
<p><i>Avslutning</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Oppsummere - Har jeg forstått deg riktig? - Har du noe du vil legge til/lurer på? - Takk for intervjuet 	

Temaguide for intervju med representanter fra myndighetene

Fylkets/kommunens rolle i landskapsparken

- Hva har deres rolle vært i oppstarten og prosjektperioden?
  - For eksempel i utvelgelse av områder som ble landskapspark: hvilke kriterier lå til grunn?
- Hva er rollen til kommunen/fylket i landskapsparken framover?

Landskapsparkens rolle i kommunen/fylket

- Hva er det viktigste landskapsparkene har å bidra med?
- Har parkene en rolle i kommunal/fylkeskommunal planlegging?
- Hvilken rolle kan landskapsparkene ha i natur- og landskapsforvaltningen?

Samarbeid og framtid

- Hva har fungert bra med landskapsparkene i prosjektperioden?
- Hva har bydd på utfordringer?
- Er landskapsparker noe å satse på?

Vedlegg 2: Informasjon til informantene

Informasjon i forbindelse med intervju om landskapsparker

I forbindelse med min masteroppgave i miljø- og landskapsgeografi med tema "miljømessig verdiskaping i norske parker" ønsker jeg å snakke med ulike aktører knyttet til landskapsparkene i Hordaland. Formålet med prosjektet er å finne ut hvordan landskapsparkene kan bidra til å bevare naturen og landskapet, og hva naturen og landskapet betyr for aktiviteten i landskapsparkene.

Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS. Det er frivillig å delta som informant og du kan trekke deg når du vil. Opplysningene behandles konfidensielt, kun student og veileder vil ha tilgang til personidentifiserbare data. Dataene anonymiseres før publisering, når prosjektet avsluttes i mai 2014 vil personidentifiserbare data og lydopptak slettes.

Med vennlig hilsen

Marita Sørensen Solaas (*i tillegg: kontaktinformasjon for meg og veileder*)